

umb

UNIVERZITA
MATEJA BELA

V BANSKEJ BYSTRICI

papyrumque non latis albam, serio con-
queramur. Sed haec futuro tempore, ubi
non animum ad ornandam oblatam
fuerit occasio, possunt feliciter deuitari,
ea, in editione egent sedulo corri-
gi, et profodiae re-
gulae in rhythmis obseruari curatius, men-
dae expungi orthographicae, atque sic to-
tum opus ex sententia omnium perfici.
Cum libri precum Slauorum non multas
comprehendant orationes, quae Sturmia-
nis possent aequiparari: has verbi diuini
praeconibus sincere commendamus. Sunt
earum non paucae ipsis meditationibus in-
termixtae, quas quidem nos diebus Domi-
nicalibus et profestis in suggestu sacro ad-
hibitas, quippe selectissimas quasque, in fuc-
cum et sanguinem iam conuertimus.

Kritika

prekladu

Docte verum in ipsa oratione pri-
morum adferit anonymus libelli autor,
tria esse capita theologiae christianae, in
quibus A. C. addicti a Reformatis d
videlicet articulus de sacra Domin
de humanae Christi naturae dignitate, ne
non de aeterna hominum elec

BELIANUM

1/2

2019

ISSN 1339-3405

prae-

vedecká rada

Predseda vedeckej rady

doc. Mgr. Vladimír Biloveský, PhD.
(Katedra anglistiky a amerikanistiky,
Filozofická fakulta, Univerzita Mateja
Bela v Banskej Bystrici)

Členovia a členky vedeckej rady

prof. PhDr. Zuzana Bohušová, PhD.
(Katedra germanistiky, Filozofická
fakulta, Univerzita Mateja Bela
v Banskej Bystrici)

doc. PhDr. Martin Djovčoš, PhD.
(Katedra anglistiky a amerikanistiky,
Filozofická fakulta, Univerzita Mateja
Bela v Banskej Bystrici)

PhDr. Miroslava Gavurová, PhD.
(Inštitút anglistiky a amerikanistiky,
Filozofická fakulta, Prešovská univer-
zita v Prešove)

prof. PhDr. Edita Gromová, CSc.
(Katedra translatológie, Filozofická
fakulta, Univerzita Konštantína
Filozofa v Nitre)

PhDr. Anita Hučková, PhD.
(Katedra translatológie, Filozofická
fakulta, Univerzita Mateja Bela
v Banskej Bystrici)

prof. PhDr. Mária Kusá, CSc.
(Katedra ruského jazyka a literatúry,
Filozofická fakulta, Univerzita Komen-
ského v Bratislave)

PhDr. Ľubica Pliešovská, PhD.
(Katedra anglistiky a amerikanistiky,
Filozofická fakulta, Univerzita Mateja
Bela v Banskej Bystrici)

prof. PhDr. Anna Valcerová, CSc.
(Inštitút prekladateľstva a tlmočníctva,
Filozofická fakulta, Prešovská univer-
zita v Prešove)

redakčná rada

Šéfredaktor

doc. Mgr. Vladimír Biloveský, PhD.
(Katedra anglistiky a amerikanistiky,
Filozofická fakulta, Univerzita Mateja
Bela v Banskej Bystrici)

Zástupcovia šéfredaktora

PhDr. Martin Kubuš, PhD. (Katedra
anglistiky a amerikanistiky, Filozofická
fakulta, Univerzita Mateja Bela v Ban-
skej Bystrici)

Mgr. Matej Laš (Katedra anglistiky a
amerikanistiky, Filozofická fakulta,
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bys-
trici)

Ilustrácie:

Veronika Lašová

Jazyková redakcia

PaedDr. Hedviga Kubišová, PhD.

Zalomenie textu

Matej Laš

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo
Univerzity Mateja Bela v Banskej Bys-
trici

Tlač: EQUILIBRIA s.r.o.

Náklad: 80 ks

Formát: B5

Počet strán: 100

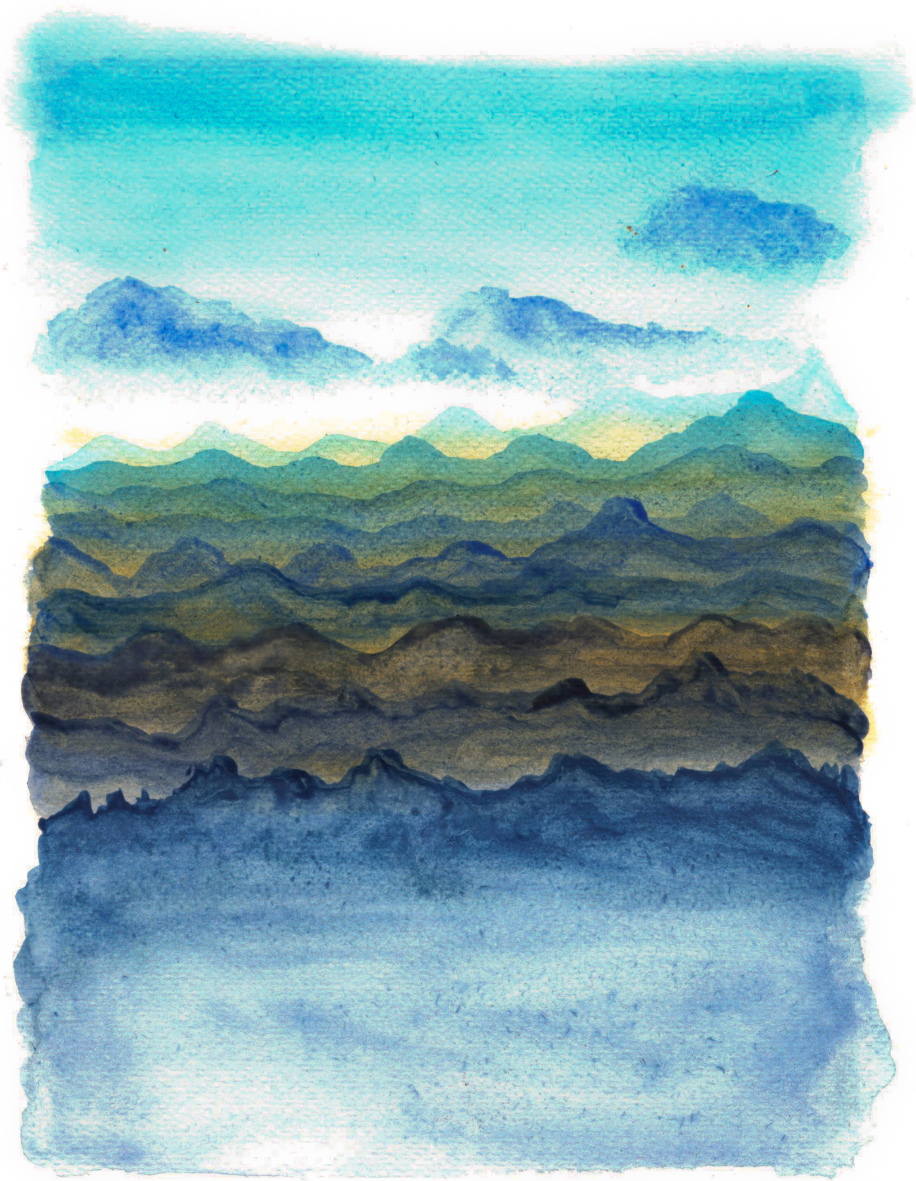
ISSN 1339-3405

Tlač financovali:

Lingua, communicatio, translatio
Katedra anglistiky a amerikanistiky FF
UMB

OBSAH

EDITORIÁL (Vladimír Biloveský)	5
ROZHOVOR (Martin Kubuš a John Minahane)	9
ŠTÚDIA (Matej Laš).....	17
ANKETA O KRITIKE PREKLADU	39
Marián Andričík	40
Katarína Bednárová	42
Miroslava Gavurová	48
Ivana Hostová.....	51
Barbora Kráľová	55
Ľudovít Petraško	57
Igor Tyšš	62
Anna Valcerová-Bacigálová.....	67
Ján Zambor.....	72
ŠUFLÍK 2019	76
RECENZIE A NÁZORY	82
O.A. Karpačeva-Seraja (O. A. Карпачева-Серая)	83
Alena Štulajterová.....	86
Peter Fabian.....	88
Miroslava Gavurová	91
Olha Brándisz (Ольга Брандыс).....	95
BODKA (Marianna Bachledová)	99

EDITORIÁL

Kritika prekladu – intelektuálne náročná, potrebná a zároveň zmysluplná činnosť, dnes toľkokrát pertraktovaná prevažne v jej negatívnom zmysle slova, že to vyznieva až klišéovito. Poukazujeme na jej zmysel, hovoríme o jej potrebe pre rozvoj nielen kvalitnej prekladovej produkcie. Teraz nemám na mysli nielen preklad umeleckej literatúry, ale preklad všetkých textov do slovenčiny, pretože každý publikovaný preklad ovplyvňuje slovenské kultúrne prostredie, kultivuje/nekultivuje národný jazyk, formuje a rozvíja naše kultúrne povedomie i náš intelekt.

Aj napriek tomu, že často hovoríme o dôležitosti kritiky prekladu, zdá sa, že v reálnej praxi o ňu príliš veľký záujem nemáme. Napísať adekvátnu kritiku prekladu v zmysle funkcií (postulatívna, analytická, operatívna), ktoré naformuloval Anton Popovič je veľmi náročné, ak samozrejme neskĺzneme iba k vymenovaní štylistických, gramatických či iných chýb alebo negatívnych posunov, čo je, samozrejme, taktiež nutné reflektovať. Je intelektuálne náročnejšie vyjadriť sa k prekladovému dielu ako celku. Vyjadriť sa napr. k tomu, či dielo bolo nutné preložiť v danom čase do slovenčiny, je náročnejšie sa vyjadriť k tomu, ako daný preklad obohatil slovenské kultúrne prostredie, ako obohatil a nasmeroval domácu pôvodnú tvorbu. V tejto súvislosti sa natíska i otázka profesie kritika prekladu, skôr by som mal asi povedať nadšencov, entuziastov či dokonca idealistov tohto literárneho útvaru (určite takých na Slovensku máme) – ale sú naozaj dostatočne motivovaní, samozrejme, mám na mysli nielen finančnú motiváciu, skôr mi ide o motiváciu zo strany spoločnosti ako takej? Vyžaduje spoločnosť a čitateľ kritickú reflexiu prekladovej produkcie? Vyžadujú vydavateľstvá kritickú reflexiu na nimi vydávané prekladové diela? Je pre nich tento nástroj kvalitatívneho posunu potrebný? Obávam sa, že na vyššie uvedené otázky musím odpovedať NIE. Ale aj napriek tomu, že moje doterajšie úvahy boli skôr pesimistické, verím v nutnosť a potrebu kritiky prekladu, a aj preto sme sa rozhodli venovať prvé tohtoročné číslo *Kritiky prekladu* úvahe na danú tému. Konceptne sme to premysleli tak, že sme naformulovali otázku na predmetnú tému, obrátili sa s ňou na translatológov, prekladateľov, vydavateľstvá a požiadali sme ich o zamyslenie sa nad danou problematikou.

Kardinálna otázka nášho čísla teda znie: *Pomerne často sa tvrdí, že kritika prekladu prakticky neexistuje, resp., že jej výskyt je len minimálny. Kedy a v akých prípadoch je podľa Vás kritika prekladu žiaduca? Aké sú jej súčasné funkcie a úlohy? Sme radi, že o svoje úvahy sa s nami podelili významné osobnosti slovenskej translatologickej*

obce (uvádzame ich v abecednom poradí): Marián Andričík, Katarína Bednárová, Miroslava Gavurová, Ivana Hostová, Barbora Kráľová, Ľudovít Petraško, Igor Tyšš, Anna Valcerová, Ján Zambor. Zaujala nás rozmanitosť ich pozoruhodných názorov i prístupov a to sa odrazilo aj v ich autorskom idiolekte, no záver je temer jednoznačný: kritika prekladu je potrebná. Srdečná im vďaka.

Mrzí ma, že s prosbou o úvahu sme sa obrátili i na vydavateľstvá, zareagovalo však iba vydavateľstvo *Ikar*. Možno aj to je odpoveď i postoj vydavateľskej praxe k súčasnému stavu i potrebe pestovať kritiku prekladu, a tak kultivovať slovenské kultúrne prostredie i slovenského čitateľa.

Naše aktuálne číslo tradične otvára rozhovor, tentokrát s Johnom Minahanom, literátom a prekladateľom, ktorý prekladá aj zo slovenčiny do angličtiny. John Minahane sa narodil v írskom Baltimore (Corské grófstvo) v roku 1950. Vzdelanie získal v Írsku, študoval angličtinu, španielčinu a latinčinu. Písal poéziu a prózu pre írské literárne časopisy, ktoré i redigoval. Od roku 1996 žije a pracuje na Slovensku. Jeho inšpiratívne názory zaznamenal Martin Kubuš, ktorý pripravil aj slovenskú podobu interview, za ním uvádzame bibliografiu prekladov Johna Minahana.

Rozsiahlu úvahu o kritike prekladu predkladá Matej Laš, ktorý sa danej problematike venuje vo svojej dizertačnej práci. Čitateľovi ponúka sondu do histórie, genézy i funkcie kritiky prekladu umeleckých textov, načrtáva diferenciaciu troch významných období európskej kritiky prekladu, no s akcentom na jej vývin na Slovensku. Za týmto teoretickým vstupom už nasledujú úvahy vyššie uvedených odborníkov.

Spestrením nášho čísla sú víťazné básne prvého ročníka básnickej súťaže v anglickom jazyku pod názvom Šuflík, ktorá sa uskutočnila v mesiacoch október a november na Katedre anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela s úvodným komentárom Barbory Vinczeovej.

V rubrike *Recenzie a názory* sú uverejnené príspevky o aktuálnych publikáciách a podujatiach. Prostredníctvom recenzie Aleny Štulajterovej pod názvom *K otázkam jazykovej politiky Európskej únie po brexite* sa dozvedáme o najnovšej vedeckej monografii Petry Jesenskej *Jazyková politika a jazyková situácia v EÚ s ohľadom na angličtinu ako jazyk lingua franca* (2018). Peter Fabian v recenzii *Interkulturné kompetencie v politike súdržnosti na európskej a regionálnej úrovni* (2018) ponúka čitateľom svoj pohľad na vysokoškolskú učebnicu s rovnomeným názvom. Oľga Karpačeva-Seraja (O. A. Карпачева-Серая) predkladá recenziu na ruský

preklad románu známej americkej spisovateľky Dony Tartt *The Goldfinch*. Uvedené dielo vyšlo v ruštine pod názvom Щергол.

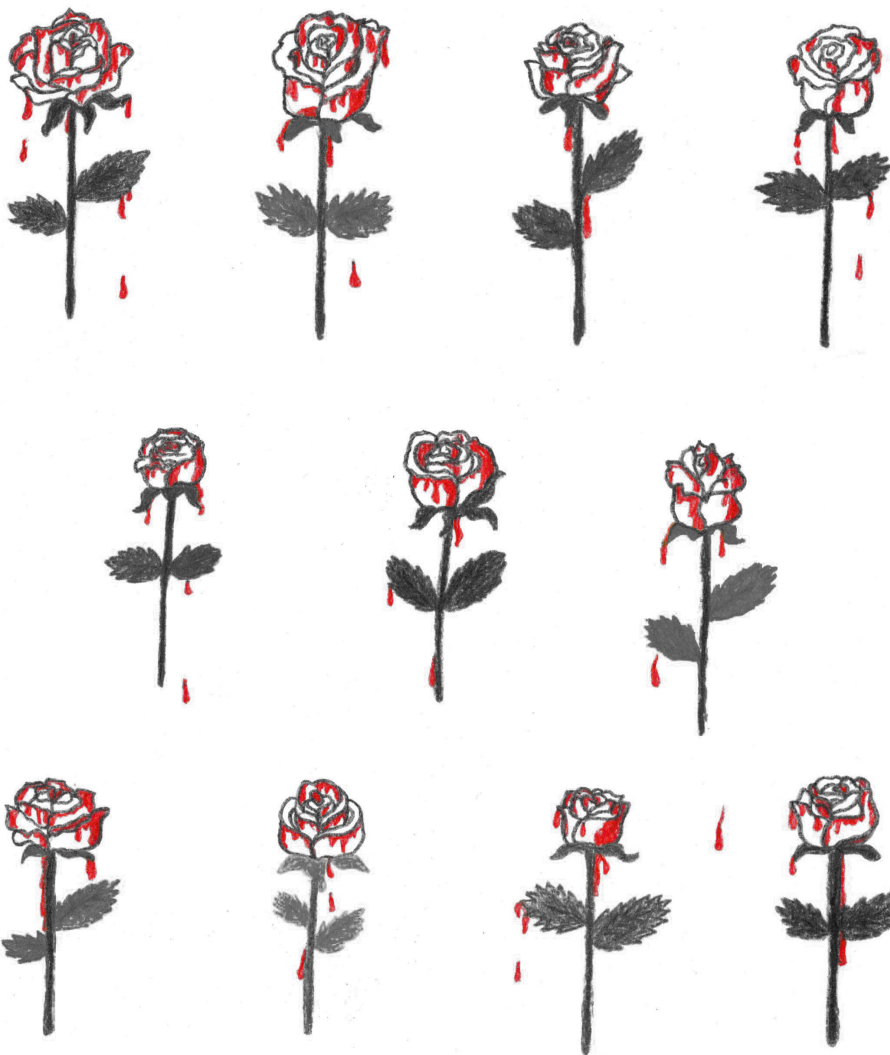
Zaujímavý a sviežim štýlom je napísaný *Report z jedného extrémne vydateného prekladateľského projektového stretnutia* z pera autorky Miroslavy Gavurovej s mottom L. Wittgensteina „Hranice môjho jazyka sú hranicami môjho sveta“. Olha Brándiszová (Ольга Брандыс) nás prostredníctvom svojej poznámky prevedie konferenciou Русская культура в современном мире (Филология. Культурология. Транслатология), ktorá sa uskutočnila vo februári 2019.

Bodku na záver pridala Marianna Bachledová, ktorá podčiarkuje, že pre budúcich prekladateľov je: „... extrémne dôležité čítať kvalitné slovenské texty práve v slovenčine“. Naše deviate číslo KP ilustráciami doplnila Veronika Lašová.

Teší nás, že zmienka o našom časopise bola publikovaná aj v almanachu *Devin* 8/2019, ktorý vydáva Spoločnosť Ľudovíta Štúra v Moskve s podporou Slovenského inštitútu v Moskve a Literárneho informačného centra v Bratislave (<http://stur.ucoz.org/8-devin.pdf>).

Ďakujem vám všetkým za priazeň a želám príjemné chvíle s novým číslom *Kritiky prekladu* 1/2019.

Vlado Biloveský

ROZHOVOR

s Johnom Minahaneom

Foto: archív J. Minahaneho

Ste všestranný literát – píšete, prekladáte (Ján Buzássy, Milan Rúfus, P. O. Hviezdoslav, a pod.), popritom vyučujete. Povedzte nám o svojich začiatkoch. Študovali ste prekladateľstvo alebo ste sa učili takpovediac „za pochodu“?

Za pochodu. V Írsku som študoval angličtinu, španielčinu a latinčinu, no prekladateľské predmety som v rozvrhu nemal. Prekladanie ma však zaujímalo odjakživa. V básnických kruhoch to bola večne živá téma, pretože írski básnici často prekladali starších írskych básnikov do angličtiny. Pred pár rokmi vyšla knižka o prekladoch známeho po írsky píšuceho básnika Briana Merrimana, autora básne *Cúirt an Mheon-Oíche* (Polnočný súd) z roku 1780. Už vtedy existovalo 11 anglických prekladov. Aj ja som v Írsku pričuchol k prekladu, no väčšina z toho, čo som preložil, dodnes nevyšla.

Prečo ste sa presťahovali na Slovensko? Poznali ste slovenskú poéziu aj predtým?

Na Slovensko som prišiel v dôsledku túžby po zmene. Potreboval som zmeniť prostredie, prácu, priateľov i známych, potreboval som nové impulzy. Jednou z možností bolo odísť do zahraničia a živiť sa vyučovaním angličtiny ako cudzie-

ho jazyka. Do východnej Európy som sa dostal skôr náhodou, neplánoval som to, a podobne som sa dostal aj do Bratislavy. Pôvodne som chcel ísť do Prahy. Dnes som rád, že to dopadlo inak, ako som plánoval. O slovenskej poézii som nevedel nič, a vôbec, slovenskú literatúru som nepoznal.

O čosi lepšie som na tom bol s českou literatúrou. Čítal som *Osudy dobrého vojaka Švejka*, zo dva romány Milana Kunderu, pár básní Jaroslava Seiferta, Miroslava Holuba, ktorých diela boli známe aj v anglických prekladoch. Ale to bolo asi tak všetko.

Ako reagovali vydavatelia, keď ste ako írsky spisovateľ a prekladateľ vyrukovali s nápadom prekladať slovenskú poéziu do angličtiny?

Pomôže, ak vás redaktori a vydavatelia poznajú – v mojom prípade tomu tak bolo. V istom literárnom časopise, ktorý vychádza v Corku, sa objavilo šesť prekladov Novomeského básní z môjho pera. Šéfredaktor bol môj kolega z literárneho klubu. Neskôr mi jedno vydavateľstvo so sídlom v Belfaste vydalo celú knihu Novomeského básní. Vydavateľstvo viedli ľudia, s ktorými som sa veľmi dobre poznal.

Pred vydaním som kontaktoval vydavateľov v Bratislave, rozhliadal som sa po grante a hoci boli všetci veľmi milí, dodnes tuším, že ma považovali za špekulanta. A ja im to ani nemám za zlé! Grantu sa nebránili, poskytli mi ho, len čo som im strčil do rúk vytlačené exempláre. Vtedy pochopili, že to myslím vážne.

Čoskoro sa to rozchýrilo a dostával som ponuky tunajších vydavateľov na poli literatúry, výtvarného umenia i hudby. Obracali sa na mňa aj vydavatelia z iných krajín, no poväčšine šlo o vydavateľstvá, v ktorých boli zainteresovaní rodáci zo Slovenska a ľudia z ich kruhov, išlo najmä o osobnosti, ktoré spolupracovali s Literárnym informačným centrom.

Prezradte nám čosi o svojich prekladoch. Podľa čoho si vyberáte knihy? Máte dostatok ponúk zo strany slovenských vydavateľov?

Spomedzi významnejších literárnych počinov, ktoré mám na konte, som si sám zvolil iba dva. Išlo o diela, ktoré som chcel vydať stoj čo stoj – či už mi to niekto vydá, alebo nie. Prvým takým dielom je môj výber Novomeského poézie a esejí *Slovak Spring* a Hviezdoslavove *Krvavé sonety*.

Všetko ostatné som robil na základe objednávky vydavateľa. Ponuky musím neraz odmietiť, a to dosť často. Buď nemám čas, prípadne daného autora nemôžem vystáť (nestáva sa to často, ale predsa), a raz som knihu odmietol aj preto, že s daným vydavateľom sa skrátka nedalo pracovať.

Pováčšine prekladám pre slovenské vydavateľstvá, no slovenskú poéziu i prózu som už prekladal aj pre zadávateľov z Írska, Anglicka, Walesu, Maďarska, Rakúska, Spojených štátov a raz aj z Kórey.

V Akadémii vzdelávania ste pôsobili ako učiteľ. Dá sa z umeleckého prekladu na Slovensku vyžiť alebo sa u nás literatúra prekladá len na prílepiešenie? Ako to vidíte?

Z prekladu beletrie sa dá vyžiť asi len ťažko. Poznám pár ľudí, ktorí sa živia prekladom kníh z angličtiny a, pokiaľ viem, nežijú si najhoršie, ale, popravde, zvlášť podrobne som to neskúmal.

Pri preklade zo slovenčiny do angličtiny je to komplikovanejšie. Aj keby som bol neviem ako žiadaný, a keby som bral všetko, čo príde, aj vtedy by som musel mať širší záber. Okrem poézie a prózy recenzujem literárne i výtvarné diela, občas prekladám historické eseje, biografie, texty zo sociológie a etnológie – všetko diela z oblasti humanitných vied. Vďaka tomu celkom slušne vyžijem.

Z ktorých jazykov prekladáte?

Spravidla zo slovenčiny, no dosť často aj z češtiny. V hojnej miere sa zaoberám írskymi dejinami a literatúrou písanou v írčine. Dosť veľa z nej prekladám, občas aj z latinčiny, ktorá v 16. a 17. storočí zohrávala na našej domácej politickej scéne významnú úlohu.

Pred niekoľkými rokmi som bol členom prekladateľského tímu, ktorý sa zaoberal prekladom jezuitských výročných správ zo 17. storočia, ktoré boli určené pre ich predstaveného v Ríme. Zadávateľom bola Komisia pre írské rukopisy, čo je asi najpomalšie pracujúce vydavateľstvo na svete. Verím, že jedného dňa ten preklad naozaj vyjde a že sa toho ešte dožijem.

Ako sa pozná dobrý prekladateľ?

Ťažko povedať, ale pokúsim sa. To, čo poviem, sa vzťahuje čisto na umelecký preklad.

Myslím, že dobrý prekladateľ musí mať literárny talent a vedieť písať v materinskom jazyku, aby aj preložené dielo mohlo voľne dýchať a žiť vlastným životom v cieľovom jazyku. Mám na mysli prirodzený talent písať – k tomu netreba mať na konte vydané zbierky básní či prózy, hoci ne jeden prekladateľ vydáva aj vlastné veci, najmä časopisecky.

Preklad si však vyžaduje aj istú dávku akejsi zvláštnej pasivity. Originálny text nesmiete znásilňovať, nesmiete mu natískať pečať vlastnej tvorivosti. Autora treba nechať hovoriť čo chce a ako chce, hoci cítite, že na jeho mieste by ste to povedali inak a čo-to by ste aj pridali. Je to dilemma, ale dobrý prekladateľ to ustojí a nájde správnu rovnováhu medzi aktívnym prístupom a tvorivou zdržanlivosťou.

Prekladanie však možno vnímať aj ako obyčajné zamestnanie – dá sa to robiť čestne a zo srdca. Poniektorí ľudia v tom občas vidia aj niečo viac, najmä v určitých špecifických fázach života. Niektorým knihám pripisujú obzvlášť veľký význam, majú pocit, že je to ich životný preklad, na ktorý sú priam stvorení.

Stephen McKenna, jeden z najvýznamnejších írskych prekladateľov, preložil do angličtiny antického filozofa Plotina. Na jeho dielo sa zameriaval celý život, presnejšie povedané, usiloval sa o to. Jeho anglický preklad je skvelý. Gréčtinu neovládam, ale hovorí sa, že McKennov preklad je zrozumiteľnejší než originál a oveľa lepšie sa aj číta. Ani neviem, či okrem Plotina preložil aj niečo iné.

Čo je podľa vás na prekladaní najťažšie?

Ťažkostí je viacero, ale myslím, že všetko je veľmi subjektívne a závisí od konkrétneho diela. Náročné je vcítiť sa do autora, takpovediac, nahliadnuť mu do mysle. Dúfam, že pri Novomeskom sa mi to podarilo, no pri Rúfusovi by som až taký optimista nebol – mám totiž pocit, že sme sa nikdy neocitli, ako sa hovorí, na rovnakej vlnovej dĺžke. Vždy som však obdivoval spôsob jeho vyjadrovania, jeho hudobný sluch pre slovo a veľmi blízke sú mi aj jeho obrazy dedinského života. Keď som bol malý, u nás v Írsku to už bolo na ústupe, ale ešte stále sa dalo veľa vybadať. V Rúfusovom jazyku sa ozýva veľa prazvláštnych hlasov, z jeho textov

cítiť časy minulé a tiež náboženskú tradíciu, ktorú som dovtedy nepoznal. Všetko nové a neznáme som sa pokúšal zachovať aj v preklade – anglická verzia oplýva mnohými zvláštnosťami.

A keď už hovoríme o tom, s čím všetkým sa prekladateľ umeleckých textov musí boriť, spomeňme aj motiváciu a pracovnú disciplínu. Je všeobecne známe, že to najlepšie, čo jazyk ponúka, je v podstate nepreložiteľné. Nejednen básnik by s tým nepochybne súhlasil, ale myslia si to aj mnohí ľudia, ktorí o literatúru ani nezakopnú. Keď som v lete ukázal bratovi a švagrovi svoj preklad *Krvavých sonetov*, položili mi nasledujúcu otázku: „Ale ako sa vlastne dá preložiť poézia?“

Myslím, že každý, kto prekladá veľdielo, zažije krušné chvíle – povie si, že to či ono sa vlastne ani nedá preložiť, že verzia v novom jazyku je len obyčajný podvod. Tento pocit beznádeje treba zažiť, no potom sa nad to treba povzniesť a pokračovať v práci. Ak sa nám aj nepodari zachovať všetku krásu originálu, vždy môžeme vytvoriť súbežný prúd myšlienok a jazykových vyjadrení, ktoré budú rovnako hodnotné. Presne toto naša kultúra potrebuje. My umeleckí prekladatelia sme ako včelie robotnice. Sme užitoční!

Čítate recenzie vlastných prekladov? Má kritika prekladu aj dnes svoj význam?

Ak na recenzie náhodou narazím, čítam ich, ale inak ich nevyhľadávam. Neraz ma poteší, ak sa autor recenzie zmieňuje len o diele, keď sa naň zameriava až tak, že mu ani nenapadne spomenúť preklad, prípadne sa o ňom zmieni len veľmi kuso. Vtedy si poviem, že ako sprostredkovateľ som zrejme odviezol kus dobrej roboty.

Myslím, že kritika prekladu v zásade má svoj význam a môže byť nápomocná. Neraz sa vraciam ku knihe *After Babel* Georgea Steinera – nečítam ju celú, ale s veľkým záujmom sa vraciam k určitým statiam. Domnievam sa, že kritici prekladu podobne ako literárni kritici a kritici výtvarného umenia by nemali zabúdať na to, že predmet ich skúmania by mal v čitateľoch vzbudiť záujem. Podľa mňa by sa nemali stojať čo stoja usilovať robiť vedu z niečoho, čo je v konečnom dôsledku umením.

Čo je podľa vás dobrý preklad?

Na podobné otázky najradšej odpovedám veľmi konkrétne. Dobré preklady sú napríklad Shakespearove sonety v podaní Ľubomíra Feldeka. Mám pocit, že tie

verše krásne plynú – je to živý komunikatívny jazyk podobne ako Shakespearov originál. Myslím, že dnešnému čitateľovi sa ten preklad môže prihovárať úplne nanovo, ponúka mu čosi svieže a vitálne. Asi toto očakávam od dobrého prekladu. Spomedzi všakových omylov, ktorých sa prekladatelia občas dopúšťajú, je najhoršie, keď prekladateľ používa zastaraný jazyk, aby textu umelo dodal príchut' minulých storočí. Ako vraví Stephen McKenna: „*Platón bol moderný aj pre samotného Platóna.*“ Nie je vari úlohou prekladateľa prenášať naprieč vekmi aj všetko to, čo bolo v origináli moderné? Ak nepoužívame jazyk blízky čitateľom – aj za cenu, že ich tým trochu potrápime – nespreneverujeme sa náhodou svojmu povolaniu? Môžeme taký počin ešte považovať za preklad?

Na druhej strane tu vyvstáva problém, o ktorom som sa už zmienil. Prekladateľ má umožniť komunikáciu medzi autorom a čitateľom, nesmie text prerábať na svoj obraz. Niektorí by sa azda mohli spýtať, či Feldek nevnaša do Shakespeara príliš veľa výrazov vlastných bratislavskej strednej vrstve na začiatku tretieho milénia. Pravdou totiž je, že v origináli nachádzame určitú aristokratickú nadnesenosť. Táto otázka je určite namieste a odpovede na ňu by mohli byť veľmi rôznorodé. Podobné otázky sú však v každom prípade vedľajšie. Najpodstatnejšie je to, či preklad obstoí v prvej skúške ohňom, t. j. či dnešnému čitateľovi otvorí dvere do úplne odlišného času i priestoru a sprostredkuje mu úplne iný systém myslenia a svojskú obrazotvornosť.

Zhováral sa a rozhovor do slovenčiny preložil:

Martin Kubuš

John Minahane sa narodil v írskom Baltimore (Corské grófstvo) v roku 1950. Vzdelanie získal v Írsku, študoval angličtinu, španielčinu a latinčinu. Venoval sa písaniu poézie a prózy pre írské literárne časopisy, ktoré neraz aj redigoval. Od roku 1996 žije a pracuje na Slovensku. Od roku 1996 až do roku 2013 vyučoval angličtinu v Akadémii vzdelávania v Bratislave.

Od roku 2003 začal prekladať slovenské texty do angličtiny. Venuje sa prekladu umeleckých i odborných textov. Príležitostne prekladá aj z češtiny. Prekladateľská práca je momentálne jeho hlavným zamestnaním.

Výber z prekladovej tvorby Johna Minahanea zo slovenčiny do angličtiny

2003 – Dušan Buran et al.: *Gotika*. Bratislava : SNG – resumé.

2004 – Ladislav Novomeský: *Slovak Spring*. Belfast : Educational and Historical Society, Belfast.

2005 – J. Litecký-Šveda et al.: *Blues in Slovakia*. Bratislava : Hudobné centrum – bluesové piesne.

2006 – Ivan Rušina: *Masterpieces of Netherlandish Art in Slovakia*. Bratislava : SNG – úvodné texty.

2006 – Ladislav Kačic: *Pestrý zborník / Tabulatura Miscellanea*. Bratislava : Hudobné centrum – úvod.

2007 – Juraj Kuniak: *Cor Cordi*. Kordíky : Skalná ruža.

2008 – Milan Rúfus: *Niesť bremeno a spievať / To Bear The Burden And Sing*. Ed. V. Marčok. Martin : Matica slovenská.

2010 – *Six Slovak Poets*. Ed. Igor Hochel. London : Arc Publishers.

2012 – Ján Buzássy: *Osemnásť básní / Eighteen Poems*. Kordíky : Slovak Pen Centre/Skalná ruža.

16

2012 – *Poetry Reaching Out: New Slovak Poetry in Translation*. Bratislava : Ars Poetica – zbierky Michala Habaja, Petra Šuleja a Kataríny Kucbelovej.

2013 – Richard Gregor: *Haberernová's Eye. Post-informal Figuration in Slovak Visual Art of the 1960s*. Bratislava : Galéria Cypriána Majerníka.

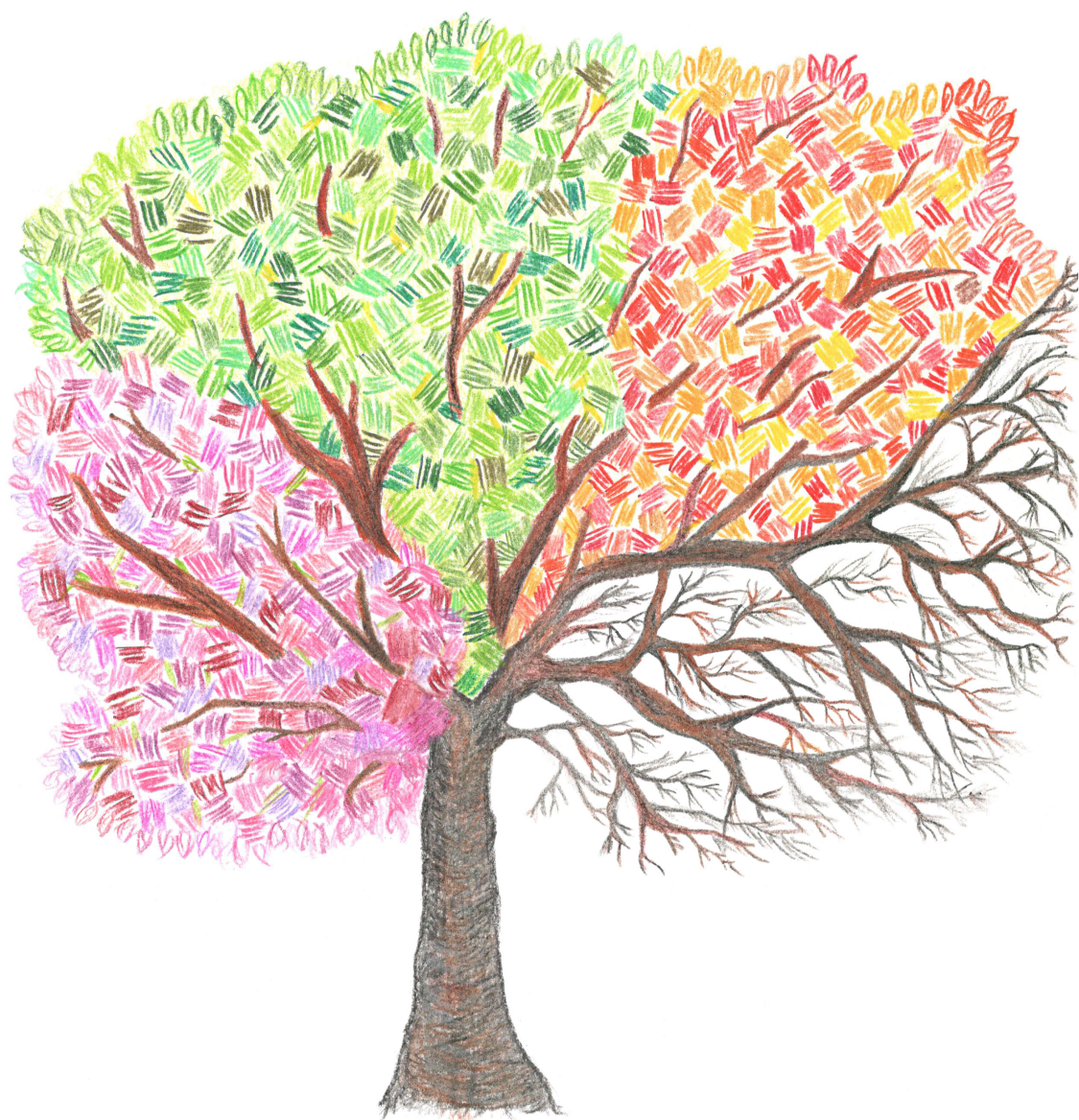
2014 – Július Koller: *Galéria Ganku*. Ed. Daniel Grúň. Vienna : Schlebrügge Editor.

2014 – Margita Figuli: *Three Chestnut Horses*. Budapest : Central European University Press.

2015 – Jozef Leikert: *Pavučina bytia / The Cobweb of Being*. Kordíky : Slovak Pen Centre/Skalná ruža.

Preklad z nemčiny (s Johnom Connollym)

2003 – Desiderius Lenz: *The Aesthetic of Beuron and Other Writings*, London : Francis Boutle Publishers.

ŠTÚDIA

Matej LAŠ

Abstract

The paper briefly analyses the role of literary translation criticism throughout time and place. It focuses mainly on the Slovak literary translation criticism history and tries to highlight the most common complaints regarding this phenomenon. The goal of this paper is to ponder on the role of literary translation criticism before and after the establishment of Translation Studies.

Úvod

Kritika prekladu v ústnej forme s najväčšou pravdepodobnosťou začala existovať vtedy, keď vznikol aj preklad ako činnosť. Aj písomná forma kritiky prekladu sa však ako súčasť literárnych úvah a kritik objavuje už od 2. storočia n. l. Je takisto možné, že práve kritika prekladu bola podmienkou na vznik pôvodne „návodov“ na preklad, ktoré sa neskôr vyvinuli do niečoho, čo môžeme nazvať prekladovou teóriou. V tomto článku sa pokúsime na základe dostupných zdrojov v krátkosti ponúknuť historický exkurz, vďaka ktorému dokážeme sledovať genézu, vývoj a dynamickosť funkcie kritiky umeleckého prekladu v čase a priestore. Krátko zhrnieme tri európske obdobia, v ktorých kritika prekladu zohrávala relatívne významnú rolu a zameriame sa predovšetkým na korene slovenskej kritiky prekladu a na jej vývoj.

Prvopočiatky písomnej kritiky prekladu v Rímskej ríši

Dejiny toho, čo by sme z dnešnej perspektívy mohli považovať za písomnú formu kritiky prekladu, siahajú až do 2. storočia n. l., konkrétne k rímskemu spisovateľovi Auluovi Gelliovi (125 – 180). Približne dvanásť kapitol jeho zbierky úvah *Noctes Atticae* (Atické noci) by sme mohli označiť za prvú podobu písomnej formy kritiky prekladu (Ochmanová, 2013). Zbierka pozostáva z niekoľkých krátkych eseí, pričom v deviatej kapitole deviatej knihy Gellius komparatívnou metódou porovnáva a hodnotí niekoľko Vergíliových prekladov z gréčtiny do latinčiny. Eseje sú písané formou literárnych úvah, vďaka čomu môžeme predpokladať, že kritika umeleckého prekladu bola už od prvopočiatkov spätá s literárnou kritikou.

V esejach môžeme sledovať preferovanie voľného prekladu: „*Ak niektoré miesta prenesieme doslovne, prideme o ich pôvodný pôvab*“ (Gellius, 1927, s. 177 – 179, autorov preklad). Existuje na to niekoľko dôvodov. V kontexte rímskej literatúry, ktorá, na rozdiel od gréckej, vnímala hodnoty dedičstva iných národov a nebránila sa ich osvojiť a prispôbiť podľa svojho vzoru, môžeme tvrdiť, že rímska literatúra ako taká začína prekladom. Práve z vyššie spomínanej gréčtiny Rimania prebrali nielen mnoho slov, ale aj kultúrne osobitosti. Už v prvom storočí teda v podstate fungujú ako bilingválna spoločnosť (Ochmanová, 2013).

Iste, nemožno ešte hovoriť o preferencii medzi klasickou translatologickou dichotómiou – voľný a doslovný preklad – ako ju poznáme dnes. Fakt, že Gellius vo svojich esejach niekoľkokrát píše o voľnejšom preklade, možno pripísať niekoľkým faktorom. Prvým z nich je staroveká literárna kultúra založená na tzv. *Aemulatio* – v komplementárnej opozícii medzi tendenciou imitovať (imitari) a súťažiť (aemulari). Ochmanová (2013) tvrdí, že práve *Aemulatio* zohrávalo v preklade významnú rolu, lebo Rimania sa na jednej strane nebránili vplyvu gréckej kultúry, no na druhej strane sa vždy pokúšali svojich „sokov“ literárne prekonať. Aj preto sa rímski prekladatelia často uchýľovali k pokusom vylepšiť originálne dielo, niekedy dochádzalo až k adaptácii ústrednej myšlienky.

Druhým faktorom Gelliovho preferovania voľného prekladu je aj faktor rečnícky. Literárne diela boli v tom čase určené na verejné čítanie, preto sa prekladatelia snažili zachovať rytmus slov aj na úkor odchýlenia od originálu, čo pri svojej kvalitatívnej analýze berie do úvahy aj sám Gellius, keď niektoré odklony od Vergíliových textov hodnotí pozitívne. V období Rímskej ríše sa odklon od originálu vníma ako nutnosť, lebo len tak môže prekladateľ naplno prejaviť svoj literárny talent.

Aj napriek tomu však môžeme v Gelliovej zbierke nájsť niekoľko negatívnych kritik odklonu od pôvodného diela. Koexistenciu dvoch protichodných prístupov si Vardi (1996, s. 510) vysvetľuje spôsobom, akým sa na rímskych školách vyučoval jazyk a literatúra. Študentov v nižších ročníkoch nútili prekladať doslovne, aby sa uistili, že rozumejú pôvodnému jazyku a vo vyšších ročníkoch už mali prejaviť svoj spisovateľský talent a aj samostatne rozvinúť pôvodnú tému latinského autora. Aj tým možno vysvetliť, prečo Gellius na mnohých miestach zdôrazňuje precíznosť v preklade, i keď vo všeobecnosti prevláda voľnejší prístup. Vidíme, že v Ríme zohráva kritika prekladu funkciu akéhosi, prenesene povedané, strážneho psa literárnych prekladov, lebo upozorňuje na neprimerané

odklony od originálu, no zároveň dohliada na to, aby text existoval v cieľovom jazyku ako samostatné literárne dielo.

Táto funkcia však s príchodom kresťanstva a sakrálnych textov ustupuje do úzadia a preklady nadobúdajú inú funkciu (Ochmanová, 2013). Je ňou snaha zachovať „posvätnosť“ pôvodného textu po formálnej i obsahovej stránke. V 4. storočí n. l. môžeme nájsť ďalšie príklady písomnej kritiky prekladu v práci sv. Hieronyma, patróna prekladateľov *Apologiae contra Rufinum* (Apológia proti Rufinovi). Hieronym v nej ostro kritizoval nepresný Rufinov preklad Origenésovho diela *De Principiis* (O základoch). Samotnej kritike venoval len niekoľko odsekov, po ktorých nasledoval jeho vlastný preklad.¹ Prvý raz v ňom teoretickými postulátmi odôvodňuje svoje prekladateľské riešenia. Už v jeho traktátoch môžeme vidieť silný vplyv kresťanstva na formu a význam, preferoval teda doslovný preklad (Kostikovová, 2002).

Vidíme, že na rozdiel od Gellia konštruuje sv. Hieronym na základe kritiky prekladu prvú teóriu prekladu s prvými (implicitnými) zmienkami o prekladateľskej koncepcii. Azda aj tu môžeme nájsť odpoveď na otázku, do akej miery je translatológia spätá s kritikou prekladu. Vo všeobecnosti môžeme vysloviť domnienku, že písomná kritika prekladu predbehla teóriu prekladu, dokonca vidíme náznaky, že teória prekladu vzniká na popud kritiky prekladu.

Európska renesancia

Ako inak, písomná forma kritiky prekladu sa kvantitatívne rozvíja spolu s nárastom počtu umeleckých prekladov. Za jeden z prvých pokusov v trinástom storočí môžeme označiť aj slávne dielo anglického františkánskeho filozofa Rogera Bacona *Opus Majus*, ktoré vydal v roku 1267 na popud pápeža Klementa IV. Podľa Modestova (2006) sa v ňom objavujú prvé kritériá pre adekvátny preklad a komentáre k „neadekvátnym“ prekladom Aristotelových diel.

Významný posun v písomnej kritike prekladu však nachádzame až v latinskom traktáte talianskeho humanistu Leonarda Bruniho *De interpretatione recta* (O umeleckom preklade), kde sa autor negatívne stavia k voľným prekladom z gréčtiny do latinčiny. Tento traktát je významný aj preto, že v ňom autor ponúka typológiu prekladateľských chýb (Kostikovová, 2002).

1 Po kritike jeho súčasníkov napísal aj dielo *An Pammachius* (O Pammachiovi), ktoré možno považovať za prvý traktát o teórii prekladu.

Traktát vzniká aj preto, že v 15. storočí sa vo Florentskej republike formuje tzv. humanistická mánia po gréčtine a gréckej literatúre (Ľulenev, 2006), ktorá výrazne ovplyvňuje aj Bruniho. Bruni kritizuje prekladateľov antických autorov, ktorí skresľujú pôvodný text a jasne sa stavia za to, že umeleckému prekladu by sa mali venovať len prekladatelia s literárnym nadaním.² Na druhej strane tvrdí, že prekladať slovo slovom nie je možné a je proti nadmernému exotizovaniu pomocou kalkov v prípade, že v cieľovom jazyku existujú ekvivalenty. Rozvíja opozíciu voľný – verný preklad, zaoberá sa lexikológiou, štylistikou aj rytmom viet.

V sedemnástom storočí vo Francúzsku vzniká Académie française (Francúzska akadémia)³, kde sa Claude Gaspard Bachet de Mézirac, jeden z jej prvých členov, vo svojej práci *De la traduction* (O preklade) kriticky vyjadruje k francúzskemu prekladu Plutarchosovho diela *Vies parallèles des hommes illustres* (Životopisy slávnych Grékov a Rimanov), ktoré preložil Jacques Amyot. Bachet de Mézirac stanovuje tri základné požiadavky pre verný preklad – v preklade nesmú byť vynechané miesta, urobené svojvoľné zmeny a doplnené slová či vety. Hoci autor vyzdvihuje predovšetkým doslovný preklad,⁴ súhlasí napr. s nutnosťou dopĺňajúcich poznámok pod čiarou a s explikáciami (Ľulenev, 2006).

Výrazný prínos do sféry kritiky prekladu prináša nemecký romantizmus a vznik nemeckej kritiky. Romantici ako Goethe, Humboldt, Schlegel a Schleiermacher rozvíjajú Kantove filozofické postuláty a zavádzajú ich do literárneho sveta. Schleiermacher obnovuje rímsky pohľad na preklad a vytvára známu dichotómiu prekladateľského procesu – udomácnovanie a scudzovanie, pričom preferuje druhé uvedené. Vznik a presadzovanie Schleiermacherovho scudzovania súviselo s cieľom vyvinúť jednotný spisovný nemecký jazyk vtedy heterogénneho nemeckého obyvateľstva prostredníctvom gréckych prekladov.⁵ Počas nemeckého romantizmu tak vzniká nová opozícia „svojho“ a „cudzieho“, ktorá

2 O storočie neskôr francúzsky básnik Joachim du Bellay dokonca nazýva prekladateľov zradcami a spochybňuje možnosť umeleckého prekladu (Kostikovová, 2002).

3 Inštitúcia mala na starosti kodifikáciu spisovnej francúzštiny a zastrešovala vedcov z rôznych odborov.

4 Aj keď už v 16. storočí sa Etienne Dollet stavia proti (In: Basnettová, 2002, s. 61).

5 Paradoxne, k Schleiermacherovej opozícii sa vracia aj Venuti (1995), ktorý značne kritizuje voľný preklad, resp. udomácnovanie, a označuje ho za etnocentrickú redukciu cudzieho textu na cieľové jazykovo-kultúrne hodnoty. O paradoxe hovoríme preto, lebo Venuti chce rovnakou stratégiou, akú navrhol Schleiermacher, dosiahnuť presný opak – odpor etnocentrizmu a zviditeľnenie prekladateľa.

je pre ďalší vývoj kritiky prekladu a aj translatológie obzvlášť podstatná (Kostikovová, 2002).

Z uvedeného vidíme, že kritika prekladu aj v tomto období podnecuje teoretické myslenie o preklade a vďaka nej vznikajú prvé teoretické „návody“ na preklad. Kritika prekladu teda zohráva významnú úlohu pri vzniku translatológie ako takej.⁶ Na druhej strane však vidíme, že kritika prekladu je neustále v podruží literárnej kritiky.

Osemnásť a devätnásť storočie v Rusku

Osemnásť a devätnásť storočie v Rusku je príznačné vysokým rozvojom kultúry, aktívnym zapojením mnohých literátov do literárneho diania a formovaním noriem literárneho jazyka. Práve v takejto kultúrno-spoločenskej atmosfére začínajú vznikať mnohé literárne práce, ktorých súčasťou je aj kritika prekladu. Karamzin kriticky reflektuje Tretiakovského kritiku (Tretiakovskij zaviedol v Ruskom impériu termín *perevodčeskaja kritika*) prekladateľského štýlu Sumarokovova z 18. storočia a stáva sa tak prvým z mnohých autorov, ktorí zahrňujú kritiku prekladu do literárnej kritiky. Tento rozvoj badať predovšetkým začiatkom 19. storočia.

Mnohé úvahy o prekladoch, ktoré možno považovať za kritiku prekladu, môžeme nájsť v prácach Turgeneva, Družinina, Korolenka, Bestuževa či Briusova, z ktorých sa neskôr vyvíjala aj samotná teória kritiky prekladu (Kostikovová, 2012). Významný rozvoj znamenali aj tzv. *perevodčeskije sost'azanija* (prekladateľské „preteky“) 18. storočia, keď jeden originál prekladali viacerí poeti a vydávali sa rôzne preklady v jednej zbierke. Kým v 18. storočí si prekladatelia ako cieľového recipienta stanovovali skôr „osvieteného čitateľa“, ktorý dokázal porovnávať originál s prekladom, v 19. storočí sa z dôvodu rozvoja gramotnosti prekladatelia sústredili už na „čitateľa bežného“. Táto forma sa naplno rozvíja o storočie neskôr.

Kostikovová (2012) rozdeľuje 19. storočie vzhľadom na kritiku prekladu na tri etapy:

1. Začiatok 19. storočia. Objavujú sa v nich prvé štúdie Žukovského O басне и баснях Крылова (O bájke a výmysloch Krylova) a vzniká významná polemika

⁶ Vznik datujeme do roku 1972, keď James Holmes predniesol svoj príspevok v Amsterdame.

o dvoch prekladoch Bürgerovej Lenore (Lenory), v ktorej sa formujú dva rozdielne pohľady na preklad. Zástupcovia prvého princípu (Karamzin, Gnedič) zastávali tzv. čistotu štýlu, čo v ich kontexte znamenalo výrazné zasahovanie do pôvodného diela a jeho prispôsobenie cieľovej kultúre. Druhá skupina (Gribojedov, Puškin) sa naopak pokúšala zachovať národnú samostatnosť pôvodnej poézie a vítala inovatívne obrazy a literárne impulzy.

2. Aktivity Belinského. Belinskij vo svojich úvahách skúmal literatúru v širokej historickej perspektíve a snažil sa uchopiť celistvý obraz literárneho procesu.

3. Päťdesiate a šesťdesiate roky 19. storočia. V týchto rokoch sa kritika prekladu rozvíja obzvlášť rýchlo. Preklad sa chápe ako spôsob, ktorým možno oboznámiť čitateľov s cudzojazyčnou literatúrou a kultúrou, pričom sa dbá práve na záujmy a vkus čitateľskej obce, takže v kritike prekladu sa často hodnotí aj výber textu na preklad, nielen jeho kvalita. Preklad v tom čase skutočne zaznamenal výrazný nárast záujmu literárnej obce, o čom svedčí aj fakt, že Tolstoj v liste ruskému poetovi Fetovi kriticky píše o prekladoch Homéra, rozoberá otázku existencie cieľového recipienta v predstave autora, vďaka čomu opäť môžeme vidieť, že kritika prekladu implicitne stimuluje rozvoj nielen vedy o preklade, ale aj literárnej vedy.

Práve v devätnástom storočí možno v literárnych kritikách badať dôraz hlavne na preklad, ale jedno od druhého nemožno oddeliť. Aj preto môžeme opäť zdôrazniť, že kritika prekladu sa v dejinách neraz objavuje ako súčasť literárnych kritik a je s nimi neoddeliteľne spätá.

Korene kritiky prekladu v slovenskom literárnom kontexte

Podľa Chmelára (1992) sa prvá písomná kritika prekladu v slovenskom literárnom kontexte objavila v roku 1793.⁷ Prichádza tri roky po tzv. literárnom jozefinizme – obdobie vlády Jozefa II. –, ktorý mal značný vplyv na prekladovú literatúru. Práve v období literárneho jozefinizmu vzniká v prekladateľských stratégiách kompromis medzi renesanciou a barokom (v podstate pokus o kreolizovaný preklad) a na území dnešného Slovenska sa kryštalizujú dve skupiny prekladateľov:

7 Prvý slovenský preklad sa podľa Felixa (1968, s. 4) objavil v roku 1578 v Bardejove, a to konkrétne preklad pseudo-platónskeho dialógu *Axiuchos* od profesora Mikuláša Germatiho, v tom čase ešte z gréčtiny do latinčiny. Na tomto príklade môžeme vidieť, že samotná písaná kritika prekladu sa u nás začína rozvíjať až neskôr.

(1) stúpenci spisovnej češtiny a (2) bernolákovci.⁸

Samozrejme, najvyšší podiel v prekladoch zaznamenávajú spomínané sakrálné texty (okolo 70 %) aj vďaka tolerančnému patentu Jozefa II.⁹ Bednárová (2013) tvrdí, že v kontexte ideí reformácie sa začali prekladať sakrálné texty do národných jazykov, a práve to spôsobilo nevídaný rozvoj prekladových aktivít. „Prispel k tomu fakt, že na Slovensku žila hospodársky a kultúrne aktívna nemecká menšina (v mnohých mestách de facto väčšina), ktorá nadväzovala bezprostredné vzťahy s centrami reformácie v Nemecku...” (In: Žitný, 2014, s. 199). Tento zásadný fakt mal dopad aj na rozvoj kritiky prekladu, ktorá je v slovenskom kontexte spätá aj so sakrálnymi textami. Ako sme však už uviedli, na objektívnejšie zhodnotenie kritiky prekladu v dejinách Slovenska je nutný komplexnejší výskum.

Na území Slovenska v danom období existuje nedostatok jazykového potenciálu a musí sa nahrádzať prekladmi z druhej ruky, resp. prekladmi prekladov. Aj napriek „...oživeniu prekladateľskej aktivity a zbaveniu sa strnulých a prísne jednotných pravidiel spôsobu prekladania“ (Chmelár, 1992, s. 45) sa výraznému zlepšeniu kvality prekladu (nech je to čokoľvek) nedočkáme. Ako spomíname vyššie, prvá kritika prekladu vzniká tri roky po literárnom jozefinizme a aj po prvom slovenskom preklade románu. Ide konkrétne o kritiku prekladu duchovného dvojzväzkového traktátu nemeckého kazateľa Christoha Christiana Sturma *Unterhaltungen mit Gott in den Morgenstunden auf jeden Tag des Jahres*, ktorý v roku 1890 do slovakizovanej češtiny¹⁰ pod názvom *Kochání s Bohem v ranních hodinách na každý den v roku* preložil slovenský evanjelický farár Ondrej Plachý.

Kritika Plachého prekladu sa teda objavuje až po troch rokoch od vydania diela. Môžeme ju nájsť v latinsky písanom časopise *Novi Ecclesiastico-scholastici Annales evangelicorum augustanae et helveticae confessionis in Austriaca Monarchia* (Nové cirkevno-školské ročenky evanjelikov augšburského a helvétskeho vyznania v rakúskej monarchii), vol. I, trimestre I, s. 82 – 84.¹¹ Išlo o evanjelickú ročen-

8 Keďže koncom 18. storočia neexistoval jednotný slovenský jazyk, ale mnoho často veľmi odlišných dialektov, dochádzalo k zaujímavým prekladateľským riešeniam. Napr. prekladateľ Michal Semian pri preklade síce primárne využíval češtinu, ale do zátvorky neraz uvádzal slovenské ekvivalenty z rôznych dialektov (Chmelár, 1992).

9 Poskytoval náboženskú slobodu, hoci značne obmedzenú.

10 Pokúsil sa aj o preklad do češtiny, ale zostal len pri rukopise. <<http://www.oslovma.hu/index.php/sk/historia/166-historia3-historia3/1148-markovicovci-na-dolnej-zemi-a-v-esku>>

11 Plné znenie uvádzam v bibliografii. Obálka časopisu je vyskladaná z jej textu. Kritika prekladu je dostupná online: <https://library.hungaricana.hu/en/view/EvangelikusGyulekezetNevtarak_001/?pg=85&layout=s>

ku, ktorej primárnou funkciou bolo podávať správy z cirkvi a zo školského života evanjelikov. Ich čitateľmi boli najmä predstavitelia cirkevných evanjelických štruktúr a škôl (Poriezová, 2011, s. 106 – 108). V krátkej kritike sa jej autor z prekladového hľadiska venuje samotnej osobnosti prekladateľa a jeho kompetenciám, významu prenosu diela do cieľovej kultúry, v krátkosti hodnotí správnosť interpretácií a spomína pomerne veľké množstvo preklepov. Môžeme teda vidieť, že korene slovenskej kritiky prekladu siahajú do konca 18. storočia a vzniká na popud sakrálnych textov, pričom je však opäť skôr súčasťou (v tomto prípade duchovných) úvah nad textom ako takým.

Kritika prekladu v priebehu 20. storočia

Po roku 1918 sa na území Slovenska začína formovať potreba po systematickom organizovaní prekladateľskej práce a čoraz častejšie sa objavuje aj požiadavka kritiky prekladu (Bednárová, 2015, s. 16). Rozpad Rakúsko-Uhorska a založenie prvej Československej republiky, takpovediac na „zelenej lúke“, malo za následok vznik mnohých inštitúcií, na ktorých sa formovalo aj prekladateľstvo – napr. Filozofická fakulta Univerzity Komenského (1921) či Škola umeleckých remesiel (1928), obnovila sa aj činnosť Slovenských pohľadov (1922) a ich šéfredaktor Š. Krčméry dbal na európsku orientáciu časopisu. Významnú rolu samozrejme zohrávala najmä Praha, kam odchádzalo študovať veľa predstaviteľov inteligencie, ktorí neskôr prekladali. Na území Slovenska pred rokom 1918 pôsobilo zanedbateľné množstvo spisovateľov, ktorí písali po slovensky, neskôr mnohí prozaici začínali práve ako prekladatelia. Podľa štatistík pracovalo na území Slovenska tesne pred vojnou v odbore literatúry, umenia a žurnalistiky iba štyristo osôb – z nich udávalo 334 maďarskú národnosť, 47 nemeckú a len 19 slovenskú (Peroutka, 2003 s. 134). Vzhľadom na maďarizáciu a odliv slovenskej inteligencie sa tomuto faktoru ani nemožno čudovať. Podľa V. Šrobára bol počet uvedomelých Slovákov taký žalostne nízky, že všetci poznali svoje adresy (ibid. 133). Aj po roku 1918 sa jazyková norma ešte formovala a ustálila sa až v druhej polovici dvadsiateho storočia. Situáciu v preklade v prvej Československej republiky sťažoval aj fakt, že vznikalo množstvo prekladov z druhej ruky, predovšetkým z češtiny. Zvyšoval sa však počet kritik prekladu, a to najmä vďaka osobnostiam ako Š. Krčméry a neskôr J. Felix, ktorí kritizovali najmä štylistickú neobratnosť, vplyv originálu a sémantické posuny (Bednárová, 2015, s. 27).

Pomerne veľa informácií o stave kritiky prekladu v obdobiach prvej Československej republiky a Československej socialistickej republiky dokážeme vy-

čítať z ankety „Včerejšek a dnešek našeho překladu,“ ktorú organizoval v roku 1965 časopis *Knižní kultura*. Anketa je rozdelená na dve hlavné časti – včerajšok a dnešok –, pričom v prvom prípade sú tu opublikované názory obdobnej ankety z Fučíkovho časopisu *Kmen* („Anketa o překládání“) z roku 1928. Otázky sa síce vo všeobecnosti týkali stavu prekladu a prekladateľstva, no objavila sa medzi nimi otázka pozornosti tlače a stavu kritiky. Ankiet sa zúčastnili autority českého a slovenského prekladateľstva ako napr. Levý, Ferenčík, Felix, Ruppeldt, Škvo-recký a iní.

V roku 1928 píše Hořejší (1965, s. 9) o diskreditácii a bagatelizácii prekladateľskej práce, pričom tvrdí, že tlač systematicky vynecháva mená prekladateľov – predovšetkým divadelných hier. Problém však vidí najmä v nedostatočnej dostupnosti k originálom a k absencii aktuálnych cudzojazyčných knižníc. Podľa neho na základe týchto dvoch faktorov kritici často hodnotia najmä to, ako sa preklad číta a či je „plynulý“. Zároveň sa sťažuje, že akémukoľvek slabšiemu domácomu spisovateľovi venujú kritici celé state, kým významným cudzím dielam sa venujú len krátke referáty. Z uvedeného vidíme, že dnes tieto problémy už prakticky neexistujú, napriek tomu sa však nedá tvrdiť, že by kritika prekladu výrazne napredovala.

V ankete o včerajšku prekladu sa ku kritike prekladu vyjadril ešte Za-orálek (1965, s. 13), ktorý sa sťažuje na nedostatok kritik zlych prekladov, ktoré spoločnosť nedokáže jasne odlíšiť od dobrých. V tomto prípade môžeme hovoriť o paradoxnom tvrdení, keďže v súčasnosti sa skôr objavujú hlasy, že kritika prekladu je výhradne negatívna. Zaorálek takisto tvrdí, že kritici by si jednoducho mali priznať, že nie je ľahké kritizovať preklad a tým by aj nepriamo priznali, že nie je ľahké prekladať.

Na rozdiel od kolegov z prvej Československej republiky sa sťažnosti a výhrady k stavu kritiky prekladu sčasti líšia a líšia sa aj na osi slovenská a česká časť republiky. Kým Zaorálek (1965, s. 13) hovoril o nedostatku negatívnych kritik, Ruppeldt (1965, s. 83) píše, že kritika je minimálna a ak existuje, objavuje sa len v časopise *Slovenské pohľady*, pozornosť je venovaná výhradne zlým prekladom – s tým sa stotožňuje aj Dvořáková-Žiaranová (s. 215) a Čechová (s. 212), ktorá však tvrdí, že lepšia je negatívna kritika ako nehanebná ignorácia.

Rok 1945 predstavoval pre rozvoj prekladu na Slovensku azda najvýznamnejší medzník (Ferenčík, 1982). Po krátkotrvajúcej druhej Česko-slovenskej republike a období tzv. Slovenského štátu, v ktorom ideológia jasne riadila ofi-

ciálnu kultúru, v štáte panoval lefeverovský nediferenciovateľný patronát a štát sa snažil nasilu pretlačovať najmä nacionalistickú orientáciu (Bednárová, 2015, s. 13). Vzniká významné zoskupenie Kruh prekladateľov a začína sa formovať to, čo nazývame slovenskou prekladateľskou školou. Školou v tomto zmysle skôr označujeme akúsi metódu prekladu v šesťdesiatych rokoch, ktorá sa vzťahuje primárne na umelecké texty. Vznikajú aj prvé teoretické štúdie o preklade na Slovensku. Škola sa formovala ako jednotná metóda prekladu umeleckých textov od obdobia päťdesiatych rokov. Explicitne však tento termín začína používať Ferencík až v 70. rokoch. Pre explicitnú definíciu mal viacero dôvodov, no jedným z nich bola aj polemika a kritika Jesenskej prekladu Šolochovho *Tichého Donu*, v ktorom o. i. preložila dialekt kozákov turčianskym nárečím, čo bol jeden z dôvodov, pre ktorý najmä Ferencík daný preklad kritizoval¹² a pre ktorý vznikli aj zásady slovenskej prekladateľskej školy. Ako píše Ferencík (1982, s. 53), „*potrebu zhodnotiť školu a jej metódu som nadhodil v úvahe o stave našej prekladovej kritiky,*“ a dokonca tvrdí, že práve neochota zhodnotiť (vtedy ešte implicitnú) slovenskú metódu prekladu súvisí s dlhoročnou absenciou prekladovej kritiky. Za explicitným definovaním slovenskej prekladateľskej školy bola teda aj snaha sčasti objektivizovať proces kritiky prekladu. Ide o ďalší z príkladov, keď bol v minulosti jednou zo zásadných funkcií písomnej kritiky prekladu tlak na vznik niečoho, čo môžeme nazvať teóriou prekladu, a v tomto prípade samotná teória zároveň vzniká kvôli absencii prekladovej kritiky. Vidíme tu teda istý druh recipročného vzťahu. Už v období Slovenského štátu však napr. Chorváth, významný literárny kritik, volal po dôslednej kritike prekladu, konkrétne takej, pri ktorej „*si prekladateľ i nakladateľ uvedomia svoju zodpovednosť, lebo to bude mať pre nich aj hmotné dôsledky*“ (1979, s. 111).¹³

Obdobie medzi dvoma totalitami je príznačné najmä kolísaním edičného plánu medzi Východom a Západom, pričom úplne zavŕšenie transformácie kultúry prichádza rok po komunistickom puči v roku 1948. Slovenské prekladanie reguluje komunistická moc (Bednárová, 2015, s. 31) a rôznymi typmi cenzúry zasahuje do edičnej politiky – opäť môžeme hovoriť o nediferencovateľnom patro-

12 Ferencík napísal kritiku Jesenskej prekladu v roku 1951 pre časopis *Kultúrny život*. Kritizuje najmä „...akýsi druh „írečitosti“, ktorý zaváňa pseudoľudovosťou a nesprávne pochopenou zásadou obohacovania jazyka ľudovými prvkami...“ Snahou kritiky je zrejme aj vzbudiť diskusiu o smerovaní slovenského prekladu a ukázať, že koncepcia prekladu, ktorú si zvolila Jesenská, nie je správna.

13 Chorváth vo svojich literárnych kritikách zahraničných diel vždy vyhradil aspoň nejaký priestor na zhodnotenie prekladu.

náte. Päťdesiate roky sú neslávne známym obdobím kultu osobnosti a etabluje sa najmä prekladanie z literatúr krajín sovietskeho bloku (ibid., s. 32). Preklad na jednej strane slúži politickej moci, totalita ho dokonca finančne podporuje a jeho funkciou je napokon legitimizovať moc, no na strane druhej pôsobí subverzívne a pod záštitou naoko politicky „korektných“ floskúl sa skrývajú kritické postoje. Mierne uvoľnenie kultúry naznačili druhý a tretí zjazd Zväzu československých spisovateľov. V tomto období vzniká aj významný časopis *Mladá tvorba*. V 60. rokoch sa kritika prekladu objavuje aj v časopise *Mladá tvorba* (1958).¹⁴ V roku 1965 vzniká aj *Revue svetovej literatúry*, dodnes jediný časopis zameraný výhradne na prekladovú literatúru, v rámci ktorého sa v rôznych obdobiach viac či menej objavovala aj kritika prekladu. Hoci snahy o uvoľnenie kultúrnych pomerov boli umlčané normalizáciou, v r. 1972 Popovič zakladá Krúžok marxistickej kritiky umeleckého prekladu (Bednárová, 2015, s. 40), ktorý sa výrazne zaslúžil o vznik Letnej školy prekladu.

V šesťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia sa podľa Bednárovej (2015, s. 40) začal na Slovensku zmáhať aj preklad prózy,¹⁵ kým predtým sa prekladateľská a aj kritická činnosť sústredila najmä na poéziu. Razantne sa zvýšila nielen produkcia, ale aj kvalita prekladov. Obdobie pred a počas Pražskej jari sa vyznačuje uvoľnením cenzúry a snahou prekladateľov zaplniť biele miesta svetovej literatúry. V spomínanej ankete v časti dnešok prekladu sa zdôrazňuje napr. malá pozornosť venovaná prekladateľovi, a vysvetľuje sa to nedocenením významu prekladateľskej činnosti pre celú kultúru. Podobne ako väčšina ostatných kolegov v oboch častiach republiky (Pokorný, s. 96; Branko, s. 97; Valja, s. 162; Zábrana, s. 206; Andráš, s. 209; Dvořáková-Žiaranová, s. 215) aj Ferencík (1965, s. 164) spomína, že kritici uštedria prekladu len jednoslovnú floskulu (plynulý, minuciózny) a považujú svoju prácu za vybavenú. Dokonca tvrdí, že tieto floskuly pôsobia ako predpripravené a môžu sa aplikovať na akýkoľvek preklad. S týmto fenoménom

14 Pozri: Tyšš, I. 2017. *Teoretické a materiálové sondy do praxeológie a dejín prekladu americkej literatúry na Slovensku v období socializmu. Mladá tvorba a Beat Generation*. Nitra, 2017, 166 s.

15 Aj toto oneskorenie môže mať za následok vo všeobecnosti vyššiu mieru viditeľnosti a prestíže prekladateľa básní. Významnú rolu v tejto rovnosti prekladateľa a básnika zohral aj P. O. Hviezdoslav, ktorého preklady položili základ moderného slovenského prekladateľstva. Už vtedajší kritici mu skláňali poklony: „*Hviezdoslavove názory na preklad zachytáva najmä korešpondencia s J. Škultétym, ktorý bol presvedčený o kongeniálnosti Hviezdoslavovho prekladu Hamleta a navrhol, aby v titule knižného vydania bolo uvedené „Shakespeare – Hviezdoslav: Hamlet“* (Bednárová, 2015, s. 10). Bednárová (ibid., s. 48) navyše tvrdí, že preklad poézie sa v slovenských prekladových dejinách hodnotil najvyššie.

„vety navyše“ sa stretávame dodnes.

Čermák (1965, s. 95) takisto tvrdí, že preklady si vyžadujú väčšiu komentátorskú starostlivosť ako domáca literatúra, keďže sú v podstate adopciou z cudzej krajiny a je nutné ich vysvetľovať a skúmať v iných kontextoch. Zároveň dospieva k názoru, že neexistuje nikto, kto by bol spravodlivým postrachom vydavateľov a ak nejaká kritika prekladu existuje, výber diel je veľmi nesystematický. S názorami o nesystematickosti súhlasí aj Pokorný (1965, s. 96).

Okrem týchto výhrad sa za najväčší problém kritiky prekladu považuje najmä fakt, že je jej nesmierne málo (Hiršal, 1965, s. 82; Pokorný, 1965, s. 96; Skoumal, 1965, s. 100; Valja, 1965, s. 162; Babler, 1965, s. 166; Hečko, 1965, s. 207; Andráš, 1965, s. 209; Feldstein, 1965, s. 209 – 210; Poppová, 1965, s. 211; Kafka, 1965, s. 212). Levý (1965, s. 257) pritom považuje absenciu kritiky prekladu za najväčší nedostatok vtedajšieho prekladateľstva, tento fakt vysvetľuje dvomi faktormi: 1) nedostatkom odborníkov a 2) nedostatkom publikačných možností.

Zo slovenských hlasov upútal najmä Branko (1965, s. 97), ktorý komentuje vtedajšiu paradoxnú situáciu dvojznačne. Priznáva, že aj podľa čísiel indexu translationum aj podľa kvality nastúpila v prekladateľstve silná generácia, ktorá sama tvrdí, že prináša zlatý vek prekladu, ale pritom má menej komplexných kritik prekladu ako bolo v minulosti. Ako príklad takejto komplexnej kritiky prekladu uvádza výmeny názorov medzi Jesenskou a Roznerom. Pozitívny príklad z minulosti uvádza aj Babler (1965, s. 166) vo forme kritik Vrchlického prekladov, ktoré mali podľa neho reálny dopad na prekladateľstvo a Vrchlický sa nimi skutočne riadil.

Vo všeobecnosti prevládajú negatíva a skepsa nad budúcnosťou kritiky prekladu. Pomerne často sa spomína neviditeľnosť prekladateľa v kritikách preložených diel (Skoumal, 1965, s. 100; Čechová, 1965, s. 212; Feldstein, 1965, s. 209 – 210) a okrem spomenutých nedostatkov vidia respondenti faktory za nevyvinutou kritikou prekladu napr. vo finančnom ohodnotení (Lesná, 1965, s. 106; Andráš, 1965, s. 209) a už spomínanom nedostatku odborníkov (Turčány, 1965, s. 101). Len niektorí uvažujú nad pozitívnymi zmenami v tejto oblasti a navrhujú opatrenia. Turčány (1965, s. 101) navrhuje, aby sa uverejňovali aspoň lektorské posudky, ktoré vtedy vznikali na schvaľovanie knižných vydaní a zároveň vidí pozitíva v tom, že v prípade prekladov z češtiny do slovenčiny – fenomén tých rokov – sa k danej problematike vyjadruje dostatok odborníkov. Podobne ako Levý (1965, s. 257) sa domnieva, že v kritike prekladu sa má snúbiť teória a prax

Felix (1965, s. 164) sa domnieva, že kritika prekladu je len v začiatkoch a pevne verí, že v blízkej budúcnosti vznikne. Ferencík (1965, s. 164) súhlasí a dodáva, že sa na takomto náraste musia podieľať predovšetkým samotní prekladatelia, ktorí podľa jeho názoru málo píšú o práci svojich kolegov, a preto sa len málokedy objavujú kritiky prekladu, ktoré ponúkajú prínos pre kritizované dielo a pre celú literatúru. Zároveň dodáva, že kvalitatívny nárast prekladateľstva nastal napriek ignorovaniu tlače.

V závere Levý (1965, s. 257) konštatuje, že neexistuje kontrola úrovne prekladov a metodika kritiky prekladu je subjektívna a nesystematická. Vidíme, že podobné problémy a nedostatky kritiky prekladu sa opakujú po celé desaťročia.

Osemdesiate roky Bednárová (2015, s. 34) nazýva „perestrojkou v literatúre“. Vracajú sa zakázaní autori a politické zovretie postupne oslabuje. Žiaľ, ani uvedené snahy výrazne neoslabili tvrdenia o absencii kritiky prekladu, ktoré sa s matematickou pravidelnosťou objavujú aj v 80. rokoch. Feldek vidí dôvod v neúmernosti veľmi nízkeho recenzentského honoráru a náročnosti kritického výkonu a tvrdí, že „... iba chuť zničiť nejakého nepriateľa bude dostatočnou náhradou za chýbajúci ekonomický stimul“ (Feldek, 1981, s. 178).¹⁶ Kot na Letnej škole prekladu v auguste 1984 konštatuje, že kritika prekladu bola v minulosti rozvinutejšia, a dnes je slabou stránkou prekladateľského úsilia, navyše „... je zameraná na detaily, do úvahy sa neberie celok. Prekladateľovi ušetrí niekoľko výčítiek a dosť“ (Baková, 2007, s. 266) – otázka znie, v akej minulosti. Rovnaké výčitky neskôr opakuje aj Emmerová (1986, s. 328),¹⁷ z uvedeného vyznieva, akoby kritika prekladu nebola prakticky nikdy dostatočne rozvinutá.¹⁸

S kvalitatívnym aj kvantitatívnym rozvojom prekladov, ktorý nastáva po sformulovaní slovenskej prekladateľskej školy, prichádzajú na scénu aj literárne časopisy ako Romboid či Revue svetovej literatúry, ktoré sa stávajú platformou pre plnohodnotné literárno-prekladové kritiky. Pomerne rapídny rozvoj teórie

16 Hochel (2001) píše, že v niektorých západných krajinách je recenzia plnohodnotnou publikáciou, vďaka čomu dokáže existovať bez ekonomického stimulu ako napr. *ALTA Translation Review*.

17 Túto analýzu založila na výroch Jozefa Kota na Letnej škole prekladu v roku 1984 (Sejáková, 2006, s. 86).

18 Samozrejme, v 50., 60., 70. a 80. rokoch zohrávala pomerne dôležitú rolu aj ideológia a cenzúra, ktorá napr. v prípade prekladov zo západných jazykov značne sťažila kritikom prekladu úlohu, keďže mnohé diela nemohli ani len vychádzať, prípadne vychádzali samizdatom. Aj mnohé kritiky sú poznačené „kamouflážou diskurzu“ (Tyšš, 2017), v ktorých kritici museli explicitne interpretovať diela v rámci štátnej ideológie.

je pravdepodobne spätý aj s faktom, že Slovensko patrí medzi malé literatúry. Literatúra, ktorej polysystém sa formuje prakticky vďaka prekladom, je podľa Evena-Zohara (1973 a 1976) malá alebo nedostatočne vyvinutá, marginálna či „slabá“, alebo sa nachádza v kríze a je nútená vyhľadávať impulzy pre tvorbu nových modelov – preklady. Kvantitatívny nárast prekladov si zasa vyžaduje komplexnú teóriu prekladu. Feldek (1981) sa v rozhovore pre *Revue svetovej literatúry* vyjadril, že umelecký preklad je priam šialenstvom strednej Európy a Koška píše, že „... malá literatúra chce ním (prekladom) aj ukázať, že dokáže všetko, čo veľké (literatúry)“ (Koška, 2003, s. 5). Chorváth (1979, s. 72) zdôrazňuje význam prekladu v spoločnosti a tvrdí, že len najnaivnejší ľudia sa ešte domnievajú, že by Slovensko mohlo bez pomoci zvonku vytvoriť vlastnú vysokú kultúru.

Na druhej strane Ferencík (1982) už dva roky pred Kotom optimisticky hodnotí profesionálnu kompetentnosť kritikov v porovnaní s nedávnou minulosťou, pričom však obdobne kritizuje fakt, že autori kritik sa zameriavajú výhradne na negatívne aspekty prekladu. Zrejme prvú empirickú štúdiu o kritike prekladu napísal Zambor (1987). Skúmal v nej príspevky uvedené v roku 1986 v časopisoch *Revue svetovej literatúry*, *Romboid* a *Slovenské pohľady*, pričom sa zameriaval výhradne na kritiky básnického prekladu. Do spektra kritiky prekladu zahŕňa aj také príspevky, ktoré ostatní autori v novších empirických štúdiách nepovažujú za kritiku. Spomína napr. uvádzanie ukážok z nevydaných prekladov spolu s kritickým komentárom, autokritiky – teda kritiky samotných prekladateľov – či úvody k poézii preložených autorov, ktoré nazýva „nepravou“ prekladovou kritikou. Celkovo hodnotí stav pomerne pozitívne a dochádza k záveru, že „... dnes už nemôžeme hovoriť o absencii kritiky básnického prekladu a že táto kritika je pomerne pestro žánrovo a typovo diferencovaná“ (Zambor, 1987, s. 18). Zároveň však kritizuje nesystematickosť recepcie novej poézie a implicitne zdôrazňuje, že kritika prekladu by mala mať dopad aj na translatologické poznatky (ibid., s. 19) a tým vplývať aj na koncepciu prekladateľov.

Aj napriek týmto výhradám sa v druhej polovici 20. storočia položili pevné základy pre ďalší rozvoj kritiky prekladu, a to aj vďaka spomínanému rozvoju myslenia o preklade v prácach Popoviča, Ďurišina, Ferencíka a iných. Napokon slovenská prekladateľská škola, konkrétne – Popovičovo spojenie Lotmanovej semiotiky, Slawinského komunikačnej teórie a Mikovho štýlu – výrazne prispeli k vzniku translatológie ako samostatnej vednej disciplíny.

Kritika prekladu po Nežnej revolúcii

Po páde komunistického režimu a „otvorení okien“ do sveta slobody sa naskytujú prekladateľom a vydavateľstvám nové možnosti. Štátna cenzúra prestáva existovať, no „nepriateľom“ vydavateľstiev sa stáva ekonomický stimul a z prekladateľa homo economicus. Globalizácia prináša pozitíva v podobe rozmachu prekladu, ale aj negatíva v podobe masívneho vplyvu angličtiny, ako aj nadmerná hypnotizácia slovenských recipientov cudzími vplyvmi a predovšetkým angličtinou – hoci tieto javy existovali aj pred globalizáciou a vplyv podobný angličtine mali na slovenčinu aj iné jazyky, i keď menší, ako sme uviedli vyššie – či zameranie trhu na komerčné tituly.¹⁹

Po vzniku translatológie ako samostatnej vednej disciplíny sa mení aj postavenie kritiky prekladu v rámci vedy o preklade. V tomto ohľade sa stotožňujeme s Franekom (2011), ktorý tvrdí, že „... kritika prekladu sa stáva akýmsi korektívom vo vzťahu k vlastnému predmetu skúmania, pretože vyžaduje sumu vedomostí, neodmysliteľnú súhru teórie a empirie“ (2011, s. 65), a aj s Ferencíkom (1982, s. 28) píšucim o kritike na „... základe istých objektívne platných, súčasnou prekladovou teóriou a praxou vypracovaných teórií“ či s Bermanom (1995, s. 23), ktorý tvrdí, že kritiku je nutné podložiť konceptuálnymi úvahami translatologického výskumu.

Aj v dvadsiatom prvom storočí pretrvávajú konštatovania o absencii (Hochel, 2001; Rakšányiová, 2007; Baková, 2007) a nesystematickosti kritiky prekladu (Djovčoš, 2013),²⁰ ale objavujú sa aj protichodné názory (Ďurčová, 2014). Vznikajú vôbec prvé pokusy o empirický výskum doterajších podôb kritiky prekladu. Hochel (2001) skúma časopisy *Romboid*, *Slovenské pohľady* a *Revue svetovej literatúry* za roky 1985 – 1986 a 1991 – 1992, pričom prichádza k poznaniu, že za spomínané roky v daných časopisoch vzniklo 36 kritík prekladu²¹ „sensu stricto“²². Autor zároveň uzatvára výskum slovami, že zatiaľ nie je „nutné radikálne meniť model

19 Zároveň možno vysloviť domnienku, že nič tak nespôsobilo rozmach nacionalizmu ako globalizačné tendencie.

20 Djovčoš má však na mysli nesystematickosť v zmysle metodiky kritiky prekladu a nie vo výbere textov na preklad. Takúto nesystematickosť si však dovoľíme označiť za žiadanú.

21 Je nutné poznamenať, že autor do výskumnej vzorky nezaratúva kritiku prekladu iných ako knižných prekladov.

22 Hochel vychádza z Plutkovej typológie kritiky prekladu z prednášky na Letnej škole prekladu roku 1979, z ktorej sa zachovali len Hochelove (2001) poznámky. Kritika „sensu stricto“ má „charakter interpretačného modelu prekladovej kritiky, ktorá pracuje s komunikačnou situáciou originálu aj s komunikačnou situáciou prekladu“ (Hochel, 2001, s. 18), pričom aspoň 30 % textu obsahuje zmienku o preklade. Takéto číselné vyjadrenie je možné spochybniť, keďže kvantita textu nemusí odrážať jeho kvalitu.

prekladovej kritiky“ (s. 31). Týmto výskumom prakticky popiera dogmu o neexistencii prekladovej kritiky.

K podobne pozitívnym výsledkom dochádza po obdobnom výskume Baková (2007), pričom skúmala ročníky 2000 – 2006 časopisu *Revue svetovej literatúry*. Nachádza približne 10 kritik prekladu „sensu stricto“ a konštatuje, že nejde o ideálny stav (s. 269), ale zaznamenáva rastúci záujem, keďže v rámci skúmaného časopisu nastal nárast výskytu.

Posledným nám známym empirickým výskumom je Ďurčovej (2014) kvalitatívno-quantitatívny výskum časopisov *Revue svetovej literatúry*, *Romboid*, *RAK*, *World Literature Studies*, *Nová filologická revue*, *Jazyk a kultúra* za roky 2011 – 2012 a prvého čísla časopisu *Kritika prekladu* za rok 2013. Autorka prichádza k číslu 130 textov, pričom jej výskumná vzorka je omnoho väčšia oproti prvým dvom spomínaným výskumom, keďže sa nepozera len na kritiku „sensu stricto,“ ale takmer na všetky texty obsahujúce zmienku o preklade. Na záver konštatuje, že všeobecné presvedčenie o absencii kritiky prekladu je mylné.²³

Výraznou podporou kritickej aktivity bolo založenie spomínaného časopisu *Kritika prekladu*, ktorý vydáva Katedra anglistiky a amerikanistiky Univerzity Mateja Bela, dnes má dovedna 8 čísiel zaoberajúcich sa predovšetkým praktickou realizáciou kritiky prekladu. Publikujú v nej študenti, ale aj vedeckí pracovníci. Časopis je jedným z dôkazov, že translatologické štúdium na slovenských univerzitách napreduje a translatológia i kritika prekladu jeho prvým generáciám absolventov nie sú ľahostajné.

Druhým dôkazom je nezanedbateľné množstvo kritik v záverečných prácach poslucháčov vysokých škôl. Jednoduchým vyhľadávaním kľúčových slov v centrálnom registri záverečných prác sme od roku 2010, keď začal register fungovať, našli 239 prác zaoberajúcich sa touto tematikou.²⁴ Tomuto faktu sa nemôžeme čudovať. Už samotný didaktický proces prekladu je sčasti založený na kritike prekladaného textu, negatívnej aj pozitívnej. Študenti kritizujú svoj text alebo text spolužiaka a snažia sa hodnotiť jeho adekvátnosť, prípadne navrhnúť vlastné riešenie. Hoci nejde o písomnú kritiku prekladu, je zrejmé, že medzi poslucháčmi vysokých škôl ide o pomerne obľúbenú tému, ktorú si neskôr vyberajú ako tému svojich záverečných prác, a aj preto môžeme očakávať, že tento počet bude naďa-

23 Aj na príklade týchto výskumov je zrejmé, že stále neexistuje všeobecná zhoda o definícii kritiky prekladu, čo spôsobuje rozdielne výsledky podobne zameraných výskumov.

24 Zároveň však treba dodať, že CRZP vyhľadáva len podľa kľúčových slov, takže toto číslo je s najväčšou pravdepodobnosťou omnoho vyššie.

lej rásť, čo môže mať dopad aj na kvantitatívny (príp. kvalitatívny) nárast výskytu kritiky prekladu v iných literárnovedných časopisoch.

Napokon, netreba zabudnúť ani na značnú fragmentáciu niečoho, čo by sme mohli nazvať kritikou prekladu na rôznych internetových platformách a medzi rôznymi komunikačnými interlokútormi. Už vzhľadom na to, že uvedené tri výskumy pracujú s rôznou definíciou kritiky prekladu, je možné parafrázovať známy Vilikovského citát: kritika prekladu je všetko, čo chceme za kritiku prekladu považovať.

Záver

Väčšina článkov a štúdií o kritike prekladu v našom kontexte už od čias prvej Československej republiky začína konštatovaním, že kritika prekladu neexistuje či absentuje, alebo je nedostatočná.²⁵ Na druhej strane, ani jeden autor nepíše, aký by mal byť ideálny počet kritik vzhľadom na výskyt prekladovej literatúry, resp. koľko kritik prekladu spoločnosť vyžaduje a v akých prípadoch je vlastne žiaduca. Samozrejme, číselný výpočet by nemal zmysel a skôr by sme mohli povedať, že kritika prekladu je nutná a potrebná vtedy, keď dochádza k zmenám v myslení o translatológii vôbec, alebo sa diskutuje o konkrétnom prekladateľskom probléme. Nechceme tým povedať, že kritika prekladu v ostatných prípadoch nie je dôležitá, ale domnievame sa, že je prospešné, ak sa kritika prekladu nepíše len izolovane pre účely samotnej kritiky ako takej. Vzniká tak možno aj otázka, do akej miery kritika prekladu reflektuje nové translatologické poznatky a testuje ich na konkrétnych prípadoch.

Vo všeobecnosti môžeme teda skonštatovať, že teoretici v priebehu desaťročí zdôrazňujú predovšetkým nasledujúce neduhy: kritika prekladu absentuje, a ak existuje, je výhradne negatívna a len náhodne či nesystematicky spomenie niekoľko prekladateľských chýb, zameriava sa pritom na detaily, pričom jej chýba nadinterpretovaný záver a často je neobjektívna. V týchto prípadoch ide očividne o odolné mémy, ktoré sa takmer periodicky opakujú. Vo všetkých tvrdeniach však ide predovšetkým o subjektívne a dojmové názory, ktoré nie sú podložené empirickými dátami. Doterajšie empirické štúdie aspoň sčasti dokazujú opak. Tým nechceme spochybniť majoritné názory, ktoré sú nepochybne sčasti založené na pravde, no domnievame sa, že translatológii ako vede by prospelo v budúcich historiografických výskumoch dostatočne ich preskúmať a potvrdiť alebo vyvrá-

²⁵ Zaujímavý je fakt, že aj v rámci prekladateľskej univerziády je *kritika prekladu* najmenej frekventovanou oblasťou.

tiť. Predtým než to spravíme, sa však musíme zamyslieť nad tým, čo v súčasnosti pod kritikou prekladu vlastne rozumieme. Mali by sme to však urobiť deskriptívne a nie preskriptívne. Pevne verím, že odpoveďou na tieto otázky bude aj anketa uvedená v tomto časopise.

BIBLIOGRAFIA

- ANDRÁŠ, M. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 5, s. 209.
- BABLER, O. F. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 4, s. 165 – 166.
- BAKOVÁ, B. 2007. Renesancia kritiky prekladu. In: *Vzťahy a súvislosti v umeleckom preklade*. Zborník materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie (Prešov 15. – 17. januára 2007). Ed. A. Valcerová. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, s. 264 – 270. ISBN 978-80-8068-582-9.
- BASNETT, S. 2002. *Translation Studies* (third edition). Routledge, London and New York, 2002, 176 s. ISBN 0-203-44079-X.
- BEDNÁROVÁ, K. 2013. *Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I. Od sakrálného k profánnemu*. Bratislava : Veda, Ústav svetovej literatúry SAV, 2014, 304 s. ISBN: 978-80-224-1348-0.
- BEDNÁROVÁ, K. 2015. *Rukoväť dejín prekladu na Slovensku II. (Situácia slovenského umeleckého prekladu v 20. storočí)*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2015, s. 66. ISBN 978-80-223-3838-7.
- BERMAN, A. 2011. *Toward A Translation Criticism: John Donne*. University of Pennsylvania Press, 2011. ISBN-13: 978-1606350096.
- BRANKO, P. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 3, s. 97 – 98.
- ČECHOVÁ, S. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 5 s. 212 – 213.
- ČERMÁK, J. – ILEK, B. – SKOUMAL, A. (eds.) 1970. *Překlad literárního díla*. Sborník současných zahraničních studií. Praha : Odeon, 1970, 555s.
- ČERMÁK, J. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 3 s. 94 – 95.
- ĎURČOVÁ, B. 2011. Empirický výskum súčasných podôb kritiky literárneho prekladu na Slovensku. In: *Prekladateľské listy* 3. Bratislava : Univerzita Komenského, 2011, s. 42 – 51.
- ĎURČOVÁ, B. 2015. *K špecifikám prekladu prozaických textov Jorgeho Luisa Borgesa do*

- Slovenčiny (Možnosti a hranice kritiky prekladu)*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2015, s. 174. [Dizertačná práca].
- DVOŘÁKOVÁ-ŽIARANOVÁ, R. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 5, s. 215.
- FELDEK, L. 1981. Náš hosť Ľubomír Feldek. In: *Revue svetovej literatúry*, 12, 1981, č. 2, s. 122 – 129.
- FELDSTEIN, V. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 5, s. 209 – 210.
- FELIX, J. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 4, s. 163 – 164.
- FELIX, J. 1968. Slovenský preklad v perspektíve histórie a dneška. In: *Romboid*, roč. 3, 1968, č. 2, s. 3 – 10, č. 5 – 6, s. 80 – 94.
- FERENČÍK, J. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 4, s. 164 – 165.
- FERENČÍK, J. 1982. *Kontexty prekladu*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1982, 152 s. ISBN 12-72-075-82.
- FRANEK, L. 2011. Kritika prekladu v perspektíve dneška. In: *World Literature Studies* 4, vol 3. (20), 2011, s. 64 – 78.
- GELLIUS, A.C. 1927. *Attic Nights*. Vol. 2. Trans. J.C. Rolfe. Loeb Classical Library. Dostupné online: <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Gellius/9*.html>
- HEČKO, B. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 5, s. 207 – 208.
- HIRŠAL, J. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 2, s. 82.
- HOCHÉL, B. 2001. Prekladová kritika v praxi. In: *Slovak Review*, 2001, č. 10, s. 17 – 33.
- HOŘEJŠÍ, J. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 1 s. 9 – 10.
- HRALA, M. 1987. *Současnost uměleckého překladu*. Praha: Československý spisovatel, 1987, 74 s.
- HRALA, M. 1989. Kritéria hodnocení překladu. In: *Translatologica Pragensia*, 1989, č. III/I, s. 79 – 96.
- CHMELÁR, E. 1992. Literary Josephinism and Its Influence on Slovak Translation Works. In: *Slovak Review*, Vol 1, 1992, No. 1. s. 38 – 45.
- CHORVÁTH, M. 1979. *Vybrané spisy Michala Chorvátha*, zväzok 1. Slovenský spiso-

vateľ, 1979, 586 s.

ILEK, B. 1986. Kritika uměleckého překladu. In: *Translatologica Pragensia*, 1986, č. II/1, s. 317– 325.

JECHOVÁ, H. 1958. O zásadách posuzování překladu. In: *Dialog*, 1958, č. 1, s. 107 – 120.

KAFKA, V. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 5, s. 211 – 212.

KOSTIKOVOVA, O. I. 2002. *Transformacii i deformacii kak kategorii perevodčeskoj kritiki*. Moskva : Moskovskij gosudarstvennyj universitet im. M. V. Lomonosova, 2002, 25 s. [Avtoreferat dis. kandidata filologičeskich nauk. 10.02.20].

KOŠKA, J. 2003. Preklad ako znárodnenie globalizácie. In: *Slovak Review*, roč. 12, 2003, s. 1 – 7.

LESNÁ, M. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 4, s. 160.

LEVÝ, J. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 6, s. 256 – 258.

MARKOVIČ, M. Markovičovci na Dolnej zemi a v Česku. In: *Oslovma.hu*. Dostupné online: <<http://www.oslovma.hu/index.php/sk/historia/166-historia3-historia3/1148-markovicovci-na-dolnej-zemi-a-v-esku>>

MODESTOV, V. S. 2006. *Chudožestvennij perevod: Istorija, teorija, praktika*. Moskva : Izdatel'stvo Literaturnogo instituta im. A. M. Gorkogo, 2006, s. 463. ISBN 5-7060-0072-7.

OCHMAN, K. 2013. Translation Criticism In Ancient Rome. Aulus Gellius, Attic Nights Przekładaniec. In: *A Journal of Literary Translation Special Issue* (2013): 71– 86 Special Issue (2013), s. 71– 86.

PEROUTKA, F. 2003. *Budování státu I – II*. Academia, 2003, 865 s. ISBN 80-200-1095-5.

POKORNÝ, J. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 3, s. 95 – 96.

POPPOVÁ, V. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 5, 1965, s. 211.

PORIEZOVÁ, M.: Vzťahy Ambroziho Annales Evangelicorum... (1793 – 1803) k českému prostrediu. Poriezová, Miriam. In: *Problematika historických a vzácných knižných fondů Čech, Moravy a Slezska*. Sborník z 20. odborné konference Olomouc, 20. – 21. září 2011 / Olomouc : Vědecká knihovna v Olomouci et al., 2012, s. 107 – 114.

RAKŠÁNYIOVÁ, J. 2005. *Preklad ako interkultúrna komunikácia*. Bratislava : Ana Pre-

RUPPELDT, M. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 2, s. 82 – 83.

SEJÁKOVÁ, A. 2006. *Vývoj časopisecké kritiky překladu prózy a poezie z angličtiny do češtiny 1960 – 2005*. Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2006 [Diplomová práce].

SKOUMAL, A. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 3, s. 100 – 101.

SKOUMAL, A.: 1957. Glosy. In: *Dialog*, 1957, č. 1, s. 111.

ŠKVORECKÝ, J. 1960. O dvou zásadách kritiky překladu. In: *Dialog*, 1960, č. 4, s. 153 – 158.

ŽULENEV, S. V. 2004. *Teorija perevoda*. Moskva : Gardariki, 2004, 167 s. ISBN 5-8297-0204-5.

TURČÁNY, V. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 3, s. 101.

TYŠŠ, I. 2017. *Teoretické a materiálové sondy do praxeológie a dejín prekladu americkej literatúry na Slovensku v období socializmu. Mladá tvorba a Beat Generation*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2017, 166 s. ISBN 978-80-558-1237-3.

VALJA, J. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 4, s. 161 – 162.

VARDI, A.D. 1996. Dijudicatio locorum: Gellius and the History of a Mode in Ancient Comparative criticism. In: *The Classical Quarterly*. Volume 46, Issue 2, 1966, s. 492 – 514. Cambridge University Press.

VENDYŠ, V. 1958. Poznámky k recensování překladů. In: *Dialog*, 1958, č. 1, s. 100 – 106.

VENUTI, L. 1995. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London and New York : Routledge, 1995, 353 s. ISBN 0-415-11537-X (hard); 0-415-11538.

ZÁBRANA, J. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 5, s. 206 – 207.

ZAORÁLEK, J. 1965. Včerejšek a dnešek našeho překladu. In: *Knižní kultura*, 1965, č. 1, s. 13.

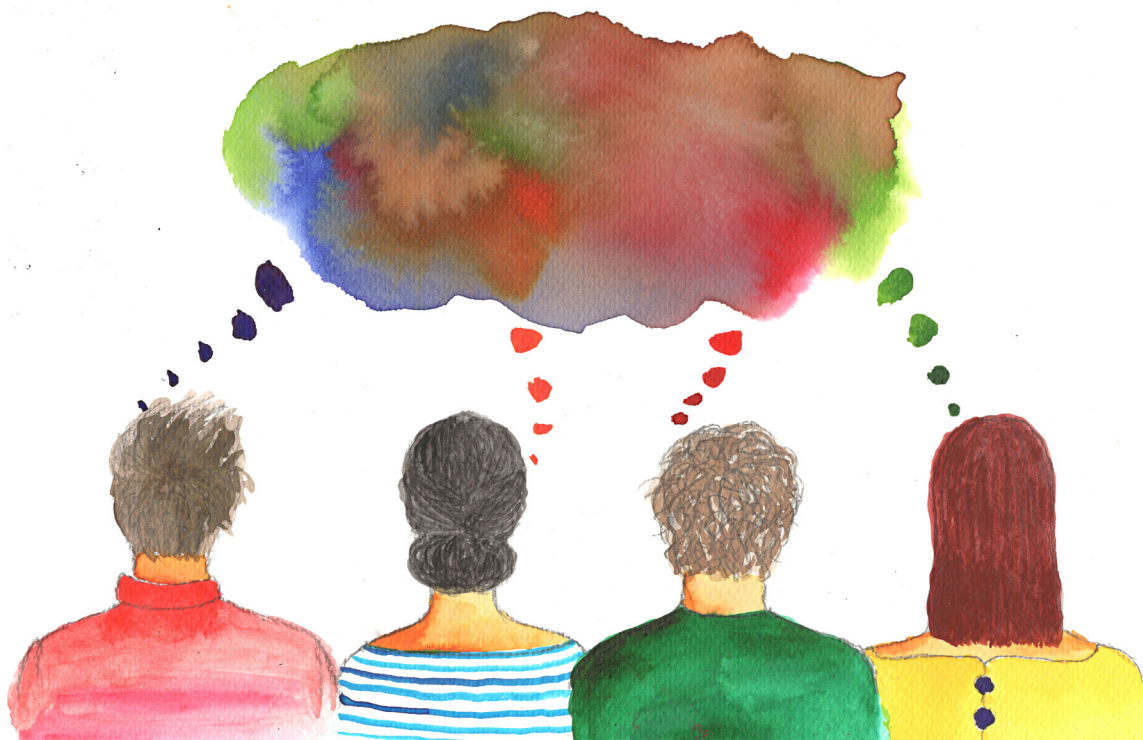
ZAMBOR, J. 1987. Kritika básnického překladu dnes. In: *Romboid*, roč. XXII, 1987, č. 9, s. 15 – 20.

Respondenti ankety odpovedali na nasledujúcu otázku:

Pomerne často sa tvrdí, že kritika prekladu prakticky neexistuje, respektíve, že jej výskyt je len minimálny. Kedy a v akých prípadoch je podľa Vás kritika prekladu žiaduca? Aké sú jej súčasné funkcie a úlohy?

ANKETA O KRITIKE PREKLADU

39

KRITIKA PREKLADU

MARIÁN ANDRIČÍK

Marián Andričík (1964) – prekladateľ anglofónnej poézie a prózy, básnik, redaktor, literárny vedec, vysokoškolský pedagóg.

Venuje sa umeleckému prekladu, teórii literatúry a svetovej literatúre. Ako prekladateľ-praktik sa venuje najmä britskej a americkej literatúre, ale aj prekladu eseí či divadelných hier. Ako autor debutoval zbierkou básní *Skúška správnosti* (1989), je autorom a zostavovateľom dvoch antológií beatnickej poézie – *Nahý anjel* (1994) a *Beatnici* (2010). Do zborníka *Symbolizmus v kontextoch a súvislostiach* z roku 1999 prispel štúdiou o preklade Poeovho *Havrana* do slovenčiny.

Popri iných prekladal autorov ako J. Lennon *Pár absurdných poviedok* (1993); A. C. Doyle *Štúdia v šarlátovom: Príbehy Sherlocka Holmesa* (1997); Ted Hughes *Príbehy o stvorení* (2007) a pod.

Medzi jeho najvýznamnejšie vedecké práce patrí napr. *Anglicko-slovenský a slovensko-anglický slovník* či monografie *K poetike umeleckého prekladu* (2004), *Preklad pod lupou* (2013) či *Aspekty piesňového textu* (2014).

Je držiteľom viacerých cien Literárneho fondu, napr. za preklad zbierky Johna Keatsa *Mraky a súmraky* (1992), za preklad zbierky Williama Blakea *Počul som spievať anjela* (2004) či ako zostavovateľ a prekladateľ antológie beatnickej poézie *Nahý anjel...* (1995).

Získal viaceré ocenenia, napr. Prémium Literárneho fondu (2005) za preklad knihy W. Blakea *Počul som spievať anjela*; Prémium Ceny Jána Hollého (2007) za preklad Teda Hughesa *Príbehy o stvorení*.

Od roku 1996 pôsobil ako pedagóg na Prešovskej univerzite v Prešove a od roku 2007 vyučuje na Filozofickej fakulte UPJŠ v Košiciach, v súčasnosti je prodekanom pre vedeckovýskumnú činnosť a doktorandské štúdium.

Uvedené tvrdenie o neexistencii kritiky prekladu si pamätám ešte z predrevolučných čias, keď malo, domnievam sa, svoje opodstatnenie. Jej marginálny výskyt v tom čase bol dôsledkom viacerých faktorov: menší publikačný priestor, keď okrem recenznej rubriky časopisu *Revue svetovej literatúry*, kde mávalo svoje oprávnené miesto aj hodnotenie kvality prekladu, sa recenzie prekladových titulov vyskytovali v novinách a literárnych časopisoch a zameriavali sa v lepšom prípade na poetiku originálu, často však mali skôr charakter informácie o origináli.

Myslím si, že dnes je situácia predsa len iná. Zmena v postavení vyučova-

nia cudzích jazykov, nárast akademických translatologických pracovísk a v neposlednom rade „drive“ mladšej generácie, ktorý okrem iného vidieť i v časopise *Kritika prekladu*, to všetko pomáha stav pomaly zlepšovať. V posledných rokoch aj na svojom pracovisku, Filozofickej fakulte UPJŠ v Košiciach, badám vyšší záujem študentov o umelecký preklad vrátane jeho kritiky, čo sa pretavuje do zvýšenia počtu záverečných prác z tejto oblasti a dovoľuje pozeráť sa do ďalších rokov s istou nádejou.

Dôležitým faktorom pri kritike prekladu je jednak lingvistická a literárno-teoretická príprava kritika (ak sa bavíme o umeleckom preklade), jednak ochota ísť s kožou na trh, čo hrozí rizikom, že človek si narobí na malom literárnom slovenskom trhu nepriateľov, keďže vieme, ako to chodí. S kožou na trh však ide aj každý prekladateľ, musí preto rátať aj s kritikou. A ak nie je neúnosne samolúby, musí si byť zároveň vedomý, že kvalitná kritika ho môže v dobrom posunúť.

Funkcie kritiky prekladu podľa mňa vždy boli a sú rovnaké: tak ako literárna kritika vo všeobecnosti má za úlohu oddeľovať zrnko od pliev a byť čitateľom akýmsi majákom v literárnom mori, kritika prekladu by mala robiť niečo podobné v oblasti prekladovej tvorby. Argumentačne presne a citlivo (bez urážok) upozorňovať na subštandardné preklady a zároveň vyzdvihovať tie kvalitné. Kultivovaný čitateľ pravdepodobne intuitívne identifikuje subštandardný preklad aj bez dôkladnej znalosti jazyka originálu či literárnokritickej reflexie prekladu, to je však len jedna stránka veci. Tou druhou je potreba pomenúvať problémové javy a pomáhať tak udržiavať vysokú kvalitu slovenského prekladu, ktorá je – odhliadnuc od tých prekladateľov, ktorí zjavne „pytliacia za hranicou svojho talentu“ – nesporná. Jedným z jej vyjadrení je aj každoročne udeľovaná Cena Jána Hollého za najlepšie umelecké preklady, ktorá so sebou spravidla prináša aj publikované hodnotenie najlepších prekladov. Na druhej strane by sa nám možno zišla aj podobná anticena, akú v Českej republike pod názvom „Skřípec“ každoročne udeľuje Obec překladatelů za najhorší preklad. Adeptov by aj u nás bolo asi dosť.

Vždy som tvrdil a tvrdím, že prekladateľ je anonym; čitateľ sa zväčša neunúva pozrieť do tiráže, kto je jeho autorom, a ak, tak zväčša vtedy, kde je preklad výnimočne dobrý alebo výnimočne zlý. Aj v tejto, povedzme, propagačnej oblasti by podľa môjho názoru mohla byť kritika prekladu nápomocná.

KATARÍNA BEDNÁROVÁ

Katarína Bednárová (1954) – prekladateľka z francúzskej literatúry, literárna vedkyňa, editorka, vysokoškolská pedagogička.

Umeleckému prekladu sa venuje od roku 1977. Knižne uverejnila dve desiatky prekladov súčasnej francúzskej literatúry. Preložila autorov ako B. Vian, L.-F. Céline, M. Tournier, S. Beckett, A. Ernaux, I. Kadare, H. Cixous, A. Schwartz-Bart a i. Za viaceré preklady získala prémie Literárneho fondu. V roku 1992 založila vydavateľstvo Causa editio, ktoré do roku 2004 aj viedla.

Venuje sa teórii a kritike prekladu a dejinám francúzskej literatúry. Je spoluautorkou kolektívnej monografie *Originál – preklad. Interpretačná terminológia* (zost. A. Popovič, 1983), editorkou a spoluautorkou monografie *Dejiny francúzskej literatúry* (1995), autorkou *Dejín umeleckého prekladu na Slovensku I* (2013), spoluautorkou *Slovníka slovenských prekladateľov umeleckej literatúry. 20. storočie* (2015, 2017), kde jej vyšla aj úvodná štúdia k dejinám prekladu na Slovensku. V roku 1994 vydala knihu rozhovorov so slovenským spisovateľom a prekladateľom Alfonzom Bednárom *Z rozhovorov alebo Edele a iné veci tohto sveta*. Pre *Revue svetovej literatúry* zostavila niekoľko francúzskych čísel.

V rokoch 2005 až 2012 sa podieľala na činnosti CEATL (Európska rada asociácií prekladateľov umeleckej literatúry). V súčasnosti pôsobí na Katedre romanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a v Ústave svetovej literatúry SAV.

Dovoľte začať odpoveď na otázku tak trochu zboku a protiotázkou, resp. hneď niekoľkými protiotázkami: Má vôbec zmysel kritika prekladu v kultúrnej a literárnej situácii, keď sa čitateľ v tlačенých médiách často ani nedozvie meno zrejme nepodstatného (?) prekladateľa, keď sa v audio-vizuálnych médiách, a to, podozýkam – verejnoprávných, veselo cituje z prekladov, ba v rôznych pásmach a tematických reláciách sa používajú cudzie originálne texty bez toho, aby si rozhlasoví autori dali námahu oznámiť aspoň orientačne, z akých prameňov zosnovali svoju montáž? Má zmysel kritika prekladu, intelektuálne náročná posudzovacia činnosť, ktorá hodnotí preklad ako výsledný textový tvar a výkon, kompetencie a umelecké schopnosti prekladateľa – autora zodpovedného za svoj výtvor, pričom ho vyťahuje z anonymity, v situácii – prepáčte, nedá mi to – keď sa tiež pokojne dívame na neférové zaobchádzanie s cudzími textami v najvyšších sfé-

rách našej spoločnosti a akademickej pôdy, keď verejný politický diskurz diskredituje humanitné vzdelávanie aroganciou a neodbornosťou, inštrumentalizuje a kvantifikuje akúkoľvek vedeckú a pedagogickú prácu, núti uspokojovať sa s priemernosťou a, čo je tragické – produkovať ju? V situácii, keď zdravo pochybovať o svojej práci sa nenosí? Niet času. A načo aj? Treba pracovať rýchlo, a čo už môže priniesť, ba čomu môže pomôcť nejaké overovanie faktov, nehovoriac o tom, ako nepredstaviteľne môže zdržovať overiť si v slovníku čo i len slovenské slovo – veď sme predsa Slováci a po slovensky vieme! A keď vieme aj cudzí jazyk, tak prečo by sme nemohli prekladať (ešte vždy sa tento názor drží!)? Čo poviete? Aspoň si zarobíme. Ale v mnohých prípadoch by sme si mohli zarobiť aj na nejakej tú nepríjemnosť, ba nezriedka aj na malér. K tomu by mohla, a najmä mala v opodstatnených prípadoch prispieť v priestore umeleckého prekladu práve a predovšetkým kritika prekladu.

Môže sa zdať, že hneď v tejto úvodnej pasáži si protirečím. Ale protirečenie v mojej výpovedi trochu utlmuje kondicionál. A tiež pocit zodpovednosti k sebe samej, k postaveniu pedagogičky, ktorá sa z definície svojho povolania a postavenia musí na veci dívať kriticky; pocit, ktorý sa v danej situácii síce prediera na svetlo božie z pochybností a ťažko, ale je tu. V neposlednom rade by mohla to protirečenie stlmiť aj vlastná prekladateľská a vydavateľská skúsenosť, ako aj skúsenosť z písania kritiky prekladu.

Napriek úvodu, napriek pochybnostiam odpovedám jednoznačne a priamo: kritika prekladu je potrebná, je žiaduca. V akých prípadoch? Nuž, nebolo by zlé byť absolutistom a povedať – v každom prípade! Ale to je utópia, čo by sa navyše mohla zvrhnúť na dystópiu. V akých prípadoch teda? Začnem tým všeobecným a už okrídleným delením literatúry na dobrú a zlú. Prekladovej literatúry je na Slovensku veľa, až priveľa, najmä tej zlej. Problém, čo pokladám za dobrú a čo za zlú literatúru, teraz obídem a budem uvažovať v tej „okrídlenej“ rovine. Vychádzam z faktu, že aj zlá literatúra musí byť dobre preložená. Remeselne dobre preložená a jazykovo správna. Aj keď napr. romány z „ružovej vody“, tak pekne a jemne po francúzsky povedané, či textové deriváty alebo predlohy „mydlových opier“ a „mydlových románov“ zase v americkej či kanadskej obrazotvornosti nepredstavujú nejaké esteticky mimoriadne náročné problémy a v podstate z tohto hľadiska tam niet čo „riešiť“. Výsledný dojem však cvičenému oku a uchu často kazí rezonancia kalkov, logických nezmyslov a nedôsledností, a tiež pomerne pokrivená a zohyzdená slovenčina. A tu by mala nastúpiť veľmi pragmatická

a koncízna kritika prekladu poukazujúca na neprofesionalitu vydavateľa, neodbornosť a nekompetenciu prekladateľa, ako aj na nekvalitu výsledného produktu. Lebo preklad takéhoto typu literatúry je produkt. Nie artefakt.

Môžeme si hneď položiť otázku, či funkciou kritiky prekladu je reflektovať úroveň prijímajúceho jazyka. Áno, aj to je jeden z aspektov či súčastí jej funkcie. Najmä v dnešnej situácii. Množia sa hlasy, ktoré upozorňujú na úpadok jazykovej kultúry na Slovensku. A majú pravdu. Nielen v tom, že používateľom jazyka, alebo, ak chcete hovoriacim, ale najmä píšucim subjektom neprekážajú hrubé gramatické chyby, lebo si ich ani nevšimnú, ale najmä v tom, že do syntaktickej roviny slovenčiny prenikajú syntaktické kalky z cudzích jazykov (netreba vysvetľovať ktorých), a v tom, ako sa oklieštuje, zužuje a monotonizuje nielen bežná slovná zásoba. Z dejín prekladu vieme, ako umelecký preklad pomaly, ale isto prispieval k rozvoju a obohacovaniu jazyka. Akcentovala sa potreba a nevyhnutnosť prekladu pre domácu literatúru a kultúru. Pravdou je, že dnes sú mnohé z umeleckých prekladov prvej polovice 20. storočia ťažko čitateľné, miestami nás dikciou a výberom lexikálnych jednotiek aj pobavia. Lenže vzhľadom na dobu, v ktorej vznikali, stav pôvodnej literárnej tvorby, vývin jazyka a prekladovú skúsenosť je to pochopiteľné. Dnes sme oveľa ďalej v každom smere, ale ak si uvedomíme súčasnú úroveň jazykovej kultúry a tendencie používania jazyka, nestačí iba skonštatovať, že sa akosi vraciame dozadu. Je to ešte horšie, a je to nezodpovedné. Nedá mi nespomenúť svoj posledný čitateľský zážitok zo Žáryho *Bratislavskej bohémy* (Tatran 2018). Príval nádherného bohatého a rozmanitého jazyka na všetkých lexikálnych a štylistických úrovniach. Stálo by za to pasovať knihu za povinné čítanie pre všetkých adeptov umeleckého prekladu. A nielen.

Podme však k tej dobrej literatúre. Aj tá v mnohých prípadoch potrebuje kritické oko, pokiaľ ide o jazyk. Mohli by sme sa utešiť, že nedôslednosti pramenia v rýchlosti, akou treba knihu preložiť a vydať, v absencii povolaného a vzdelaného redaktora a pod. Prečo však knihu treba vydať okamžite, rýchlo? Prečo text neprejde dôslednou redakčnou a jazykovou úpravou? Tu mám opäť poznámku – ak prekladateľ vie, že kniha nemá redaktora alebo sa na neho nedá spoľahnúť, lebo nepozná východiskový jazyk, jeho literatúru a kultúru, o to viac by sa mal spoľahnúť sám na seba. Príklad na ilustráciu: pri čítaní jedného z posledných prekladov francúzskeho spisovateľa Michela Houellebecqa, ktorého diela nie sú ľahké ani na čítanie ani na preklad, sa ukázalo, že z 237 strán textu na 54 sú jazykové nedôslednosti a sem-tam aj kalky. Veľa? Málo? Možno to prehliadnuť a mávnuť rukou?

Ďalším akútnym problémom sa stáva otázka výberu literárneho textu na preklad a reflexia, zhodnotenie jeho postavenia v kontexte cudzej aj domácej literatúry. Netreba zdôrazňovať, že liberalizácia knižného trhu otvorila neobmedzené možnosti vydávania prekladovej literatúry. Problém je práve v neobmedzenosti. Isteže by nebolo správne vylučovať istý typ literatúry a niektoré kategórie čitateľov. Lenže, ako sa vraví, menej je niekedy viac. Čitateľ si zaslúži, aby mal podmienky a priestor na cibrenie vlastného vkusu. Netreba mu lopatou hádzať do pažeráka rýchlo stráviteľný odpad. Ako by mal, prepytujem, tlamu rozďavenú jedným jediným pahltným očakávaním už poznaného. Vydavateľský priestor na Slovensku ju rozmanitý, rýchlo sa mení a v tomto chaose akosi zanikajú, či v mnohých prípadoch už absentujú kvalitatívne, estetické a literárne kritériá výberu textu na preklad. Pri vydávaní prekladovej literatúry sa čoraz zriedkavejšie stretáme so systematickosťou a s rozpoznateľnou vydavateľskou stratégiou, okrem komerčnej, samozrejme. Čoraz zriedkavejšie sa v prekladoch publikujú doslovy či iné meritórne texty, ktorých úlohou by malo byť čitateľa vzdelávať alebo aspoň mu poskytnúť elementárnu orientáciu. Aj toto je priestor, ktorý by si mala kritika prekladu všímať a hodnotiť.

Možno by sme si mohli na tomto mieste v ďalších úvahách pomôcť teóriou prekladu. Najprv by som sa chcela vrátiť k praxeológii prekladu, ako ju formuloval Anton Popovič v roku 1975 vo svojej *Teórii umeleckého prekladu* (s. 246-252). Tam hovorí o metodike kritiky umeleckého prekladu a jej dvoch základných podobách – o kritike, ktorá pracuje priamo s originálom, a o kritike, ktorá pracuje s prekladom ako s pôvodným dielom. Keď hovorí o funkciách kritiky prekladu (s. 249), parafrázujúc Januzsa Sławińskiego, vychádzajú mu tri funkcie: postulatívna – smerujúca k prekladateľovi, analytická – smerujúca k textu a operatívna – smerujúca k čitateľovi. Moje doterajšie úvahy sa týkali skôr kritiky, ktorá pracuje s prekladom ako s pôvodným dielom, postulatívnej a sčasti operatívnej funkcie. Kritika prekladu má však zmysel predovšetkým vtedy, keď pracuje priamo s originálom, keď uplatňuje komparatívne hľadisko a keď jej jadrom je tretia, ešte nespomenutá funkcia analytická.

Od čias Antona Popoviča sa teoretická báza kritiky prekladu prehĺbila a posunula. Na Popovičovom základe však nič meniť netreba, platný je stále. Potrebiteľné je, že kritika prekladu sa prakticky pestuje na univerzitách ako súčasť prekladateľských programov, čím sa rozširuje aj jej teoretický diskurz. V tejto súvislosti treba k Popovičovej systematike pridať ešte funkciu didaktickú. Kritika

prekladu má svoj význam ako neoceniteľné školské cvičenie v príprave budúcich prekladateľov. V prípade verejne publikovanej konštruktívnej a zodpovednej kritiky prekladu, ktorá poukazuje i na dobré riešenia, aj ako grátis postgraduál pre zabehaných prekladateľov. Žánrovo sa tu už vymedzujú dva typy kritiky prekladu – akademická (rôzne druhy seminárnych a záverečných prác študentov OPT), ktorá disponuje väčším priestorom na argumentáciu, a úspornejšia žurnalistická kritika prekladu, ktorej je aj nepomerne menej ako akademickej.

Treba sa ešte pristaviť pri autorite kritika. Tá prirodzene rastie s objemom nadobudnutej skúsenosti, tak ako prekladateľ rastie s počtom preložených kníh a kumulovaním skúsenosti prekladu. Už bolo spomenuté, že kritika prekladu je zložitý, náročný mentálny a intelektuálny výkon. Posúdiť umelecký preklad znamená zaujať kritický postoj v zmysle hodnotenia. Kritik nesmie byť neutrálny. Ale nemal by byť deštruktívny. Pohybuje sa v dvojdomom priestore a jeho analýza skúmaného diela musí byť dvojité a presná – podložená systematickým súborom kritérií. Kritik prekladu by si mal osvojiť *kritiké téchné* – umenie/zručnosť rozlišovať, súdiť. A to je veľmi zložitý, najmä v analytickej fáze, pretože kritik musí preniknúť do textu okom a myslou prekladateľa aj posudzovateľa.

46 Z mnohých teoretických konceptov prekladu mi je svojou podstatou blízky koncept francúzskeho translatológa Antoina Bermana, ktorý chápe prekladanie ako kritický projekt prekladu. V rámci takého uvažovania potom vystupuje prekladateľ ako (literárny) kritik na každej úrovni textu a projekt prekladu je usúvzťažnením textu v komplexe zložitých mimoliterárnych, vnútoliterárnych a vnútrotextových vzťahov a reťazení, v ktorých sa preložené dielo stáva intencionálnou súčasťou širšie chápaného prekladového priestoru. Úlohou kritiky prekladu je spätne identifikovať tento priestor, vzťahy, koncepciu a metódu prekladu, vyjadriť sa k relevantnosti zvoleného spôsobu prekladu a výsledku prekladania. Takáto kritika prekladu by sa mala týkať textov esteticky a literárne závažných. Ďalšími funkciami dnešnej kritiky prekladu by z tohto pohľadu malo byť vyzdvihnúť prekladanie ako akt na všetkých úrovniach intencionálny, naučiť premýšľať o texte ako o prelade, rozlišovať estetickú kvalitu textu, čítať preklad v kontexte iných prekladov aj pôvodných diel, čo určite prispeje i k modelovaniu dejín prekladu a vytváraniu budúceho prekladového dedičstva. To by mohlo posilniť aj vydavateľskú receptívnosť k hodnotným literárnym textom, čitateľský vkus, citlivosť na jazyk a napokon aj prestíž prekladateľa.

V stati *Koncept prekladovej kritiky* (Pour une critique des traductions, Gallimard 1995) Antoine Berman píše: „*Kritika slovesných diel ... je skrátka a dobre čosi, čo je nevyhnutné, a táto nevyhnutnosť je a priori obsiahnutá v samotných slovesných dielach. Lebo práve ony volajú po kritike, pretože ju potrebujú, a umožňujú ju. Potrebujú kritiku, aby mohli medzi sebou komunikovať, aby sa mohli prejavovať, završiť a pretrvávajú. Potrebujú zrkadlo kritiky. Samozrejme, že množstvo paratextových foriem, ktoré táto nevyhnutnosť vytvára, má často aj opačný výsledok: kritika nás vzdľahuje od literárneho diela, zatemňuje ho, dusí, či v krajnom prípade zabíja (myslíme práve na študentov, ktorí čítajú iba diela o knihe, a nikdy nie knihu samotnú). Ale nech už je toto nebezpečenstvo, aké chce – a nedá sa mu vyhnúť – kritika je ontologicky spätá s dielom*“ (s. 39). Dodajme, že kritika prekladu je ontologicky spätá s prekladom a završuje jeho plnosť. A preto je aj ona nevyhnutná.

MIROSLAVA GAVUROVÁ

Miroslava Gavurová (1976) – prekladateľka z angličtiny, jazykovedkyňa, vysokoškolská pedagogička.

Je autorkou vedeckých monografií *Lingvokultúrny aspekt v preklade eseje* (2012), *Skratka ako lexéma* (2013) a zostavovateľkou publikácie *Zo všetkého zostanú len spomienky... Nevyrozprávaná história obce Fintice* (2018).

V spolupráci s J. Gavurom sa venuje prekladu umeleckej literatúry (*Principiálny román, Veľká ryba, Malá kniha írskych mýtov, Dotknúť sa zeme*), preložila aj viacero kníh pre deti a mládež (*Čarovný oblek Maxa Nixa*, séria kníh o medvedíkovi Paddingtonovi). Zostavila a zo šarištiny preložila knihu autentických nárečových rozprávok *Zazračni dzvonček – Zázračný zvonček*, ktoré zozbieral Jozef Kolarčík (2018).

Pôsobí na Inštitúte anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Je členkou vedeckej rady časopisu *Kritika prekladu*.

48

Pri svojej odpovedi budem nevyhnutne osobná, ale to len v snahe vyhnúť sa floskulám a všeobecne známym tvrdeniam. Hneď na začiatok musím svätosväte potvrdiť, že kritika prekladu (KP) určite jestvuje. Súdim tak prinajmenšom podľa svojich študentov, ktorí sú toho živými príkladmi – aj so svojimi záverečnými prácami. Len možno KP: a) masy nevidia a b) kompetentní niekedy nechcú vidieť. A neviem, čo je väčší problém. Lebo v oboch prípadoch je kritika prekladu žiaduca, teda tak pre čitateľskú verejnosť („masy“), ako aj pre redakcie vydavateľstiev i samotných prekladateľov (kompetentných). Moja osobná skúsenosť s kritikou prekladu je len pozitívna, hoci na prvý pohľad by mohla vyzerať negatívne.

1. Ja ako predmet kritiky.

Ako prekladateľke sa mi dostalo nielen pozitívnych ohlasov na úroveň mojich/našich prekladov (prekladám zväčša vo dvojici s manželom), ale aj výhrad voči niektorým prekladovým riešeniam – ktoré boli zväčša oprávnené. Keď diplomantka (na inej univerzite) pri svojej analýze nášho prekladu románu *Veľká ryba* (D. Wallace: *Big Fish*) upozornila na niektoré nenáležité riešenia, so zveseným nosom a pokorou sme priznali, že v preklade došlo k pochybeniu, k posunu či prehliadnutiu frazémy – a bolo to veľmi oslobodzujúce priznanie. Lebo tieto polemické poznámky boli nielen legitímne, ale aj korektne podané; neboli formu-

lované ako invektívy, ale skôr ako otázky do diskusie, ako hľadanie vysvetlenia, spoznanie uhla pohľadu prekladateľa. A možno takto nejako by mala KP vyzeráť: ako diskusia všetkých relevantných zúčastnených: prekladateľov, ktorí sú otvorení prijať kritické názory na svoje výstupy, a kritikov prekladu, ktorí tieto názory vedia kultivovane podať. K obojm postojom treba vychovávať a vzdelávať adeptov prekladu, viesť ich ku konštruktívnej kritike, teda nie a priori negatívnej. Myslím si, že sa nám túto tendenciu vcelku darí nasledovať na tých slovenských univerzitných pracoviskách, ktoré sa zaoberajú prípravou prekladateľov. Bez toho, aby som niekomu chcela masírovať ego, si stojím za tým, že práve časopis *Kritika prekladu* z dielne KAA UMB k tomu vychováva a vedie od začiatku, je tiež skvelou platformou takejto podoby KP.

2. Ja ako kritik prekladu.

V role kritika som sa ocitla niekoľkokrát priamo i nepriamo. Priamo cez vlastné kritické pohľady na preklady (zväčša) esejí i ako bežný čitateľ s profesionálnou deformáciou, keď zakaždým podvedome vyhodnocujem úroveň preloženej čítanej knihy.

V posledných rokoch sa však oveľa častejšie v role kritika ocitám nepriamo, prostredníctvom kvalifikačných prác svojich študentov, ktoré vediem ako školiteľka. V nich vidím, ako si študenti pri posudzovaní úrovne prekladu dokážu uvedomiť aj jemné nuansy prekladu, ako ho dokážu rozobrať a pri svojom ponore do oboch textov (VT aj CT) si všimnú veci, ktoré ostávajú pri letnom pohľade skryté. A vidím aj ohromný potenciál takejto spätnej väzby, *only if*...

3. To cudzie “*only if*” sa vracia k prvotnému nastolenému problému, a síce otočenému chrbtu kompetentných k takejto kritike. A tu mám na mysli predovšetkým redakcie vydavateľstiev, lebo veľaokrát prichádzajú študenti s návrhmi na vylepšenie či doplnenie napr. cenzurovaných prekladov. Ak by boli tieto návrhy a zistenia zakomponované do ďalších reedícií prekladov, som si istá, že by prispeli k zvýšeniu našej prekladateľskej kultúry a k zlepšeniu renomé slovenského prekladu. Kritika prekladu, ktorá sa veľmi často odohráva práve na akademickej pôde v rámci výučby či v podobe záverečných prác, bude mať zmysel len vtedy, keď sa jej výsledky budú dostávať ku kompetentným a keď ju kompetentné redakcie začnú využívať.

V slovenskom preklade totiž jestvujú aj kultové diela, v ktorých kedysi cenzúra okresala celé pasáže (napr. náboženského charakteru), ale pri ich reedícii paradoxne nedošlo k náprave či doplneniu. Revízia prekladu s parametrami kri-

tického pohľadu na VT a CT a výkon prekladateľa by podľa môjho názoru mala byť uholným kameňom takýchto reedícií, ak majú mať zmysel a nemajú byť len bohapustou klávesovou skratkou CTRL+C, CTRL+V. Samozrejme, nežijem v idyllickej chimére a rozumiem, že na poriadnu revíziu musí byť vždy aj finančné krytie, ale už pri písaní takýchto projektov nového vydania by sa s touto položkou malo začať rátať. Tak ako sa vydavatia možno zamýšľajú nad vylepšením formy reedície – dizajnom, novou a atraktívnejšou obálkou, tak by mohli začať uvažovať aj o obsahu takejto reedície, ktorým by zakaždým mal byť kvalitnejší preklad.

V tom vidím súčasnú úlohu pre KP ako oblasť translatológie – schopnosť zverejniť a následne presadiť svoje zistenia, aby sa kritika prekladu nekončila len obhajobou záverečnej práce alebo časopiseckým publikovaním jej výsledkov – ale aby našla pozorného vydavateľa, ktorý jej bude ochotný načúvať a zúročiť; či redaktora a prekladateľa, ktorí sa z nej poučia. Je to beh na dlhé trate, ale azda cieľ nezostane len utópiou na papieri.

IVANA HOSTOVÁ

Ivana Hostová (1983) – prekladateľka z angličtiny, literárna kritička, translatologička, vysokoškolská pedagogička.

Autorka vedeckých monografií *Haugovej Plathová, Plathovej Haugová* (2013) a *Medzi entropiou a víziou* (2014).

S Petrom Macsovszkým zostavila americké číslo *Revue svetovej literatúry* (3/2017). Prekladá najmä nekonvenčnú básnickú tvorbu. V roku 2017 knižne vyšiel výber z tvorby anglického držiteľa Nobelovej ceny za literatúru Harolda Pintera *Rôzne hlasy*, do ktorého preložila Pinterovu poéziu.

Pôsobí ako členka redakčného kruhu časopisu *Poem: International English Language Quarterly*, translatologickej spoločnosti European Society for Translation Studies a British Association for Slavonic and East European Studies. Je spolueditorkou a editorkou konferenčných zborníkov, vysokoškolskej učebnice a kolektívnej monografie *Identity and translation trouble*, ktorú v r. 2017 vydalo britské vydavateľstvo Cambridge Scholars Publishing. Na pôde Inštitútu slovakistiky a mediálnych štúdií FF PU vyučuje teoretické prekladateľské disciplíny.

Je čas

I. Funkcia sa odvíja od definície. Zo sociologického hľadiska možno kritiku prekladu v nadväznosti na Bourdieho chápanie literárnej kritiky (1983, s. 317) vidieť ako mechanizmus tvorby hodnoty, ako voči sebe do istej miery heterogénne a potenciálne sa vylučujúce sady metatextov, ktoré spoluvytvárajú samotné prekladové dielo v zmysle jeho legitimizácie ako objektu, ktorý si zaslúži pozornosť. Aby sme však kritiku prekladu takto chápať mohli, museli by sme zároveň rátať s existenciou lokálneho, hierarchizovaného translačného poľa s akým-takým výhľadom na autonómiu. Možno o takom v našom kultúrnom priestore hovoriť? Ak áno, akú má podobu? Aké sú jeho legitimizačné mechanizmy? Kto disponuje legitimizačnou mocou? Ako je pole ohraničené vo vzťahu k jazyku (slovenčina, čeština)? Geograficky (Slovensko, česko-slovenský komunikačný priestor, stredná Európa)? Kto sú jeho aktívni participanti a participantky (vydavateľstvá, prekladatelia/prekladateľky, publikačné priestory, kritici/kritičky, inštitúcie, ceny), ako sú stratifikovaní a aké sú medzi nimi vzťahy? Je jedno prekladové pole alebo treba skôr hovoriť o viacerých poliach? Závislých od typov textov? Od použitých

prekladových stratégií? A čo kritika tlmočenia? Čo je v jadre „hodnoty“, na ktorej je založené *illusio* a autonómny pól poľa/polí? Ide typologicky o estetické kritériá? Etické? Funkčné? (Možno vôbec hovoriť o autonómii vo vzťahu k nie-estetickým kritériám? Kváziheteronómia?) Kritériá založené na alchýmii „okrídlených“ prekladových opozícií?

II. Korpusy. Azda si ako-tak vieme predstaviť aspoň vágne načrtnuté pole prekladov umeleckej literatúry: oprieme sa o hierarchiu žánrov, o skupiny recipientov/recipientiek, analýzu spôsobov financovania, ba aj o sporadické recenzné ohlasy (ktoré síce často neposkytujú to, čo by si pod ideálnou kritikou prekladu predstavovali Popovič či Ferencík, no ktoré sa napriek tomu podieľajú na legitimizácii daného prekladu a budovaní kultúrneho kapitálu). Alebo nie? Možno (ešte stále) v translatologických pohľadoch na umeleckú literatúru hovoriť o žánrovej hierarchii? Napokon – výčitky voči takémuto elitárskemu chápaniu modelovania prekladového priestoru sú už niekoľko desiatok rokov staré. Aj pri pohľade na obsah predošlých čísel *Kritiky prekladu* ako publikačného priestoru, ktorý má aktuálne najväčší explicitný záujem na budovaní autonómneho prekladového poľa (ale aj pri pohľade na kritické záujmy osobností kritiky prekladu či programy konferencií), je do veľkej miery zrejmé, že o estetické kritériá zrejme z pohľadu súčasnej translatológie nepôjde – kritický záujem sa tu totiž primárne nesústreďuje na preklady diel, ktoré gravitujú k autonómnemu pólu literárneho poľa (i keď ich nevylučuje), skôr gravituje k reflexii textov, ktoré majú široký dosah na publikum (bestsellery, detská literatúra, AV preklad populárnych seriálov). Teda update: skôr ide o priemet transformujúceho sa/pretransformovaného poľa svetovej literatúry, v ktorom sa do popredia dostáva zisk a kde „svetová próza“ je komoditou vytvorenou podľa osvedčených vzorcov, ktoré sa majú zapáčiť čo najširšiemu publiku (Casanova, 2007, s. 167). Dobré, trochu sa to skonkrétňuje. Ale málo. V (zjednodušenom) aktuálnom pohľade možno teda sledovať dokončovanie presunu záujmu kritiky prekladu z poézie, resp. „vysokých“ diel svetovej literatúry na texty recipované masovo, aktuálne stále skôr fikčné. Čo ešte stále nehovorí nič o rozvrhnutí poľa...

IV. Kto. Si uzurpuje legitimitačnú moc. Komu je daná. Posväcovanie príslušníkmi/príslušníčkami starších generácií, ktorí disponujú lokálnou mocou vo vzťahu k vydavateľstvám, výskumným inštitúciám a prístupom k dotáciám – nie je prejavom autonómie (nech už tá znamená čokoľvek). Akademické prostredie stále disponuje. Ale tiež už aj veľké vydavateľstvá. Lebo kapitál (nie kultúrny). Medzinárodné legitimitačné orgány. Spomienky na autonómiu a symbolický kapitál v malých vydavateľstvách. Pomazané časopisy? Umierajúce časopisy? Umierajúce združenia? Novovznikajúce združenia? Umierajúce preteky. Umierajúce ceny. Málo panku.

V. Funkcie. Zabezpečiť vyštudovancom a vyštudovankyniam radostnejšie perspektívy, lepšie platy, lepšiu job security, dôstojnejší život. Ale vážne. Preklad hýbe. Svetom, veľkými strojmi, náladami konzumentov a voličov, prináša. Najkúlatrendy hodnoty. Aj hipsterov, aj politickokorektné hony na čarodejnice a čarodejov, aj konzervatívne backlashe, aj dezinformačné propagandy, aj týždeň zahraničnej kuchyne, aj zväčšujúcu sa spotrebiteľku,²⁶ aj streľbu v Devínskej a Idahu, aj modely akademickej činnosti, aj ekologický aktivizmus, aj. Vytúžené funkcie kritiky prekladu. Najprv odpor. Nie jazykový purizmus. Nie adorácia konzumných produktov bez sociologického a filozofického rozhl'adu, nadhl'adu. Nie vytváranie prefabrikovaných foriem. Nie násiliu na tvorivom a kritickom prekladateľskom myslení a konaní. Nie ŠDUPAPT (Robinson, 2017). Áno. Otváranie priestorov slobody. Priestorov vzdoru voči pasivite importujúcej lokality. Voči mejnstrímovým poetikám. Mejnstrímovým mechanizmom produkcie, toku a používania informácií. Odhaľovaniu, nie zahaľovaniu. Stratégií vytvárania umelej monolingválnosti. Konštruovanosti. Ideologickej spoluúčasti na dominantných mocenských štruktúrach. Nehovorím, že na to, aby bola súčasná kritika prekladu naozaj súčasná, musí sa zaoberať súčasnými hrôzami. Nehovorím, že sa musí zaoberať čímkoľvek. Lebo kritika, ktorá cíti, že sa musí vyrovnávať s vopred danými témami, už nie je kritikou, ale stáva sa propagandou. Čo však chcem povedať, je, že by sa mala zbaviť falošnej pretvárk, že zdvorilosť, slušnosť a iné sociálne znaky nejako napokon predsa len víťazia. Kritika prekladu skrátka potrebuje novú vážnosť. Definovala by som ju jednoducho ako kritikovu/kritičkinu

26 Pozn. red.: [sic!] Odkaz autorky textu na báseň Kataríny Kuchelovej *Spotrebiteľka sa zväčšuje* zo zbierky *Vie, čo urobí*. Artfórum, 2013, s. 8.

schopnosť a vôľu čeliť svojej skúsenosti v celom rozsahu, celou svojou inteligenciou a neutiekať sa k ľahkým východiskám konvenčných reakcií. Kritika nemôže existovať vo vákuu ako snímka miesta alebo chvíle v čase, vždy je už pohyblivým obrazom, časozberným videom.

VI. Je čas. Zrušiť hranice medzi prekladovou kritikou a praxou.

Podakovanie

Ďakujem Duške Radoslavljević (*Theatre Criticism. Changing Landscapes*) za podporu, Michelovi Delvillovi za ricoeurovské inšpirácie (*Undoing Art*) a Alovi Alvarezovi za jednu verbalizáciu vzdoru (*The New Poetry*).

Literatúra

Bourdieu, P.: The Field of Cultural Production, or: The Economic World Reversed. In: *Poetics*, 12, 1983, č. 4-5, s. 311 – 356.

Casanova, P.: *The World Republic of Letters*. Preklad M. B. Debevoise. Cambridge, Mass. a Londýn : Harvard University Press, 2007, 420 s.

ROBINSON, D.: Čo za literatúru je umelecký preklad? Preklad A. Vyrosteková – I. Hostová. In: *Target*, 29, 2017, č. 3, s. 440 – 463. Dostupné z: <https://benjamins.com/online/target/articles/target.16064.rob.sk>.

BARBORA KRÁĽOVÁ

Barbora Kráľová (1983) – prekladateľka z angličtiny a ruštiny, translatologička, redaktorka.

Po ukončení štúdia pôsobila na Katedre translatológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, neskôr ako prekladateľka v slobodnom povolání a tiež ako autorka marketingových textov.

Medzi najznámejšie preklady z jej tvorivého pera patrí sága *Pieseň ľadu a ohňa* G. R. R. Martina, ktorú prekladala vo dvojici s L. Hallovou. Okrem iných preložila autorov a autorky ako Saki, S. Clarke, L. Greenová, R. Zelazny, L. Peirce, G. Hanrahan, E. Boswellová, A. Rodionov, D. Baddiel, A. C. Doyle, J. Basfordová. Pôsobila ako technická redaktorka časopisu *Kritika prekladu*, v súčasnosti pôsobí ako šéfredaktorka pre beletriu vo vydavateľstve Ikar.

Ak hovoríme o kritike prekladu ako, povedzme, o akademickej disciplíne, nemám pocit, že by jej bolo málo alebo že by bol jej výskyt minimálny. Kritike prekladu sa venuje dosť mojich bývalých kolegov na svojich katedrách (vo väčšej či menšej miere), vedú k nej svojich študentov, ktorí, ak chcú, môžu sa kritike venovať na najrôznejších internetových fórach a pre kritiky písania/čítania chtivých máme časopis *Kritika prekladu*. Existuje teda celkom určite, dokonca je pomerne vitálna. Otázne je, koľko je to dostatok kritiky prekladu, pre koho je primárne určená a kam všetko to úsilie vedie? Obávam sa, že nemám túto oblasť zmapovanú natoľko dôkladne, aby som na to vedela odpovedať. Zároveň, čítanie kritických štúdií mi neprináša ktovieaké potešenie. Keďže často vznikajú na akademickej pôde, nevyhnutne občas pôsobia ako skrátene verzie bakalárskych, diplomových alebo seminárnych prác, čo sú texty, ktoré veľmi nevyhľadávam, hoci som dlhší čas pôsobila na akademickej pôde a mám k takýmto textom blízko (bežný slovenský čitateľ na to asi vôbec nemá dôvod). Je to teda prudko menšinová lektúra. Na druhej strane, spomínam si, že v časoch magisterského a doktorandského štúdia mali pre mňa podobné publikácie významný edukatívny prínos. Ak by som sa teda mala vašu otázku obmedziť na oblasť vysokoškolského prostredia, kritika prekladu určite plní vzdelávaciu úlohu a za ideálnych podmienok by mala tiež zlepšovať zručnosti študentov, čo sa týka umeleckého prekladu a následne s tým aj kvalitu vydávaných prekladov. Či sa tak naozaj deje, žiaľ, neviem posúdiť. Zručnosti sa totiž zlepšujú najmä aktívnym prekladaním kratších či dlhších

textov, ktoré po študentovi nemilosrdne zrediguje skúsená redaktorka, aby mal spätnú väzbu.

Z mojej pozície šéfredaktorky pre beletriu v komerčnom vydavateľstve mám skúsenosť s celkom inou kritikou prekladu a aj tu musím konštatovať, že jej je dostatok. Často prichádzajú na redakčnú adresu maily so zoznamom chýb, ktoré čitateľ našiel v niektorom z našich prekladov. To je kritika v pravom slova zmysle, žiaľ, často je cielená veľmi nešťastne a odhaľuje len medzery odosielateľa mailu v gramatike slovenského jazyka alebo jeho obmedzenú slovnú zásobu. Stalo sa dokonca, že si čitateľ pýtal naspäť peniaze za knihu, pretože slovenský preklad porovnával s anglickým prekladom (jazyk originálu bola nórčina) a náš slovenský preklad pokladal za príšerný. Išlo pritom o skutočne vynikajúcu prácu z dielne renomovaného prekladateľa severskej literatúry. Občas sa však stane, že čitateľ upozorní na niečo podstatné a relevantné (chyby v prepočtoch metrických systémov, nelogickosti v obsahu a pod.) – a vtedy sa poteším (teda do istej miery, nikdy nie je príjemné, keď ste usvedčený zo zle odvedenej práce), lebo nám pomôže zlepšiť titul pri dotlači. V tomto smere by som teda ako funkciu kritiky prekladu videla najmä v snahe o zlepšenie prekladu pri dotlačiach alebo ďalších vydaniach. No nie každý titul sa ich dočká, lebo hoci na Slovensku takmer každý čítať vie, čo sa však týka kupovania a čítania kníh, sme, žiaľ, na chvoste Európy.

Musím však podotknúť, že mne stále trochu chýba priestor, ktorý by bol venovaný mravčej práci prekladateľa (a samozrejme redaktora, lebo ani ten najlepší prekladateľ sa nezaobíde bez dobrého redaktora) v rámci publicistiky. Myslím si, že pre popularizáciu čítania a kníh majú väčší význam publicistické texty knižných recenzentov a blogerov ako niekoľkostranové komparatívne štúdié prekladov – a mne čoraz viac záleží najmä na popularizácii kníh, čítania a tak celkovo literárnej gramotnosti. V tomto smere máme ako spoločnosť značné rezervy.

A na záver, kritika prekladu je určite žiaduca, a to najmä ako potrebná časť širšieho diskurzu o literatúre.

LUDOVÍT PETRAŠKO

Ludovít Petraško (1949) – prekladateľ z nemčiny, spisovateľ, redaktor, literárny a divadelný kritik, publicista, vysokoškolský učiteľ.

Autor viacerých pôvodných próz, napr.: *Náhodní okoloidúci* (1987) *V tomto meste v tejto chvíli* (1979), *Lanské snehy* (2009), *Strážca jazera* (2014), venuje sa aj písaniu rozhlasových a televíznych hier, ako aj adaptáciám divadelných hier pre rozhlas.

Z literatúry faktu možno spomenúť aj publikácie *Hlasy mesta. Literárna čítanka o Prešove* (2015), *A svetlo bolo ako vo dne: v Prešove na konci vojny* (2016), *Zmarené nádeje. 21. august 1968 v Prešove* (2018).

Ako prekladateľ publikuje napr. v časopisoch *Revue svetovej literatúry*, *Romboid*, *Slovenské pohľady*, debutoval prekladmi švajčiarskych autorov, ako sú napr. S. Blatter, J. Federspiel, E. Vollenweider, H. Schuhmacher. Knižne publikoval autorov ako L. Bechstein, L. Düngel-Gillesová, A. Muschg, A. Andersch, M. Lipschnerová, Th. Brussig, E. Vilar.

Je autorom viacerých vedeckých monografií, napr. *Blízki vzdialení: slovensko-nemecké (nielen) literárne vzťahy* (2013), *Cez jazyk k skutočnosti: vybrané recenzie nemeckej literatúry* (2017), *Typologická škála umelej rozprávky v nemeckej romantike* (2018).

Pôsobí na Inštitúte germanistiky Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove.

Najprv diagnóza, potom terapia

Kritik v priestore medzi autorom a recipientom

Podľa rozšíreného názoru sa dobré preklady vyznačujú tým, že sú neviditeľné. Pri textoch s praktickou komunikačnou funkciou, teda pri návodoch na použitie a sprostredkovaní informácií akéhokoľvek druhu, možno takéto očakávanie pochopiť, zato pri textoch, kde nejde iba o čo, ale aj ako, teda o štýl, či inak – stojí za to pouvažovať pri literárnych textoch o charaktere tejto neviditeľnosti? Vo všeobecnosti si vzťah medzi autorom a prekladateľom predstavujeme ako praktickú deľbu práce: jeden je umelec, ten druhý má za povinnosť umožniť nám nehatený prístup k autorovmu umeniu, a to v novom jazyku.

Portugalský nositeľ Nobelovej ceny José Saramago povedal: „*Svetovú literatúru robia prekladatelia literatúry.*“ Napriek tomu kvalite prekladu venuje minimum pozornosti. Čitateľ sa chce sústrediť na tvorcu, nestará sa, akou okľukou sa k nemu jeho dielo dostáva, všimne si prinajlepšom deficity prekladu, v tom prípade sa kritika vníma naozaj doslova. Hoci má o jeho existencii istý pochop, prekladateľovo meno neraz vynechajú: na plagátoch, v reklame, v recenziách, občas i na Devíne, rozhlasovej stanici zameranej na kultúru.

Ak už prekladateľ na seba upozorní, dodatočne sa mu dostane satisfakcie, totiž obdivu za jeho výkon – aby naňho vzápäť opäť zabudli. Verejnosť vie, že sa bez prekladov nezaobíde, jednako k ich pôvodcom pristupuje s nedôverou. Prekladateľ prosto nedisponuje aurou ako tvorca originálu.

„*Rusov poznám vďaka Dostojevskému,*“ vyznal sa nemecký spisovateľ Martin Walser, „*Francúzov vďaka Flaubertovi a Proustovi, Čínu vďaka Mo Yanovi.*“ Má teda priamu väzbu na svojich zahraničných kolegov. Že sotvaktorého z nich by mohol čítať v ich originálnom jazyku, nie je podstatné. To, ako naňho literatúra účinkuje, ho elektrizuje, strhne, posúva dopredu, pripisuje priamo autorom, aj keď jediné slová, ktoré čítal z ich pera, sú vlastné mená. Všetko ostatné napísal ktosi iný, slovo za slovom, vetu po vete. Ibaže tomuto procesu chýba aura. Milovník literatúry si chce vytvoriť priamy vzťah k autorovi, priblížiť sa k tejto osobnosti, nezaujíma ho, za aký diel svojej jedinečnej čitateľskej skúsenosti vďačí okrem autora aj komusi tretiemu, kto mu tento kontakt umožnil.

Preklad literárneho diela sa má čítať akoby bolo vytvorené v príjemcovom jazyku, čitateľ chce mať ilúziu, že sa dostal celkom blízko k originálu a jeho autorovi. Inak má len dve možnosti: alebo sa učiť cudzie reči, alebo sa spoľahnúť, že sa mu dostáva do rúk vskutku ekvivalent – a toto sa pri prekladoch vskutku deje.

Preložený literárny text je rovnako umelecký produkt ako originál, môže sa práve tak vydať či nevydať ako jeho originál. Samozrejme, aj od prekladateľa sa požaduje, aby si osvojil remeselné základy svojej profesie, dodržal základnú zásadu: uchovať v preklade obsahové skutočnosti originálu. Samozrejým predpokladom je vyznať sa v jazyku originálu, v jeho vokabulári, v typických štruktúrach rovnako ako v cieľovom jazyku, aby vytvoril literárny text jeho prostriedkami a štruktúrami. A predovšetkým: vedieť text čítať, postrehnúť, čo je preň charakteristické, v čom spočíva jeho hodnota a účinok na čitateľa – a vedieť to aj napodobniť.

Lenže to, čo stále znovu vzrušuje na literárnom preklade, sa nachádza mimo jeho základov. Prekladateľ sprostredkúva nielen jazyk, ale aj kultúru, má sa teda vyznať v oboch literatúrach, ale aj v oboch kultúrach, má si osvojiť najrozmanitejšie spôsoby písania, vedieť, čo je pre príslušnú krajinu typické. Kultúrne súvislosti sú zvlášť komplikované tam, kde sa dve kultúry značne odlišujú. Môže sa to týkať napríklad odlišných konvencií pri oslovení: slovenčina so svojím ty a vy vykazuje pomernú chudobu variácií, na rozdiel napríklad od ázijských jazykov. Povedzme v thajčine sa odráža oslovenie vek, hierarchiu, pohlavie, tu treba odkrývať cudzie a zároveň simulovať, akoby išlo o samozrejmosť.

Čo robí z literárneho textu nezameniteľný produkt jazykového umenia? Ako dešifrovať charakteristický spôsob autorovho písania a nanovo ho rozvinúť v cieľovom jazyku? Vezmime si štýl: opisuje sa prostredníctvom jeho prostriedkov (metafory, aliterácie, rýmu a pod.), a rovín (hovorová, poetická, byrokratická a i.), dĺžky viet či rytmu. Toto však ešte neumožňuje pochopiť, prečo nás román zabáva, rozruší, dojme či nebodaj vnútri zamrazí. Účinok nesúvisí azda výlučne s obsahom, či už ide o rodinnú intrigu alebo kriminálnu zápletku, spôsobuje to autorov literárny hlas, tónina, ktorú nasadil. Prekladateľ pri čítaní diela, ktoré bude prekladať, načúva tomuto hlasu, usiluje sa identifikovať, akými jazykovými prostriedkami pritom narába, ako sa rozprávač konštituuje v texte. Oná tónina sa utvára tak zo zvolených stylistických prostriedkov, ako aj z energie vlozenej do rozprávania, ich súčinnosť sa dá označiť ako postoj. Ten väzí za textom, za voľbou jazykových prostriedkov, čitateľ ho vycíti, len čo nadviaže kontakt s rozprávačom, dá sa vtiahnuť do textu.

Prekladateľ precituje túto komunikáciu s textom intuitívne i rozumovo. Okrem analýzy textu (tej môže ostať čitateľ ušetrený), potrebuje prekladateľ, spoľiehajúc sa na svoj jazykový cit, túto rovinu interpretácie, aby na nej vybudoval svoj text. Táto interpretácia je do istej miery nevyhnutne subjektívna, žiaden deficit, a štandardná súčasť každej recepcie umenia, teda aj prekladovej. Toto by nijaký prekladač nedokázal.

Prekladateľ teda zaujíma postoj, ktorý vycítil u rozprávača a potom hľadá prostriedky, aby príbeh s tým istým postojom napísal nanovo v slovenčine. Pri tomto umelecky-kreatívnom postupe na jednej strane nič neobjavuje, môže sa predsa opierať o predlohu, na druhej strane však dochádza k novým objavom. Jeho text je nanovo vytvorený preto, lebo v každom detaile je nespočetne veľa možností, ako by sa to dalo urobiť inak. Ako prekladateľ sa, prirodzene, cíti za-

viazaný autorovi a jeho tónine, ibaže túto povinnú vernosť zachováva podľa najlepšieho vedomia a svedomia v súlade s vlastnou interpretáciou jeho diela.

Pri literárnom preklade nejestvuje automaticky správny, prijateľný variant, skôr sa odlišujú rozličné interpretácie a rozlične vydarené realizácie interpretácií. Prekladateľove riešenia sa dajú vysvetliť a zdôvodniť, v krajnom prípade vyplývajú zo samotného textu. Zmysel a opodstatnenie majú, len ak prekladateľ zaujíma rovnaké postoje a ovláda aj rovnaké finesy ako autor. Keby ho iba napodobňoval, celok by nemohol fungovať.

V medicíne, ako vieme, terapii predchádza diagnóza. Z tohto poradia by mala vychádzať aj kritika prekladu. K diagnóze patrí určiť funkciu prekladu a definovať jeho komunikatívny účel. Len tak môžeme v ďalšej fáze stanoviť, či preklad zachováva jazykovú normu alebo je s ňou v kolízii, zistiť, či sú prípadné odchýlky od sémantickej referencie azda dôsledok prekladateľovej nedostatočnej kompetencie v cudzom alebo materinskom jazyku, identifikovať prekladateľskú stratégiu alebo jej absenciu. Zriedkakedy sa dá dodržať, čo by malo byť samozrejmé, aby sa pri kritike citoval nielen preklad, ale aj príslušná pasáž z originálu.

Ak majú kritiku prekladu brať kritici vážne, nezaškodilo by jej viac uvoľnenosti, konštatuje Hönig. Kritik má väčšmi zastávať záujmy recipientov prekladu a kritiku menej využívať na to, aby prezentoval sám seba. Pre kritiku práve tak ako pre preklad platí maximálna diferencovanosť. Nemá zmysel merať preklad triviálneho, oddychového diela rovnakým metrom ako napríklad Joyceovho *Odysea*. Tieto preklady sa rodia za natoľko odlišných podmienok, že ich skrz-na-skrz nemožno porovnávať. Kým jeden vyžaduje roky, druhý je hotový za niekoľko týždňov či mesiacov (aj keď sa tento rozdiel nie vždy odrazí aj na honorári).

Nerovnaké podmienky majú pôvod v samej povahe veci. Čitateľ oddychovej literatúry sa nevelmi stará o diferencovanosť jazykového výrazu, o to viac ho zaujíma, ako sa bude vyvíjať dej. Porušenie normy svojho materinského jazyka často ani nezbadá alebo ho akceptuje ako nevyhnutnosť: je to preklad, či nie? Slovná hra *traduttore – traditore* sa tu akceptuje ako presný opis stavu veci – nezrovnalosti a kolízie s logikou sa nielen pasívne prijímajú, ale aj priamo očakávajú.

Ak v prípade oddychovej literatúry vládne benevolencia a pri posudzovaní kvality prekladu sa bez protestov akceptuje i nepodarok, u takzvaného náročnejšieho čitateľa sa stretneme s opačným extrémom, preexponovanou, neraz neopodstatnenou kritickosťou, paušálnym zatratením. Neochota prijímať preklad

do slovenčiny s rezervou má pôvod zrejme v tom, že každý z nás disponuje na základe individuálnej štruktúry svojho jazyka celým radom variantov a alternatív k verzii, akú nám núka preklad. Ak sa spakruky, bez racionálneho dôvodu hodnotia slovenské preklady nižšie ako české, vysvetliť sa to dá aj tým, že čítanie v jazyku, ktorý síce nie je vyslovene cudzí, ale ani nie náš vlastný, nepodnecuje hľadať vlastné riešenia a predpokladá nereflektované prijímanie predkladaných. Suverenita, s akou vieme akceptovať cudzie preklady, závisí od sebavedomia, s akým vytvárame svoje vlastné.

V absolútnej väčšine recenzií uverejňovaných v slovenských periodikách sa prekladu zriedkakedy dostane osobitnej zmienky. Kvalita sa prijíma ako samozrejmosť, nedostatky sa neregistrujú, ak len priamo nebijú do očí. V prípade ambiciózných edičných počínov, finančne aj tak stratových, sa navyše nepatrí upozorňovať na rezervy, najmä ak ide o renomovaného prekladateľa. K tomu, že preklad vo všeobecnosti nepodnecuje k reflexii, prispieva zrejme aj čoraz matnejšie povedomie o norme, ľahostajnosť voči jej porušovaniu v médiách.

Od literárneho prekladu očakávame, že bude obsahovať toľko estetických kvalít originálneho textu, ako sa dá, či už tým, že využije jestvujúce prostriedky literárneho jazyka, alebo ich transformuje a inovuje. „Dobrý“ preklad zachová teda mnohoznačnosť a neurčitosť originálu, rešpektuje kreativitu čitateľa prekladu práve tak, ako ju rešpektoval originál vo vzťahu k svojmu čitateľovi.

Literatúra:

Hönig, H.G.: *Konstruktives Übersetzen*. Tübingen : Stauffenburg Verlag, 1995.

Hönig, H.G., Kußmaul P.: *Strategie der Übersetzung*. Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2006, (5. vyd.).

Koller, W.: *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Wiesbaden : Quelle & Meyer, 2007, (6. vyd.).

IGOR TYŠŠ

Igor Tyšš (1989) – prekladateľ z angličtiny, tlmočník, translatológ, redaktor, básnik, vysokoškolský učiteľ.

Od septembra 2013 do augusta 2016 pôsobil ako interný doktorand na Katedre translatológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Vo svojom výskume sa venuje dejinám prekladu, prekladu poézie, kritike prekladu, výskumu komunistickej ideológie v dejinách slovenského prekladu, ako aj kognitívnej a fenomenologickej lingvistiky.

Prekladá úžitkové texty (reklamné, propagačné a odborné) a umelecké texty, tlmočí na vedeckých konferenciách a lekáarskych kongresoch (špecializácia estetická medicína). Venuje sa tiež recenzentstvu. Píše poéziu, publikoval časopi-secky a v zborníkoch, v r. 2015 debutoval básnickou zbierkou *Alba*. Je držiteľom ocenení z niekoľkých literárnych súťaží. Jeho básnická zbierka bola v r. 2016 preložená do macedónčiny. Od septembra 2016 je kmeňovým zamestnancom KTR FF UKF.

62

Dovolím si reagovať na konštatovanie, ktorým sú uvedené otázky. Tento názor priam zľudovel. Hlasy o tom, že chyba (odborne robená) kritika prekladu, sa v slovenských periodikách objavovali už od konca 50. rokov 20. storočia a opakovali sa priam s periodickou pravidelnosťou v istých dejinne špecifických obdobiach, ktorých osobitosti podľa mňa naznačujú svojské podmienky rozvoja slovenskej kritiky prekladu.

Feldek v roku 1958 v *Mladej tvorbe* volá po tom, že by sa mala robiť kritika prekladu poézie, ktorá by odhalila šlendriánsku prácu prekladateľov, čo sú síce „jazykovznalí“, ale poézia im je cudzia – poéziu by totiž podľa Feldeka mali prekladať básnici, aj keď tí sú „... na jazyky slabí ako Achilles na päťu“.

Kritika prekladu by tak mala pomôcť rozvoju kvalitnej prekladovej poézie.²⁷ Tento cieľ sa potom čiastočne, hoci veľmi krátko a v rámci možností, darilo na stránkach *Mladej tvorby* naplňovať až do konca roku 1959: nachádzame kritické poznámky k prekladom a pokusy o teóriu prekladu.

V roku 1959 prichádza na miesto šéfa *Slovenských pohľadov* niekdajší šéfredaktor *Mladej tvorby* Milan Ferko a postupom času k sebe do redakcie ťahá ďal-

²⁷ Feldek, Lubomír. Bude reč o prelade. In: *Mladá tvorba*, 1958, roč. 3, č. 4, s. 6 – 8. Citované voľne.

ších niekdajších spolupracovníkov *Mladej tvorby*, okrem iného aj prekladateľa Jozefa Kota (ale napríklad aj už spomínaného L. Feldeka). V raných 60. rokoch sa *Slovenské pohľady*, časopis tradične zameraný na slovenskú literatúru, výrazne otvárajú svetovej literatúre: objavujú sa recenzie prekladov, informácie o cudzej literatúre, rozhovory so zahraničnými autormi a v neposlednom rade aj kritické poznámky k prekladom.

V 70. rokoch sa zverák normalizácie uľahoval, no Anton Popovič si povedal, že slovenskú kritiku prekladu, dovtedy pestovanú najmä v časopisoch, treba pozdvihnúť s ohľadom na poznatky vtedy sa rozvíjajúcej integrálnej vedy o preklade (zámerne hovorím „pozdvihnúť“ s ohľadom na niečo). Pri odbore prekladateľstva a tlmočníctva bratislavskej Univerzity 17. novembra Popovič zakladá pre študentov v roku 1972 Krúžok marxistickej teórie a kritiky umeleckého prekladu, z ktorého v konečnom dôsledku vznikla v r. 1975 aj slávna Letná škola prekladu (pôvodne nazývaná Letná škola interpretácie originálneho a prekladového textu).

Tieto tri momentky z dejín kritiky prekladu zdôrazňujú tri zásadné osobitosti slovenskej kritiky prekladu. Po prvé, kritika prekladu v slovenskom kultúrnom priestore prirodzene – čiže s ohľadom na jeho možnosti, existovala, jej podoby boli rôzne, v rozličnej miere objektívne, v rozličnej miere vedecké a v rozličnej miere zohľadňovali komparatívny aspekt. Domnievam sa, že neustále opakované paušalizujúce tvrdenia o absencii kritiky prekladu nielenže odrážajú nedostatočné poznanie reálneho stavu, ale sú prejavom prílišnej devótnosti k zakladateľským dielam slovenskej translatológie (hlavne k Popovičovi, na ktorého stať o kritike prekladu z Teórie umeleckého prekladu sa často odvolávame).

Po druhé, kritika prekladu v slovenskom kultúrnom priestore bola – a domnievam sa, že aj ďalej bude – mimoriadne závislá od osobnej angažovanosti a iniciatívy. Len si spomeňme na veľké kritické dielo znalca svetovej literatúry a zakladateľa slovenskej romanistiky Jozefa Felixa, ktorého kritiky boli také hlboké a zásadné, že z čitateľskej empirie prirodzeným spôsobom prerastali do teórie. Podobne aj mená, čo som spomenul v predchádzajúcich odsekoch: niektorí ľudia písali dobré kritiky prekladov, svojimi prístupmi a koncepciami formovali podoby a metódy kritiky prekladu ako takej a ďalší sa aspoň snažili kritike prekladu vytvoriť priestor, čím významne prispeli k jej ďalšiemu rozvoju.

Po tretie, podoby kritiky prekladu v slovenskej kultúre významným spôsobom formoval priestor, aký sa kritike prekladu v tom-ktorom období dostal. Nejde tu o priestor vo fyzickom zmysle, ale o priestor ako pole reálnych realizačných

možností, čiže publikačný priestor v časopisoch, priestor v rozhlase, na stránkach novín – všade tam, kde sa s ohľadom na technické možnosti doby a iné organizačné spoločenské obmedzenia (aj politicko-ideologické) mohla objavovať kritika prekladu. Priestor v tomto zmysle významným spôsobom určuje podoby kritiky prekladu a má teda dosah aj na čitateľské očakávania.

Tieto tri osobitosti podľa môjho názoru do dnešného dňa formujú kritiku prekladu. Po dlhšom, no podľa mňa dôležitom úvode, sa dostávam k odpovedi na prvú otázku: kedy a za akých okolností sa dnes žiada kritika prekladu. V prvom rade teda vyhlasujem, že kritika prekladu aj dnes existuje, má svoje významné osobnosti (moderne by sme povedali trendsetterov) a aj svojich organizátorov. Pre jej rozvoj je aj dnes dôležitá osobná iniciatíva, vôľa otvárať priestor, vyjsť s kožou na trh a snád' – hlavne v prípade akademikov – aj ochota nechať si rozumieť. Najväčšími zmenami po roku 1989 prešiel realizačný priestor kritiky prekladu – a tieto zmeny majú dosah aj na súčasné podoby kritiky prekladu.

Kým v období pred rokom 1989 sme kritiky prekladu mohli deliť na publicistické (časopisecké a novinové), vedecké a s istými výhradami knižné (predslovy a doslovy k vydávaným prekladom), po páde socializmu dochádza k vyššej diferenciácii spojenej s tým, že kultúra sa vymaňuje spod centrálne plánovanej štátnej organizácie. Rozpadáva sa systém veľkých vydavateľských domov s gesciami na vydávanie prekladovej literatúry a sieťou odborníkov zabezpečujúcich posudzovanie a komentovanie vydávaných textov; ťažisko literárnej produkcie sa presúva na tzv. masovú a populárnu literatúru, ktorá sa kritikovi snád' zdá byť príliš efemérnou. Okrem toho dochádza k významnému typologickému preskupeniu prekladateľského trhu. Súhlasím s M. Bachledovou, keď pri pohľade na dejiny kritiky prekladu tvrdí, že mnohé kritiky prekladu, čo dnes vznikajú, „vychádzajú najmä zo starších teoretických materiálov a zaoberajú sa prevažne umeleckými textami, teda nereagujú na meniacu sa realitu v oblasti prekladu, kde absolútne dominuje odborný preklad“.²⁸ Táto odtrhnutosť kritiky prekladu, ktorú my akademici považujeme za kritiku prekladu v pravom zmysle slova, vzniká preto, že nielenže dochádza k prirodzenému štiepeniu realizačného poľa kritiky prekladu, ale aj vzniku toho, čo Stanley Fish nazýva interpretačné komunity. Konkrétne druhy kritiky prekladu majú svoje realizačné polia a nachádzajú si svoje obecnosť.

28 Bachledová, Marianna. K dejinám kritiky prekladu. In: *Kritika prekladu*, 2017, č. 1, s. 55. ISSN 1339-3405.

V dôsledku rozvoja informačných technológií a nárastu dôležitosti verejnosti sociálnych sietí (termín d. boyd) vzniká situácia, ktorú v 90. rokoch výbornou metaforou opísal jeden z priekopníkov projektového manažmentu otvoreného softvéru Eric Raymond. Vo svojej knihe *The Cathedral and the Bazaar* (2000) píše, že vďaka čoraz lepšiemu prepojeniu sveta už pri organizácii komplexných aktivít (on píše o vývoji softvéru) nie sme odkázaní na spôsob práce, ako keď sa buduje katedrála, čiže na pozorné a premyslené úkony, ktoré môže vykonávať nanajvýš malá skupina jednotlivcov-špecialistov. Internetová doba nám otvára bazár neobmedzených realizačných možností, živý priestor, kde sa stretávame s najrôznejšími ľuďmi a máme neustále možnosť prejaviť sa, zapojiť sa, povedať svoj názor.²⁹ V týchto siločiach sa podľa mňa ocitla dnešná kritika prekladu. Na jednej strane sa rozšírením a otvorením priestoru značne rozšírila, ale takpovediac aj rozriedila – až natoľko, že v niektorých špecifických publikačných priestoroch (napr. internetové fóra, stránky online kníhkupectiev či sociálne siete) je mimoriadne zložité ju sledovať a je až otázne, či vôbec má zmysel reflektovať ju. Na druhej strane, akoby sa v reakcii na túto priam postmodernú neistotu v zmysle „anything goes“ uzatvára sama do seba, do svojich interpretačných komunit: každý akoby mal tú svoju kritiku prekladu.

Kritika prekladu sa podľa dôrazu na prekladovosť diela a komparatívny aspekt zvykne deliť na kritiku v širšom zmysle, pod ktorú patria texty na škále od poznámok o najnovších vydaných prekladoch cez propagačné texty vydavateľstiev až po literárne recenzie preložených textov, a na kritiku v užšom zmysle, o ktorej viacerí autori tvrdia, že kombinuje interpretačné metódy literárnej kritiky s komparatívnymi prístupmi a analytickými nástrojmi translatológie. Myslím si, že je vhodné mať toto delenie na zreteli aj dnes, aj keď by sme podľa neho nemali hlava-nehlava demarkovať živý priestor kritiky prekladu. Kritika prekladu je podľa mňa žiaduca všade tam, kde sa ľuďom zdá vhodné a zmysluplné hovoriť o preklade – v akomkoľvek publikačnom priestore, no konštruktívnym spôsobom a bez ohľadu na to, do akej miery sa zohľadňuje komparatívny aspekt. Je potom otázkou deskriptívnej translatológie historicko-kriticky vyhodnotiť, nakoľko a za akých okolností mali jednotlivé formy kritiky prekladu zmysel.

Otváranie sa podľa mňa neznamená stratu kritiky prekladu. Ako to, dúfam, naznačili moje predchádzajúce poznámky, kritika prekladu je už zo svojej pod-

29 Raymond, Eric Steven Raymond. *The Cathedral and the Bazaar*. [3.0], 2000. Posledná aktualizácia: 8. február 2002. Dostupné na: <http://www.catb.org/esr/writings/cathedral-bazaar/cathedral-bazaar/index.html#catbmain> [cit. 15. 1. 2019].

staty mimoriadne flexibilná a priam až bytostne subverzívna rečová činnosť. Je to preto, že v konečnom ohľade otvára priestor pre subjekt. Túto súvislosť dobre zachytáva L. Franek, keď píše: „Ak je totiž práca prekladateľa na jednej strane podmienená racionálne, na strane druhej jestvuje potreba ísť za hranice vecného alebo teoretického vzdelávania, a to v ustavičnej konfrontácii s individuálnou a kolektívnou rečovou skúsenosťou.“³⁰

A čo s kritikou prekladu dnes? Nuž, myslím si, že potrebujeme viac kritiky prekladu: všetci potrebujeme písať ešte viac kritiky prekladu; čitatelia by mali v prístupnej forme a v prístupných médiách čítať (recipovať: pozerať, počúvať a pod.) viac kritiky prekladu, a my translatológovia by sme mali vidieť viac kritiky prekladu. Mali by sme ju vidieť aj mimo tradičných publikačných priestorov tlačených literárnych časopisov, ktorým, žiaľ, z roka na rok klesá počet odberateľov, a pozrieť sa aj do bazárov internetových fór, blogov a skupín na sociálnych sieťach.

Druhá úloha pre kritiku prekladu by mala spočívať v jej uplatnení vo vyučovaní prekladu: cieľom by malo byť u adeptov prekladateľstva budovať silné kritické vedomie o nástrahách prekladových textov spojené s vlastnou internalizovanou schopnosťou prenikať do významových hĺbok. Kritika prekladu sa v didaktike prekladu nemusí vyučovať iba v rámci voliteľných predmetov zameraných na kritiku prekladu sensu stricto, ale mala by otvárať a utvárať nové pohľady na prekladové texty v dynamike ich existencie medzi dvoma kultúrami a medzi realitou a tradíciou.

Tretia úloha pre kritiku prekladu by mala byť preniknúť zo sfér umeleckého prekladu do iných oblastí prekladu – odborného prekladu či audiovizuálneho prekladu. Nazdávam sa, že známe modely kritiky a evalvácie prekladu (napr. Houseovej) už dnes ponúkajú dobrý štartovací priestor, no na druhej strane si myslím, že je nutné ich čo najskôr kriticky prehodnotiť konkrétnou kritickou prácou. Koniec koncov, má z historického hľadiska väčší zmysel kritiku prekladu písať ako sa ju iba večne chystať písať.

30 Franek, Ladislav. Porovnávacía literatúra a umelecký preklad. In: *World Literature Studies*, 2009, roč. 1 (18), č. 2, s. 38.

ANNA VALCEROVÁ-BACIGÁLOVÁ

Anna Valcerová-Bacigálová (1948) – prekladateľka ruskej, ukrajinskej a poľskej poézie, poetka, literárna vedkyňa, kritička, editorka, vysokoškolská pedagogička.

Publikovať začala v časopisoch *Mladá tvorba*, *Nové slovo mladých*, *Slovenské pohľady* a *Romboid*. Debutovala básnickou zbierkou *Vo vyhni* (1978), neskôr vydala zbierky *Orešinka* (1991) a *Letný sneh* (2008).

Je autorkou viacerých teoretických prác o preklade poézie, napr. *Vzťah významu a tvaru v preklade poézie. Preklady poézie A. Voznesenského do slovenčiny a češtiny* (1999), je autorkou monografií *V labyrinte vzťahov* (2000), *Text ako inšpirácia* (2000), *Hľadanie súvislostí v básnickom preklade* (2006), *Hodnoty svetovej a slovenskej literatúry* (2014).

Preložila abcházske rozprávky *Múdra nevesta. Rozprávky spod Kaukazu* (1977), román A. Malyškina *Pád Dairu* (1979, s M. Hevešim), rozprávkovú knižku N. Zabylovovej *Jasočkina knižka* (1979), ako aj rozprávky V. Martínka *Voda z dračej studničky* (1989) a básne do antológií prekladov ruskej a poľskej poézie.

Od roku 2005 pôsobila ako riaditeľka Inštitútu prekladateľstva a tlmočníctva Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. V roku 2015 bol Inštitút prekladateľstva pričlenený k Inštitútu slovakistiky FF PU. Valcerová vyučuje predmety: teória prekladu, dejiny prekladu, svetová literatúra, literárna komparatistika, porovnávacia verzológia, interpretácia umeleckého textu, predtým aj česká literatúra a kritika prekladu. Je členkou vedeckej rady časopisu *Kritika prekladu* a redakčnej rady časopisu *Litikon*.

Moja kritika prekladu

Záujem o kritiku prekladu u mňa súvisel s témou mojej kandidátskej práce, v ktorej som interpretovala Váľkove preklady Voznesenského v detailnom pohľade na jednotlivé roviny básnického textu na základe najnovších poznatkov literárnej vedy. Každý rok som sa detailne venovala rovine eufonickej, rýmovej, rytmickej, obraznej a sémantickej. Viliam Turčány mi výsledné štúdie detailne poznámkoval a komentoval. Medzitým som písala recenzie prác, ktoré súviseli s témou mojej kandidátskej práce. Keďže som naďalej vyučovala v Prešove

svetovú a českú literatúru, systematicky som recenzovala diela svetovej, českej a slovenskej literatúry, ako aj literárnovedné práce, ktoré práve vychádzali, napr. Turčányho *Rým v slovenskej poézii* či Ďurišinove práce z literárnej komparatistiky.

Úroveň básnických prekladov bola rozličná, bolo dôležité oddeliť kvalitné preklady od nedbalej remeselnej práce. Túto povinnosť by mala mať kritika prekladu stále.

Teória prekladu na Slovensku zažívala svoj boom paradoxne práve v sedemdesiatych rokoch, podobne ako literárna komparatistika. Bola to zrejme reakcia na orientáciu slovenských vydavateľstiev na západné literatúry v šesťdesiatych rokoch, s čím súvisí nebyvalé množstvo prekladov z nich.

Anton Popovič, František Miko i ďalší ich kolegovia v Nitre organizovali Letné školy prekladu a literárnej kritiky, na ktorých sa zúčastňovali frekventanti z celého Slovenska, ktorí v tom čase publikovali v tejto oblasti. Z Prešova sme boli pozvaní J. Zambor, M. Heveši a ja. Keďže sme mali v Prešove prednášky a semináre s F. Mikom, ovládala som pojmový aparát jeho výrazovej sústavy, s ktorým v tom čase narábal aj Anton Popovič, napísala som rigoróznú prácu o kritike prekladu s využitím pojmového aparátu Mikovej výrazovej sústavy (*Podoby a odlišnosti. Štúdie z kritiky prekladu*, 1975). Obsahovala moje prvé recenzie a štúdie, niektoré som čítala aj na seminároch v Nitre – A. Popovič ma často vyvolával, keď potreboval objasniť pojmy Mikovej výrazovej sústavy. Bol aj oponentom mojej rigoróznej práce. Tento pojmový aparát bol pre prekladateľov dosť náročný, postupne od neho upustili aj kritici a teoretici prekladu, no bol dôležitý pri formovaní slovenskej teórie prekladu a kritiky prekladu v tomto období.

V roku 1975 som sa prihlásila na internú ašpirantúru v Literárnovednom ústave SAV v Bratislave, keďže vypísaná téma súvisela s témou mojich výskumov. Mojm školiťelom sa stal básnik a prekladateľ Viliam Turčány, ktorý v tom čase prekladal *Božskú komédiu*. Prvý rok sme mali teoretické semináre s prof. F. Mikom, ktorého som poznala z vysokej školy. Na semináre chodil aj Valér Mikula, Anna Blahová, Gizka Slavkovská-Gáfriková, Jela Paštéková a iní. Boli to plodné debaty, ktoré postupne vyústili do teoretického východiska našich dizertačných prác. Pod vedením V. Turčányho, u ktorého som získala hlboké poznatky o slovenskom verši, sa rodili aj moje samostatné štúdie. Dizertácia vznikala vo forme štúdií o preklade základných rovín básnického textu – eufónia, rým, rytmus, básnický obraz a ich prepojenie so sémantikou. Každéj roviny som sa venovala asi rok. Výsledkom bola práca *Vzťah významu a tvaru v preklade poézie. Preklady Voz-*

nesenského do češtiny a slovenčiny, obhájila som ju v SAV v roku 1981. V práci som si vybudovala vlastnú interpretačnú metódu. Po absolvovaní aspirantúry som sa vrátila z rodinných dôvodov na východné Slovensko.

Prednášala som naďalej svetovú literatúru a disciplíny, ktoré musí človek zvládnuť, keď ich chce prednášať na dobe primeranej úrovni – literárna komparatistika, historická poetika, verzológia, genológia...

Výber témy dizertačnej práce súvisel zrejme s tým, že v diplomovej práci som sa venovala poézii Miroslava Válka a v rigoróznejšej práci kritike prekladu. Dizertačná práca mala byť skĺbením obidvoch tém. Kritik a teoretik prekladu sa totiž pohybuje v dvoch kontextoch – domácej a inojazyčnej literatúry. Musí poznať literárnohistorické súvislosti v obidvoch literatúrach a tradíciu jednotlivých rovin básnického textu, ktoré sú navyše navzájom prepojené. Pri preklade umeleckého textu dochádza často ku zmene hierarchie prvkov v rámci jednej roviny, ale aj medzi rovinami navzájom, čo súvisí s odlišnými zákonitostami daného jazyka, s odlišným vývinom národnej kultúry a literatúry, ale aj od momentálnej spoločenskej a literárnej situácie. Navyše prvky ako eufónia, rým, rytmus plnia v poézii aj významovú platnosť, jamb v ruštine má inú tradíciu a význam než v slovenčine, podobne presné rýmy ešte nemusia byť signálom kvality. Výskum eufónie, rytmickej, rýmovej zložky a obraznosti v básnickom texte ma viedol k záveru, že cieľom umeleckého básnického prekladu je vytvoriť v materiáli nového jazyka novú umeleckú jednotu, v ktorej sa deštrukciou a novým zložením prvkov nového jazyka vytvára novým spôsobom homogenizovaný celok, schopný pôsobiť ako esteticky funkčný text s parametrami pôvodného textu. Základnou prekladovou jednotkou je v takomto ponímaní vzťah medzi jednotlivými rovinami textu.

Každá rovina básnického textu si pritom vyžaduje osobitnú metódu analýzy a má aj vlastnú metodológiu výskumu. Zmeny sa dejú na úrovni mikroštylistiky, kompozičná a tematická rovina textu sa v súčasných prekladoch výraznejšie nemodifikujú. Cieľom mojej dizertačnej práce bol systémový opis týchto komplikovaných premien v preklade básnického textu. Konkrétny Váľkov preklad Voznesenského bol vhodným materiálom na prezentáciu týchto postupov, nešlo o nejaký citový výber textu na analýzu a interpretáciu.

Pri analýze prekladového textu ide o súvislosti literárnohistorické, o špecifické estetické kvality básnika v inonárodnom kontexte, o intertextové súvislosti, nadväznosť na jednotlivých rovinách textu v zahraničnom kontexte a v kontexte prijímajúceho prostredia. Prekladateľ by mal vystihnúť tzv. mieru výrazu, nemal

by prehnané exotizovať, čiže zachovávať cudzie prvky, ale ani naturalizovať, používať nadmerne dialektizmy, takisto by nemal posúvať text smerom k minulosti, ani vytvárať individuálne novotvary. Musí sa suverénne pohybovať na všetkých textových rovinách a vytvoriť optimálny výsledný tvar.

Čo sa týka metodológie teoretického výskumu prekladu, ide o súvislosť s ruským formalizmom (R. Jacobson, O. Brik, B. Tomaševskij, V. Žirmunskij) a českým literárnovedným štrukturalizmom (najmä metodológia analýzy J. Mu-kařovského). Z domácich teoretikov je evidentná zakladateľská pozícia A. Popoviča a F. Mika, literárnokomparatistické štúdie D. Ďurišina, Bakošov *Vývin slovenského verša od školy Štúrovej*, zásadné štúdie V. Turčányho o prekladoch J. Hollého, P. O. Hviezdoslava, monografia *Rým v slovenskej poézii* (1975), o ktorej V. Kochol napísal, že ide o dielo svetovej úrovne. Významné sú práce J. Zambora založené na vlastnej prekladateľskej skúsenosti s básnickým textom v origináli a preklade a M. Andrička. Z literárnohistorických prác sú zásadné diela J. Felixa, M. Tomčíka, J. Vilikovského, B. Hečka, monografia K. Bednárovej a dvojzväzkový *Slovník slovenských prekladateľov* z pera pracovníkov Ústavu svetovej literatúry SAV v edícii O. Kovačičovej a M. Kusej. V oblasti básnického prekladu zohral prelomovú úlohu Feldekov manifest v *Mladej tvorbe* o preklade poézie z roku 1958, v ktorom žiada od prekladu prirodzený hovorový jazyk bez inverzií, preklad princípu, teda podstatnej zložky autorovho štýlu ako dominantnej a o celkovú modernizáciu výrazových prostriedkov v preklade.

V teórii a kritike prekladu je významná interpretácia textu. Cieľom interpretácie je poznávať text na všetkých jeho rovinách vo vývinovom procese. Moderný text je taký komplikovaný, že si interpretáciu vyžaduje. Interpret musí poznať všetky spomínané skutočnosti – literárnohistorický a literárnoteoretický kontext, premeny jednotlivých rovín básnického textu, intertextové súvislosti a metódy analýzy textu, aby dospel k relatívne optimálnemu určeniu jeho estetickej hodnoty a miesta vo vývine domácej literatúry, prípadne s presahom do literatúry svetovej. Interpretácia textu je teda akýmsi procesom poznávania umeleckého textu v čo možno najširších súvislostiach. Rozhodujúci musí zostať samotný text, nie iné kontexty, napríklad spoločenský.

Pre mňa bolo dôležité, že som mala možnosť vyučovať od začiatku svetovú literatúru. Vďaka tomu som sa začala venovať teórii a kritike prekladu, ktorá spolu s literárnou komparatistikou, historickou poetikou a genológiou umožňuje sledovať určujúce procesy vo vývine svetovej literatúry v jednotlivých obdobiach

a na pozadí jednotlivých literárnych druhov a žánrov.

Anton Popovič s Františkom Mikom položili základy vedeckej teórie prekladu na Slovensku. O ňu a o *Umenie prekladu* J. Levého sa opierala aj kritika prekladu najmä básnického textu u nás. Dôležitým východiskom je text samotný, preto väčšina kritikov prekladu z našej generácie sú aj básnici a prekladatelia (J. Zambor, J. Štrasser a P. Zajac, neskôr M. Andričík). Vzájomná symbióza pôvodnej tvorby a jej metakritickej recepcie je dôležitým predpokladom pre vnímanie estetických kvalít moderného prekladového básnického textu. Kritik prekladu spĺňa štyri funkcie vytýčené J. Slawińským – analyticko-interpretačnú, axiologickú, teda hodnotiacu, operatívnu – zaradenie prekladového textu do domáceho kontextu a metakritickú, obohatenie metód kritiky prekladu o vlastné metodologické postupy.

Pozn. redakcie: Úryvok z rozhovoru v časopise Litikon 1/2019.

Ján Zambor (1947) – prekladateľ ruskej, španielskej a hispanoamerickej, ukrajinskej, českej a staroslovienskej poézie, básnik, literárny vedec, teoretik prekladu, vysokoškolský pedagóg, redaktor.

Ako básnik debutoval zbierkou *Zelený večer* (1977), vyšli mu výbery *Melancholický žrebec* (2003), *Sľahovavé srdce* (2007), naposledy zbierka *Dom plný neviditeľných* (2014). Knižné prekladové výbery z jeho poézie publikovali v Bulharsku, Bielorusku, Nemecku a Rusku, bibliofíliu v Grécku.

Je autorom radu literárnovedných kníh, v ktorých sa orientuje na slovenskú, španielsku a ruskú poéziu, na jej interpretáciu a poetiku. Modernému slovenskému básnickému prekladu venoval monografiu *Preklad ako umenie* (2000). O prekladateľskej problematike píše aj v knihách *Tvarovanie básne, tvarovanie zmyslu* (2010), *Niečo ako láska, niečo ako soľ. Miroslav Válek v interpretáciách* (2013) a *Stavebnosť básne* (2018).

Z ruskej poézie mu knižne vyšli preklady A. S. Puškina, M. J. Lermontova, V. Briusova, A. Achmatovovej, M. Cvetajevovej, B. Pasternaka, G. Ajgiho, je spoluprekladateľom antológie *Ruská moderna*, syntézou a rozvinutím tohto diela je jeho personálna prekladová antológia *Kniha ruskej poézie*. Z hispánskej poézie mu vyšiel J. Manrique (doplnený o elégie 20. storočia), *Svätý Ján z Kríža / Živý plameň lásky*, antológia barokovej poézie *Zaľúbený prach*, F. García Lorca, V. Aleixandre, M. Hernández, J. L. Borges, O. Paz a J. J. Padrón; z ukrajinskej poézie I. Franko, P. Tyčyna a D. Pavlyčko; z českej J. Seifert. Preložil *Proglas* Konštantína Filozofa.

Je trojnásobným nositeľom Ceny Jána Hollého (A. Achmatovová: *Spálený zošit* a D. Pavlyčko: *Tajomstvo tvojej tváre*, 1981; M. Cvetajevová: *Nespavosť*, 1986; F. García Lorca: *Cigánske romance*, 2005); Ceny Zory Jesenskej (A. S. Puškin: *Dievča na skale*, 2000); ocenení vydavateľstiev Slovenských spisovateľ a Tatran a viacerých prémie Literárneho fondu. Ocenené boli aj jeho literárnovedné a básnické knihy.

Pôsobí ako emeritný profesor na Katedre slovenskej literatúry a literárnej vedy Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

Ak budeme slovenskú kritiku literárneho prekladu chápať širšie alebo budeme brať do úvahy literárnokritické rozmery viacrozmernej reflexie literárneho prekladu, tak kritika prekladu u nás existuje. V tejto súvislosti treba uviesť aspoň také zásadné syntetické dielo, ako je dvojdielny *Slovník slovenských prekladateľov umeleckej literatúry 20. storočia* (2015, 2017), ktorý edične pripravili Oľga Kovačičová a Mária Kusá, napísalo ho dvadsaťosem autorov a uvedený je rozsiahlou rozhľadenou štúdiou Kataríny Bednárovej. Slovník sa neobmedzuje na biobliografické údaje o prekladateľoch, ale jednotlivé personálne heslá majú charakter malých portrétov či medailónov. Dielo poskytuje základné východisko pre ďalšiu reflexiu prekladov.

O literárnom preklade v poslednom období prínosne písali Ladislav Šimon, Ján Vilikovský, Michaela Jurovská, Anna Valcerová, Anton Eliáš, Milan Žitný, Eva Palkovičová, Paulína Šišmišová, Marián Andričík, Jana Truhlářová, Ivana Hostová, Ivana Kupková a Ján Čakánek. Zaiste aj ďalší, ale nie je v mojich silách registrovať celú produkciu. Zaujali ma aj esejistické úvahy Ľubomíra Feldeka, Jána Buzássyho a Jozefa Mihalkoviča. Aby som bol celkom aktuálny, uvediem, že práve vychádza obsiahla kniha *Poetika poézie a jej prekladu* (ed. Andrea Bokníková, 2019), v ktorej o problematike básnického prekladu píše Ján Buzássy, Ľubomír Feldek, Ladislav Šimon, Anton Eliáš, Mária Kusá, Paulína Šišmišová, Eva Maliti Fraňová, Viktoria Liashuková, Marián Andričík, John Minahane, Milan Richter a Albert Lučanský; s prekladom v nej súvisia aj reeditované príspevky Viliama Turčányho, Jána Švantnera a Jána Buzássyho, ktoré na prelome 80. a 90. rokov minulého storočia vznikli pre rubriku *Malý slovník poetiky* v časopise *Dotyky*.

Pri písaní o básnickom preklade sa sporadicky stretáme s neraz cennými autointerpretáciami alebo s autointerpretačnými rozmermi v poskytovaných rozhovoroch a v doslovoch. Tí, ktorí sa k vlastným prekladom vyslovujú aj takýmto spôsobom, majú výhodu, lebo niektorí, aj dobrí prekladatelia, ktorí to nerobia, sa kritického ohlasu na svoje dielo s relevantným rozkrytím prekladovej problematiky dočkajú až po rokoch, alebo sa ho ani nedočkajú. Občas tieto formy, ako o tom svedčí i moja posledná literárnovedná kniha *Stavebnosť básne* (2018), využívam aj ja. Niekomu by sa mohlo zdať, že šesť úvah o literárnom preklade a jeho reflexii v tejto práci (*Dobrodružné výpravy Blahoslava Hečka, Zvukové tvarovanie ruskej básne a preklad, Achmatovovej preklady dvoch básní Ivana Kraska, Na okraj prekladov Jozefa Mihalkoviča, Nevšedná romantická lyrika ako stále živá výzva, Tretí slovenský*

Eminescu) sa iba sčasti dotýka súčasných prekladových problémov, ale pravdou je opak.

Ako je to so súčasnou slovenskou kritikou prekladového diela v recenzistike? Všimol som si pozitívne smerovanie v *Knižnej revue*, kde recenzenti prvotne nestavajú na propagačnosti, ale na normálnom stručnom interpretačnom predstavení diela, a nevyhýbajú sa jeho hodnoteniu. Pravda, o prekladovej problematike sa zmieňujú skôr výnimočne. Podobnú kritickú recepciu som zaznamenal aj pri mojom prekladovom výbere z poézie Octavia Paza *Každodenný oheň* (2018), ktorý sa dočkal v našich pomeroch relatívne slušného recenzného ohlasu (Jana Antalová, Anton Baláž, Jana Juhásová, Matúš Mikšík, Mária Pauligová, Gabriela Rakúsová) a iných odkazov i hodnotení (*Kniha roka* v ankete denníka *Pravda*). Boli to pokusy o vlastné interpretačné uchopenie umelecky náročne štruktúrovaného diela, vnímaného ako vzrušujúce. O prekladovej problematike sa v recenziách objavili iba zmienky a niekedy ani to. Zaznamenal som aj explicitne vyslovené kladné hodnotenie prekladu, prevažovalo však vyjadrenie hodnotenia, ktoré by som nazval implicitným. Pazovo dielo v mojom preklade autorov evidentne zaujalo, takže to, že sa v recenziách vo väčšej miere nevenovali otázkam prekladu, mi neprekážalo.

Zaoberám sa poéziou a básnickým prekladom, preto je prirodzené, že hovorím najmä o tom.

Medzi prekladateľmi, ktorých mená dnes u nás figurujú pod prekladmi poézie, sú veľké rozdiely. Na jednej strane sú niekoľkí, ktorí básnický preklad chápu ako výsostný umelecký akt, jednu z dvoch „vetiev básnickej tvorby“, hovorí o „interaktívnom vzťahu“ medzi nimi – medzi pôvodnou a prekladovou tvorbou (Ján Švantner: Preklad ako tvorba a porozumenie. In: *Revue svetovej literatúry*, LIV, 2018, č. 3, s. 22), na druhej strane zasa tí, o ktorých to zďaleka povedať nemožno.

Poéziu si totiž dnes trúfa prekladať hocikto, aj ten, čo na to nemá talentové ani remeselné predpoklady. Máme prekladateľov poézie, ktorí prekladajú iba texty napísané voľným veršom. Robia to na rozličnej úrovni. Niektoré takéto preklady možno akceptovať. Sú i takí, ktorí voľným veršom prekladajú aj básne, ktoré majú v predlohe iné rytmické tvarovanie. Ambíciou ozajstného prekladateľa poézie by malo byť zvládnutie rozličných modifikácií poézie. Čítame desiatky prekladových textov napísaných štandardným jazykom, umelecky nepríznakovým, osobitne netvarovaným voľným veršom, texty bez výraznejšieho kreatív-

neho úsilia, akéhokoľvek zvukového grifu, nedostatočne kultivované, niekedy dokonca bez základnej jazykovej kultúry. Takéto preklady sú skôr prekladovou produkciou ako tvorbou.

Od prekladateľa poézie očakávam nielen jazykovú, ale aj básnickú a poetologickú kompetenciu. Ak druhou a treťou nedisponuje, mal by sa spojiť s básnikom, ktorý na základe jeho podveršových prekladov a prípadného komentára texty prebásni. V dnešnej situácii to však nie je jednoduché, lebo väčšina básnikov píše voľným veršom, žiaľ, často beztvarym, iné spôsoby písania neovláda a pre zvukové tvarovanie básne nemá zmysel.

Objavujú sa aj pokusy o umelecky adekvátny preklad básní s atribútmi pravidelného verša, ale základné remeselné nedostatky ich v očiach kultivovaného čitateľa diskvalifikujú. Nezvládnutie elementárnych zákonitostí metrického verša na rytmickej a rýmovej úrovni dokonca registrujeme v knižne vydaných prekladoch.

V redakciách literárnych časopisov a vydavateľstiev niekedy pracovali naslovovzatí a erudovaní básnici, ktorí takéto veci nedopustili. S nikým som sa o poézii a o jej poetike vrátane básnického prekladu tak dobre neporozprával ako s nimi. Hovorím to so značnou nostalgiou, lebo platformy, na ktorých sme sa stretávali, už nejestvujú.

Súčasný stav je zaiste aj následok dlhodobejšieho podceňovania, ba aj ignorovania všeobecnej, historickej a porovnávacej poetiky na mnohých akademických pracoviskách. Nezriedkavým javom je absencia základnej poetologickej výbavy v radoch tých, ktorí sa profesionálne venujú písaniu o literatúre a literárnej pedagogike. Niektorí sa pokladajú za literárnych vedcov, ale zaujíma ich všetko možné, iba nie literárne dielo a jeho umelecké tvarovanie čiže poetika. Medzi translatológmi sú aj takí, u ktorých pretrváva písanie o preklade bez reflektovania konkrétnych prekladových výkonov.

Potom sa nečudujme, že v preklade vychádzajú významné diela inonárodných básnikov i prozaikov, a v skutočnosti niet odborníkov, ktorí by ich vedeli kompetentne literárnovedne reflektovať. Neraz ide o diela, ktoré sú pozoruhodne analyzované a interpretované v zahraničí, pričom k týmto prácam sa často možno dostať na internete. Úlohou kritiky je prekladové dielo priblížiť na úrovni súčasného literárnovedného poznania a tým obohatiť prijímajúce prostredie, pokúsiť sa o jeho vlastné uchopenie, zaradenie do slovenského literárneho kontextu a jeho rozkrytie, ako aj o zhodnotenie jeho prekladového tvarovania.

ŠUFLÍK 2019

Poetry is the clear expression of mixed feelings. (W. H. Auden)

Poézia je zrozumiteľným vyjadrením protichodných pocitov.

Súťaž mladých poetov v anglickom jazyku „Šuflík 2018“

V mesiacoch október a november sa na Katedre anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela uskutočnil prvý ročník básnickej súťaže v anglickom jazyku s názvom Šuflík. Súťaž bola určená pre študentov Univerzity Mateja Bela s cieľom podnietiť kreativitu začínajúcich básnikov, ktorí sa neboja tvoriť aj v cudzom jazyku. Súťaže sa zúčastnili študenti rôznych študijných programov. Odborná porota v zložení Mgr. Marianna Bachledová, PhD., Mgr. Barbora Vinczeová, PhD. a PhDr. Martin Kubuš, PhD., rozhodla o troch víťazoch, tvorbu ktorých prinášame na nasledujúcich stránkach. Na treťom mieste sa umiestnila Eva Lichnerová s básňou *Walk*, druhé miesto obsadila Vanessa Legardi s básňou *Immortal*. Prvé miesto získala Katarína Zubková s básňou *Absentea ballot*, v ktorej trefne reagovala na súčasné spoločenské dianie na Slovensku. Študenti písali tvorivo. V básňach prevládala ľúbostná tematika, no objavili sa aj také, ktoré spracovávali existenčné či prírodné motívy. Keďže súťaž dopadla úspešne, radi by sme v nej pokračovali aj v ďalšom akademickom roku a založili tak tradíciu, ktorá poskytne priestor mladým básnikom, umožní im rozvíjať svoj talent a zviditeľniť sa.

Barbora Vinczeová

Katedra anglistiky a amerikanistiky

Filozofická fakulta

Univerzita Mateja Bela

1.miesto: Katarína Zúbková

Absen-tea ballot

"Dearest creature in creation..."

Oh, wait... *sudden realisation*

That in Cap D's moral fashion,
I almost plagiarised with passion.

And as I agree with the uni's moralists,
Believing in la vérité.
I'd so hate to be a plagiarist:
First verse comes from Trenité.

Perplexed literature connoisseurs may ask,
"What verse form is this?!"
To write confusing poetry is an easy task,
Then watch as they seethe and hiss.

"What about the genre, setting?!"
They panic in disbelief.
Oh yes, the matter ever so pressing,
Not answering it brings such grief.

"And the tone, is it sarcastic?"
They ponder while drinking tea.
"Certainly, the flow's erratic."
Yes, but it is also free.

"HA! Right there, did you just see?
There is something about the word "free",
And how she put it at the end..."
It's too late, just go home, friend.

Just to conclude this word cluster:

“...and the purpose – has it none?”

With all the seriousness I could muster:

Yeah, nah, mate... ‘twas just for fun.

One last thought, allow me though,

presented in the remake,

of a poem by the amazing Edgar Allan Poe:

And the people, never flitting, still are sitting, still are sitting

On their pallid lazy arses, comfy in their Gucci shawl,

And their eyes have all the seeming of brainwashed men that are dreaming

And the LED-light o’er ‘em streaming throws their shadow on the wall;

And their souls from out that shadow, that sleeps ignorant on the wall

Can’t be bothered – anymore.

2. miesto: Vanessa Legardi

IMMORTAL

When the darkness has claimed her kingdom,
When silence is the only perceivable music,
when the souls of the unhappy try to rest,
and the cold of the night reveals a heart's emptiness,
that is when my lips melt, talking to the infinity of the universe.
My shaking muscles desperately look for solace,
and the tears gently fill the oceans of a useless existence.
I whisper to the starry heaven,
the shiny angels descend from paradise,
they take my essence and all I am,
I close my eyes, and the light is back,
I feel myself flying over a land of dreams,
A land of unspoken thoughts,
An adventure I long for endlessly,
unexplainably beautiful, indescribably marvellous.
Let me take you to the universe of fantasies,
a place where my lost mind walks and rambles,
where the warmth of my poems and the music of my loneliness
are the cures for any pain, any deception, any uncertainty.
Let me find peace in your arms,
let me forget that tomorrow is not graceful,
Let the innocence of my art become the motive of your hope.
Oh, my love, let me die feeling alive.
And I promise I will make you immortal.

3. miesto: Eva Lichnerová

Walk

I really wonder whether
a man walking on the moon
felt what a man feels sometimes
watching all those craters strewn

that although he's in his prime
convinced that he did his best
almost as great as he planned
yet he feels the emptiness

Why can't a man treasure and
save everything what he has
but instead he strives to reach
only dark and emptiness?

Frankly I have never thought
that I would dare to bother
people with question they ask
the man walking on water

No place is out of reach but
there's still something we should find
the greatest things can be done
when feet are in step with mind

Lies missiles walls tanks soldiers
fire bullets and money talks
nothing is more dangerous
than a man who prefers walks

RECENZIE A NÁZORY

РЕЦЕНЗИЯ НА ПЕРЕВОД РОМАНА ДОННЫ ТАРТ «ЩЕГОЛ»

Когда в профессиональном сообществе говорят «хороший перевод» по поводу перевода художественного текста (в данном случае я имею в виду современный перевод на русский язык), то это сразу вызывает интерес, потому что хороший перевод – редкость, а мнение, что перевод хороший – еще бóльшая редкость. И здесь, нет ничего нового.

Понятно, почему принято ругать художественные переводы, особенно, конечно, когда речь заходит об иностранных бестселлерах. Ведь мы неизбежно находимся в поле неразрешимой пробле-

мы непереводаемости, невозможности полностью перевести социокультурную составляющую текста. Особенно в случае с действительно многослойными художественными текстами, к которым относится классика (сразу приходят на ум Шекспир или Джойс) и так называемая современная классика, например, романы Д. Тарт. Это происходит по двум причинам: 1) переводчик не узнал чужой культурный код 2) переводчик не может найти или нашел (но он не работает) вариант, как перекодировать культурный код другой реальности (неизвестный в русской культуре) на русский язык.

Культурный контекст – сложная ментальная карта, состоящая из статистически обусловленных культурных кодов.

Когда я была маленькой, я часто ночевала у бабушки с дедушкой, и вечером, засыпая на высокой бабушкиной перине, я любила всматриваться в рисунок на ковре, висевшем на стене у кровати. Сколько всего можно было увидеть, блуждая в темноте по этим потусторонним узорам. Потом я выросла, и оказалось, что все мое поколение засыпало вот так, путешествуя взглядом по ковру перед носом. Перед нами феномен, культурный код, статистически массовый, по которому люди нашего поколения узнают друг друга, понимают без слов и пояснений. Всем широко известны истории про разведчиков, когда раскрывают шпиона, используя в диалоге с ним культурный код своей национальной идентичности, и смотрят на реакцию – если он понимает, о чем речь в истории с ковром, да, он – свой, если нет – то чужак.

В романе «Щегол» переводчица Настя Завозова переводит имя одного из второстепенных героев: Goldie, как «Золотко». Видимо, с намеком на Золотце,

человека с золотым сердцем, который готов всем просто так помогать. Я бы, конечно, оставила Голди. Почему? Потому что я люблю музыкальную культуру и знакома с явлением Goldie ([https://ru.wikipedia.org/wiki/Goldie_\(музыкант\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Goldie_(музыкант))). Давайте посмотрим на его фото по ссылке: типичный репер, золотая цепь на шее, золотые зубы. Да и у Тарт он тоже с золотым зубом, похоже, что много пьет (но не на работе), явно не вариант Золотца (если речь не идет о золоте во рту и на шее). И если мы рассмотрим Голди как представителя субкультуры «рэпер / гопник», то мы получим один из ключей к образу матери Тео. Мы видим, что даже такой суровый и ненадежный персонаж, как репер / гопник, и тот хочет о ней позаботиться. Здесь много нюансов: от того, что она красива, до того, что она нравится всем вокруг. И именно к этому Тарт добавляет голос самого Тео: ровно в этот момент он комментирует эпизод с Голди, который старается поймать им с матерью такси – что его отца бесила вот эта ее черта – находить общий язык со всеми. Рэпер Голди если и помогает, то только тому, кто ему нравится и кого он уважает (еще один аспект – мать Тео должно быть очень сильная и независимая личность, других рэперы не уважают).

Вот так через упущенный в переводе культурный код, мы видим, как в разы усиливается образ главной героини.

Какие тут ограничения? Ровно те, что если ты как читатель не знаешь рэпера Голди, то ничем тут в переводе прямая транслитерация «Голди» тебе не поможет. И перевод как золотце – тоже ничем не поможет, и даже наоборот, замена увела нас совсем в другом направлении.

Критиковать перевод Насти Завозовой не хочется совершенно, потому что он хороший. И есть много благодарных читателей ее труда. Просто переводческий вызов лежит не только в плоскости «подбора слов» или мастерского знания / владения двумя языками. А в глубоком понимании обеих культур (той, с которой переводят и ту, для которой переводят). Но насколько это вообще возможно? И не является ли перевод по самой своей сути отчасти бесконечным провалом. А значит, не стоит ли нам смириться и перестать уже кидать камни в направлении того или иного перевода. Ведь в конце концов разве может один единственный переводчик (при всем его таланте и кругозоре) знать полноценно реальность другой страны и другого языка, которым принадлежит переводимый автор?

Сегодня выходит много статей о том, что между людьми коммуникационная пропасть. Мы принципиально не можем понимать друг друга, потому что каждый из нас обладает крайне индивидуальными психоэмоциональными особенностями, личным опытом, генетическими ограничениями, и нам не

дано почувствовать то, что чувствует другой человек. И наоборот все науки о коммуникациях, все предметы, касающиеся передачи познанного опыта – от литературы до строительства какого-нибудь Фалкона 9 Илона Маска, весь опыт человечества – это опыт того, что мы можем быть фантастически обучаемы и успешны в коммуникациях – ведь поодиночке не смогли бы ничего этого.

Так что же делать? Слушать лучше, читать внимательнее. Что это значит, строго говоря? Что мы чаще всего не хотим напрягаться, чтобы понять другого.

И вот переводчики это такие люди, которые остро хотят понять, и поняв объяснить. Их вклад в прогресс – огромен.

Есть несколько решений этого вопроса.

Например, на поверхности – путешествие туда, где живет автор и бытует его персонаж. И, например, Настя Завозова, переводчица романа Д.Тарт «Щегол» в какой-то момент, отчаявшись, что не может прозреть образ отца Тео (одного из ключевых персонажей романа) действительно едет в Лас-Вегас. Она тонко и хорошо отвечает в интервью, что соприкосновение с материальной культурой мира Лас-Вегаса (мира, которому принадлежит отец Тео), наконец дало ей ключ к пониманию природы этого персонажа).

Или, глубокий и всесторонний культурный бэкграунд переводчика в непосредственной среде автора текста ровно как и среде языка перевода. В интервью с переводчицей «Щегла» спрашивают о возрасте – не рановато ли в 28 переводить такие романы. Я бы сказала, что это дискриминация и больше ничего. Дело не в возрасте, а только в том, насколько огромен кругозор переводчика. Мы приходим к образу энциклопедиста. Чем в большем смысле переводчик – человек Возрождения, тем больше шансов сделать перевод очень и очень близким к оригиналу.

Но есть и еще одна идея, как сделать перевод не просто лучше, а вывести его на новый уровень. Создать систему консультантов по музыке, литературе и др. направлениям, чтобы переводчик не был один на один с текстом, а мог получить необходимые инсайты и пояснения.

О. А. Карпачева-Серая,
кандидат культурологии,
доцент РГСУ

K OTÁZKAM JAZYKOVEJ POLITIKY EURÓPSKEJ ÚNIE PO BREXITE

Petra Jesenská: *Jazyková politika a jazyková situácia v EÚ s ohľadom na angličtinu ako jazyk lingua franca*. [Vedecká monografia.] Vydavateľstvo Belianum, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica 2018, 106 s. ISBN 978-80-557-1411-0.

Monografická práca Petry Jesenskej sa zame-
riava na problematiku, ktorá neustále púta
pozornosť odborníkov, lingvistov, preklada-
teľov, úradníkov európskych inštitúcií aj ra-
dových občanov EÚ: aké sú možné východis-
ká zo zložitej jazykovej situácie v EÚ a akým
smerom sa má uberať jazyková politika, aby
vyhovovala potrebám rôznorodej európskej
populácie? Monografia sa zameriava na opis,
vysvetľovanie a analýzu jazykovej situácie
v EÚ pred brexitom a po ňom v kontexte mul-
tilingválnej Únie a na koncepciu jazykovej
politiky jednotlivých členských štátov v kon-
texte puristických snáh motivovaných ochra-

nou národných jazykov a ich kultúry. Charakter práce je analyticko-syntetizujú-
ci a v mnohom nadväzuje na predchádzajúce výskumy autorky, ktoré zúročuje
v komplexnejšej perspektíve. Vychádza zo starostlivého skúmania statusu jed-
notlivých komunikačných kódov, primárne anglického vo vzťahu k ostatným, na
osi rovnocennosť – rovnosť.

Text monografie sa člení na dve časti. Prvá z nich je venovaná všeobecnejším
východiskám sociolingvistického charakteru, predovšetkým náčrtu jazykovej
situácie v Európskej únii a s tým súvisiacej identifikácii základných faktorov
ovplyvňujúcich jazykovú politiku v tomto priestore. Ide o široký záber, pričom
autorka sa v synchrónnom pohľade orientuje na zdroje pochádzajúce zo samot-
ných inštitúcií Európskej únie, na domáce slovenské inštitucionálne zdroje, ako aj
na zdroje z oblasti jazykovedy a didaktiky.

V druhej, rozsiahlejšej časti si všíma mimojazykové i vnútrojazykové príčiny
preberania anglicizmov do národných jazykov EÚ. Zároveň si všíma rozmach
medzinárodnej angličtiny, ktorá sa opiera o štandardné variety britskej a americ-

kej angličtiny. *Lingua franca* súčasnosti, globálna angličtina, je fenoménom modernej doby a autorka ju pripodobňuje k latinčine z minulých storočí. V tejto časti monografie vysvetľuje nesprávne stotožňovanie *eurospeaku* s angličtinou a hľadá odpoveď na otázku, či ohrozuje angličtina a existencia *eurospeaku* národné jazyky.

Záverečná podkapitola je venovaná prognózam možného vývoja postavenia angličtiny v Európskej únii, ktorej postavenie po odchode Británie z EÚ nepredpokladá jej zánik ako oficiálneho a pracovného jazyka EÚ. V kontexte hľadania plurilingvizmu chce pomenovať korene masívneho príklonu k anglickému jazyku v komunikačnej realite. Opäť sa otvára často kladená otázka: aké je najvhodnejšie riešenie v súčasnej spletitej jazykovej situácii na starom kontinente? Ktoré komunikačné kódy sú tie najvhodnejšie pre dorozumievanie sa ľudí v Únii medzi sebou? Riešenia sú rôzne – od plurilingvizmu až po akceptáciu angličtiny ako univerzálneho a najefektívnejšieho dorozumievacieho nástroja v súčasnosti. Tu autorka ako anglistka naznačuje svoje stanovisko podporené pragmatickou víziou, keď konštatuje, že použitie angličtiny ako spoločného jazyka je legitímne praktické východisko z komunikačného labyrintu.

Dôležitou súčasťou monografie je príloha vo forme krátkeho slovníka eurožargónu, v ktorom autorka ponúka na základe štúdia sekundárnych zdrojov svoju vlastnú sémantiku vybraných termínov, čím čitateľom konkretizuje často zahmlený a deformovaný právny jazyk európskych inštitúcií.

Spôsobom spracovania je publikácia vhodná nielen pre lingvistov, ale aj širší okruh recipientov (vrátane politológov a sociológov), pretože je napísaná prístupným a odľahčeným akademickým štýlom. Monografia Petry Jesenskej ponúka prínosný príspevok k porozumeniu komunikačného labyrintu multilingvizmu v EÚ s ohľadom na angličtinu ako jazyk *lingua franca*. Autorka v nej systematicky hľadá príčiny jednoznačnej preferencie anglického jazyka ako komunikačného kódu, poskytuje i hodnotí modely riešení a pragmaticky predikuje možné tendencie vývinu jazykovej situácie po brexite.

Alena Štulajterová

Katedra anglistiky a amerikanistiky

Filozofická fakulta

Univerzita Mateja Bela

VYSOKOŠKOLSKÁ UČEBNICA O INTERKULTÚRNYCH KOMPETENCIÁCH

Ludmila Mešková – Jana Pecníková – Peter Poliak: *Interkultúrne kompetencie v politike súdržnosti na európskej a regionálnej úrovni*. Banská Bystrica : Belianum, Filozofická fakulta 2018, 100 s. ISBN 978-80-557-1472-1.

Študenti, pre ktorých je učebnica³¹ určená, ako aj širšia verejnosť, majú k dispozícii učebnicu, ktorá je prínosom s ohľadom na oboznámenie sa so širokou škálou definícií termínov a pojmov z oblasti kultúry so zameraním na jednotnú a zároveň diverzifikovanú Európu. Táto učebnica je rozdelená do troch kapitol, ktoré spolu súvisia a v rámci štúdia kultúry ako takej sa vzájomne dopĺňajú.

Prvá kapitola, ktorá sa delí na podkapitoly, je zaujímavá tým, že čitateľ v nej nájde vysvetlenie, ako sa Európska únia pomocou svojich orgánov zodpovedných za jednotu Európy snaží o prepojenie rozdielov jednotlivých

regiónov Európy tak, aby prosperita v rámci kultúry a aj hospodárstva bola dosiahnuteľná. Prvá kapitola prináša pohľad Európy na život občanov z hľadiska ich života a prepája to cez koncepty takmer ideálnej predstavy mesta, ktoré sú predpokladom pre čo najkomfortnejšie bývanie v nich. Rozoberajú sa tu aj aspekty, ktoré sú jednoznačne estetické a ktoré môžu aj z bežných miest vytvoriť niečo neobyčajné. Je tu aj presne vyjadrená dôležitosť vzdelania a vedomostí ako základ pre prosperitu ľudstva. Nachádzajú sa tu myšlienky, ktoré porovnávajú výrobné hospodárstvo, teda to, čo tvorilo základ zdravého hospodárstva danej krajiny do dnešných čias, so súčasným vedomostným hospodárstvom, ktoré je tu presne definované. Vysvetlené sú aj výhody vedomostného hospodárstva štýlom

31 Pozn. red.: Publikácia je výstupom rovnomenného projektu OPTP-PO1-SC1-2016-11 (*Intercultural competences in cohesion policy at regional and European level*), vyhláseného Úradom vlády SR, autori boli riešiteľmi projektu v období 2017 – 2018. Učebnica je určená pre študijný odbor *cudzie jazyky a kultúry* a pre študijný program *európske kultúrne štúdiá*.

a príkladmi, ktoré nemožno poprieť. Kapitola je veľmi poučná v tom zmysle, že čitateľa varujú pred negatívnymi javmi súčasnej spoločnosti, ako napríklad syndróm vyhorenia, ktorý je častým sprievodným javom v dnešnej dobe. Nachádzajú sa tu aj zaujímavé fakty, ktoré prekvapia, keďže sa tu jednoznačne uvádza, že prílišná transparentnosť sa nerovná pravde, ide tu skôr o akési vystatovanie sa (s. 20). Táto časť tiež vysvetľuje aj prepojenie kultúry ako takej s modernými technológiami, ktoré majú potenciál ponúknuť oboznámenie sa s kultúrou omnoho širšiemu spektru obyvateľstva, ako to bolo pred dostupnosťou moderných technológií. Jazyk textu je zrozumiteľný, štruktúra textu je veľmi prehľadná a kľúčové termíny napomáhajú pochopeniu kapitoly. Dôležitý je tu aspekt ochrany tých, ktorí svojou kreativitou vytvárajú niečo nové a zmysluplné. Do pozornosti sa kladú inovácie, ktoré by prospeli rozvoju regiónov, takže kapitola je prínosná pre tých, ktorí majú snahu vylepšiť isté veci vo svojom regióne. Na konci sa uvádzajú otázky, na ktoré by mal študent zodpovedať, keďže kapitola poskytuje dostatočné informácie na ich zvládnutie. V závere sa nachádza zadanie na vypracovanie úlohy, ktoré podnecuje na základe vedomostí a inšpirácií danej kapitoly kreatívne sa vyjadriť k príslušnej téme.

Druhá kapitola dáva do popredia problematiku kultúry a komunikácie. Tieto dva javy sú dobre prepojené, a preto sú tu rozvedené mnohé termíny, ktoré do tejto oblasti neodmysliteľne patria. Kapitola vysvetľuje význam komunikácie v kultúre, pretože práve komunikácia je základným prostriedkom jej prenosu. Je tu tiež načrtnutá dôležitosť rešpektovania iných kultúr ako predpoklad pre komunikáciu s inou kultúrou. Spomenutý je tiež jav globalizácie hodnôt, ktorá sa v rámci interkultúrneho spolunažívania nedá prehliadnuť. Kapitola využitím zdrojov a informácií z výskumov iných kulturológov prispieva k širšiemu chápaniu pojmu rôznosti kultúr, keďže ponúka názory iných, ktorí sa prikláňajú k myšlienkovému líniu samotnej učebnice. Praktickým príkladom druhej kapitoly je porovnanie niektorých aspektov francúzskej a slovenskej kultúry na základe rozdielnosti správania a prístupu manažérov týchto dvoch kultúrne odlišných krajín. Interkultúrne rozdiely sú zaujímavé a veľmi poučné, keďže odrážajú aj postoje iných ľudí v danej kultúre. Ovládanie znakov či ovládanie kompetencií danej kultúry je predpokladom úspechu pri zvládaní rôznych situácií v danej

kultúre. Autori venujú pozornosť aj vzdelávaniu zamestnancov (manažérov či iných pracovníkov) vysielaných firmou do krajín iných kultúr. Pred odchodom vyslaných zamestnancov do dislokovaných firiem v zahraničí je potrebné dbať na ich kultúrnu pripravenosť do tej-ktorej krajiny (pochoopenie interkultúrnych rozdielov). V závere druhej kapitoly sa nachádzajú otázky a úlohy, ktoré predpokladajú zvládnutie poznatkov kapitoly a jej pojmov.

Tretia kapitola sa zaoberá interkultúrnymi kompetenciami v profesionálnej sfére, ako aj interkultúrnym manažmentom. Sú tu definované rôzne typy manažmentu a manažérov. Pozornosť sa venuje zdrojom a typológii firemnej kultúry. Zaujímavá je charakteristika kultúrnych špecifík vybraných krajín. Učebnica obsahuje množstvo tabuliek a grafov, ktoré vizuálne dopĺňajú jednotlivé základné výrazy v kapitole. Autori venujú dostatok priestoru vysvetľovaniu vzťahov v rámci firiem (hierarchia jednotlivcov, definovanie ich vzťahov a postojov). Vzťahy vo firmách sú porovnávané aj s inými kultúrami v grafoch, čo napomáha lepšej predstave o ich jednotlivých aspektoch. Vzorku tvoria tri štáty Európy a USA. Kultúrna odlišnosť týchto krajín sa dá veľmi ľahko identifikovať aj v samotných tabuľkách, ktoré sú veľmi ľahko čitateľné. Učebnica je výborným sprievodcom pre štúdium kultúry a interkultúrnej komunikácie. Je možné sa tu dozvedieť aj o iných aspektoch kultúry, a preto učebnicu odporúčam nielen študentom kultúrnych štúdií, ale aj širokej verejnosti pre rozšírenie si všeobecného prehľadu.

Peter Fabian

Katedra európskych kultúrnych štúdií

Filozofická fakulta

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

„Hranice môjho jazyka sú hranicami môjho sveta.“ (Ludwig Wittgenstein)

REPORT Z JEDNÉHO EXTRÉMNE VYDARENÉHO PREKLADATEĽSKÉHO PROJEKTOVÉHO STRETNUTIA

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Ráno 3. februára 2019. Praha sa ocitla pod bielou perinou, krásne nasnežilo. Ale Letisko V. Havla sa z tejto nádielky neteší. Nemôže totiž prijímať všetky lety, preprava cestujúcich viazne. A netešia sa ani niektoré národné tímy zo siedmich európskych univerzít, lebo akurát dnes majú priletieť do Prahy – aby sa vzápätí presunuli do Českých Budějovic. Smerujú tu na hosťujúcu *Jihočeskú univerzitu*, kde sa bude nasledujúce dva týždne konať projektové stretnutie tímov medzinárodného projektu *Strategické partnerstvá Erasmus +: Systèmes juridiques et évolution d'un métier: Traduire et interpréter dans la diversité*. V reči nášho kmeňa *Strategické partnerstvá Erasmus + : Právne systémy a vývin povolania: prekladať a tlmočiť v rozmanitosti*.

Človek mieni – Sneh mení. Cestovateľské peripetie tak zažije francúzsky „ensemble“ z *Université de Bretagne-Sud*, ktorému mešká lietadlo a jeho mentor Benoit sa svojej batožiny dočká až na ďalší deň. Aj z portugalskej *Intstituto Politécnico do Porto* priletia naľahko – len študentky a ich tútor Manuel, ich batožina vraj ostala v Lisabone. A tak dievčatá z pražského letiska odchádzajú len s tzv. baličkami prvej pomoci od leteckej spoločnosti, v nich hygienické potreby a trička veľkosti XL. Horšie sú na tom už len Rumunky z *Universitatea tehnica de Construcții București*, ktoré pre istotu z Bukurešti nemôžu odletieť vôbec. Ale našťastie

šťastne docestovali Lotyši z *Ventspils Augstskola*, hlásia nám hlavní organizátori a duše celého projektového stretnutia, dr. Ivo Petrů a dr. Kateřina Drsková z *Jihočeskej univerzity*. Dve Španielky z *Universidade de Vigo* dorazia neskôr, ale bez študentov. Tentoraz za to však nemôže sneh, ale úradný šimeľ.

Slovenským účastníkom z Ďalekého východu – rozumej z *Prešovskej univerzity* – však sneh vrásky na čele nerobí. Vlaková doprava nemešká, a tak slovenská delegácia obsadí kupé vo vlaku z Prahy do Českých Budějovic a družne debatuje. Až tak, že sa pristúpivšia spolucestujúca preľaknuto spýta: „*Prosím vás, tohle jede do Tater?*“

„*Nejede,*“ upokojujeme ju, automaticky prepínajúc do jej materčiny, a začíname debatu o odlišnostiach medzi češtinou a slovenčinou. Zisťujeme, že zradné sú napríklad pomenovania zeleniny (naša kapusta je ich zelí a ich kapusta je náš kel), a snáď po prvýkrát počas cesty sa nám potvrdí Wittgensteinov okrídlený výrok: „*Hranice môjho jazyka sú hranicami môjho sveta.*“ A Ludwigovi dáme za pravdu nasledujúce dni ešte niekoľkokrát. Príležitostí je totiž neúrekom, tak pri náročnom programe každého dňa, ako i pri kuloárnych debatách. Je to celkom pochopiteľné, veď zapojené sú pracoviská zo siedmich rôznych krajín, a tak sa k pracovným jazykom – francúzštine a angličtine – pridávajú niekedy aj materinské jazyky účastníkov, od bretónčiny až po galícičinu. Ozajstný Babylon, akurát že v južných Čechách. Kde však účastníkov limituje jazyk, nastupuje praobyčajná ľudská snaha o pochopenie, ktorá zakaždým prekoná všetky jazykové obmedzenia.

Nastupujeme teda 2-týždňový maratón prednášok a prezentácií, sumárov i seminárov od odborníkov z akademického prostredia i profesionálov z praxe. Vyberte si čokoľvek, čo sa týka prekladu a tlmočenia, všetkého sa nejakým spôsobom počas tých 10 pracovných dní dotkneme. Každý deň je náročný a program nabitý: jazykové cvičenia strieda prednáška o interkulturalite, od prezentácie o lokalizácii prepne na tlmočnicke cvičenia alebo si vyskúšame prácu s nástrojmi CAT. Dobré nám padnú praktické rady, ako si založiť a udržať prekladateľský biznis. Ľuďom z nášho prekladateľsko-tlmočnickeho fachu veríme na slovo, ich rozprávanie je úprimné a autentické. Lebo hoci teraz sú ich prekladateľské firmy či agentúry úspešné, tlmočníci bez okolkov priznávajú ťažké začiatky. Roztrase-

né kolená pri tlmočení alebo to, že kedysi si museli rozmyslieť aj kúpu obyčajného zvončeka na dvere...

V presile informácií nie je núdza o bonmoty, s ktorými sa ako terajší i budúci prekladatelia radi stotožňujeme. Napr. keď sa počas prednášky rozsvieti veľkými písmenami sentencia: „*Kedysi dávno nazývali ľudí, ktorí obetujú svoj spánok, rodinu či jedlo, svätými. Teraz ich nazývajú prekladateľmi,*“ publikum zajasá, že ktosi poriadne trafil klinec po hlave.

Po bohatej nádielke informácií počas celého dňa sa však zakaždým nefalšovane tešíme, že na sklonku dňa na nás čaká odmena v podobe spoznávania národných kuchýň zúčastnených krajín. Vtipnú prezentáciu každej krajiny korunuje voňavá a chutná ochutnávka národných špecialít v pevnom i kvapalnom skupenstve. Takto si prvý týždeň môžeme dopriať lotyšské delikatesy ako kandizovaný zázvor či bobule kaliny obalené v cukre. Diabetológ by zalomil rukami, ale degustátor jasá. A v tej chvíli sme všetci programovo degustátori. V duchu i nahlas ďakujeme nebesám, že sa projektu zúčastňuje aj univerzita z Porta, lebo takto sa nám v rámci portugalskej prezentácie ujde exkvizitné portské, ktorým prekladáme ich tradičné sardinky a netradičné chobotničky. Slané na druhý deň strieda sladké – domáci džem z dúl od rumunskej úderky – a my vďačne zisťujeme, že spoznávanie krajín cez rôzne chute a vône je vskutku príjemné. A postarať sa o hladné krky účastníkov musí napokon aj slovenský tím. Tasíme Horalky, Mily, Kavenky či kokosové ježe a na vyváženie stravy ponúkame slané domáce bryndzovníky, Dru tyčinky a arašidové chrumky. Všetko preto, aby sme potešili maškrtné medzinárodné jazyčky. (Otázka na telo: čo by ste ponúkli v rámci slovenskej prezentácie vy ako typickú dobrotu? Návrhy, najlepšie aj s trvanlivými vzorkami, posielajte na domácu adresu autorky tohto textu – alebo si ich sami vychutnajte v pohodlí svojho domova, napríklad pri dobrom preklade.)

Žarty nabok, celkom vážne treba skonštatovať, že projekt *Strategické partnerstvá Erasmus +: Systèmes juridiques et évolution d'un métier: Traduire et interpréter dans la diversité*, ktorého hlavnou koordinátorkou je doc. Astra Skrabane z lotyšskej Ventpils Augstskola, je živým dôkazom neodškriepiteľného faktu: medzinárodná spolupráca akademických pracovísk sa často rozbieha na základe osobných kontaktov. Tie sú základom jej úspechu i trvania. A práve osobné kontakty stáli

niekde na začiatku tohto projektu Strategických partnerstiev, ktorý nadviazal na predchádzajúce dva úspešné projekty romanistov. Navyše, projektové stretnutia sú zvyčajne efektívnou príležitosťou – stretnúť sa s kolegami, ktorí sa venujú výučbe prekladateľských kompetencií v rámci svojich domovských univerzít či spoznať špecifiká jednotlivých programov, ktoré môžu byť v zacielení štúdia podobné, ale v spôsobe dosiahnutia tohto cieľa navzájom veľmi inšpiratívne. Netreba prehliadnuť ani profesijný význam projektu pre zúčastnených študentov, ktorí takto ešte viac nahliadnu do zákulisia prekladateľskej profesie. A v neoficiálnej časti môžu nadviazať celoživotné priateľstvá či získať skúsenosti, ktoré im už nikto nevezme.

Po takomto výpočte pozitív celého projektu, ktorý sa bude realizovať do roku 2021, azda nemusím osobitne zdôrazňovať, že už teraz sa všetci účastníci tešia na ďalšie stretnutie budúci rok v portugalskom Porte a o dva roky v lotyšskom Ventspils. A hoci sú portské i lotyšský Black Balsam pre niektorých silným lákadlom, ozajstným ťahúňom na tieto stretnutia je „ľudský faktor“ – priateľstvo, kolegialita, snaha prispieť inovatívnym pohľadom na výučbu prekladu a recipročne sa naučiť aj niečo nové. A pritom spoznať srdečných a priateľských kolegov, ktorí vedia, že preklad je príležitosťou na stretnutie kultúr i ľudí. Takých, čo hľadajú spoločnú reč, ale nezabúdajú pritom ani na tú svoju materinskú, ktorá ich robí jedinečnými.

Miroslava Gavurová

Inštitút anglistiky a amerikanistiky

Filozofická fakulta

Prešovská univerzita v Prešove

ВТОРАЯ МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ «РУССКАЯ КУЛЬТУРА В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ»

ŠTÁTNA VEDECKÁ
KNIŽNICA V
BANSKEJ BYSTRICI

14–15 февраля 2019 г. в коференц-зале Государственной научной библиотеки г. Банская Быстрица состоялась Вторая международная научная конференция «Русская культура в современном мире», приуроченная 220-летию со дня рождения А. С. Пушкина и 210-летию со дня рождения Н. В. Гоголя. На конференции обсуждались актуальные вопросы современной филологии, культурологии, транслатологии.

Организаторами конференции выступили городская Общественная организация «Молодая Россия» (председатель – Кристина Летрихова-Дашкова), кафедра славянских языков философского факультета Университета имени Матея Бела (УМБ) и Государственная научная библиотека г. Банская Быстрица. В работе конференции приняло участие более 40 участников, представляющих научно-исследовательские и образовательные организации Словакии, России, Белоруссии и Украины.

С приветственным словом к участникам конференции обратилась доктор филологических наук, профессор Университета им. Матея Бела в Банской Быстрице Лариса Анатольевна Сугай.

На пленарном заседании 14 февраля были заслушаны доклады «Пушкин и Гоголь в культуре Серебряного века» доктора филологических наук, профессора Л. А. Сугай (УМБ, Словакия, Россия), «А. С. Пушкин в переводе» лауреата Международного студенческого конкурса по переводу 2018 года, студентки 4-го курса Анастасии Кареевой (РГГУ, Институт гуманитарных технологий. Москва, Россия), «Повесть Н. В. Гоголя “Рим” и ее словацкий перевод» доктора философии, доцента Владимира Биловеского (УМБ, Словакия), «Искусство художественного слова. (Встречи с русской литературой в Армении)» доктора философии Антона Рэпоня (УМБ, Словакия).

Работа конференции проходила в трёх секциях: «Культура и

культурология», «Филология», «Транслатология». Присутствующие с большим интересом прослушали доклады *«Культура повседневности и презентации советского детства в современной российской литературе»* Т.В.Колчевой, кандидата культурологии, доцента Тульского государственного педагогического университета им. Л. Н. Толстого (Россия), *«Критерии отбора художественных фильмов в обучении РКИ в вузе»* доктора философии, старшего преподавателя кафедры славянских языков философского факультета УМБ Мартина Лизоня (Словакия), *«Культурологические аспекты межкультурной коммуникации: диалог культур и социокультурный кризис»* доктора философии, преподавателя Первой частной гимназии г. Банская Быстрица А. В. Борисенковой (Словакия, Россия), *«Русская музыка в культурной жизни словацкого народа»* преподавателя Средней школы искусств г. Банская Быстрица Н. В. Сердюковой (Словакия, Россия) и др.

В секции «Филология» были заслушаны доклады *«Просодическая детерминанта как управляющий параметр в системе языка»* кандидата филологических наук, доцента кафедры иностранных языков Католического университета А. Ю. Краева (Ружомберок, Словакия, Россия), *«Культура русского языка и русской речи в теории славянских литературных языков»* кандидата филологических наук, доцента кафедры славянских языков УМБ В. М. Ляшук (Словакия, Белоруссия) и др.

В секции «Транслатология» наравне с ведущим специалистом кандидатом культурологии, доцентом, членом Правления Союза переводчиков России, научным руководителем Института гуманитарных технологий Российского нового университета О. Ю. Ивановой (доклад *«Роман Захара Прилепина “Санька”»*) успешно выступили третьекурсники УМБ: Якуб Роба (доклад *«Ретроспективная картина наполеоновского нашествия в романе А. С. Пушкина “Евгений Онегин” и варианты пушкинского лирического отступления в словацких переводах романа»*), Матей Оброчник (доклад *«Перевод послания-элегии Батюшкова “К Дашкову”»*) и Мирослав Ковач (Предпереводческий анализ текста субтитров мультипликационного фильма *“Илья Муромец и Соловей-Разбойник”*»).

Расширил программу конференции телемост, установленный между Государственной научной библиотекой Банской Быстрицы и Российским новым университетом (Москва). Участники конференции тепло встретили

on-line выступления студенток московского вуза Дарьи Тамоновой (доклад «Лингвокультурологическое освоение сказок в процессе обучения русскому языку как иностранному») и Марии Козловой (доклад «Русский танец как лингвокультурологический феномен»). Последнее выступление вызвало особое воодушевление участников: докладчица предстала на экране в русском национальном костюме и подтвердила свои теоретические положения прекрасным исполнением народного танца.

В перерывах между заседаниями обсуждались вопросы дальнейшего сотрудничества представленных на конференции российских, словацких, белорусских и украинских вузов. Участие в научной конференции начинающих исследователей придало ей особый творческий импульс.

Конференция, посвященная русской культуре, завершилась непосредственным погружением участников в *живую культуру* – в море русской поэзии и музыки.

В «Литературно-музыкальной гостиной» присутствующие слышали стихотворения А. С. Пушкина и лирический отрывок из поэмы Н. В. Гоголя в исполнении выпускника кафедры славянских языков Университета им. Матея Бела Андрея Гранатиера. С большим удовольствием участники конференции слушали произведения выдающихся русских композиторов М. И. Глинки, П. И. Чайковского, А. А. Алябьева, А. Е. Варламова, С. В. Рахманинова, А. И. Хачатуряна, Д. Б. Кабалевского. Своей игрой и пением порадовали зрителей учащиеся и преподаватели Школы искусств им. Яна Циккера и преподаватели Консерватории Банской Быстрицы.

В завершение работы гости выразили благодарность организаторам конференции за высокий уровень проведения научного форума.

Ольга Брандыс, к.ф.н., ст. преподаватель
кафедры славянских языков
философского факультета УМБ

BODKA

Nečítam preklady, prečítam si radšej originál, – počúvam pravidelne od študentov prekladateľstva. Je síce chvályhodné, že knihu si budúci prekladatelia dokážu prečítať aj v origináli, menej chvályhodné sú však už ich slovenčinárske výkony. Prekladateľ musí byť v prvom rade schopný písať krásnou slovenčinou bez gramatických chýb a elegantne štylizovať, a to sa nikdy nenaučí, ak nebude čítať po slovensky. To, že sme na sociálnych sieťach neustále vystavení angličtine, zásadne vplýva na naše vyjadrovacie schopnosti. Prekladateľské kompetencie sú oveľa širšie ako schopnosti bežných používateľov jazyka, hoci ten cudzí jazyk môžu obe skupiny ovládať na vynikajúcej úrovni. Prekladateľ(ka) však nevyhnutne musí mať dobrú slovenčinu. Vidno to nielen na študentských prekladoch, ale aj na seminárnych a záverečných prácach. Kto chce vedieť pekne písať, musí veľa čítať. A čítať a písať a čítať a písať. V materinskom jazyku.

Na Slovensku sa každý rok odovzdáva literárna cena Anasoft Litera, kde odborná porota vyberá desať najlepších kníh vydaných v predchádzajúcom roku. Literárny fond každoročne udeľuje Cenu Jána Hollého za najlepší preklad. Výborné knihy slovenskej i zahraničnej proveniencie nájdeme aj na Univerzitnej noci literatúry alebo podujatiach z cyklu Noc literatúry v rôznych mestách po celej krajine. Máme kníhkupectvá a knižnice, klasické knihy a čítačky, ale my namiesto toho neustále posúvame prstom „newsfeed“ na Facebooku, čítame kosťtrbaté amatérske preklady na zábavných stránkach, a potom máme problém naformulovať v slovenčine súvislú vetu so správnou syntaxou.

S odbornou prekladateľskou verejnosťou azda netreba diskutovať o význame literatúry, ktorá rozširuje naše obzory, učí nás chápať iných ľudí a iné kultúry a rozvíja naše myslenie. Nesmieme však zabúdať, že pre nás prekladateľov je extrémne dôležité čítať kvalitné slovenské texty práve v slovenčine.

Marianna Bachledová

Katedra anglistiky a amerikanistiky

Filozofická fakulta

Univerzita Mateja Bela

Quae sint Christophori Christiani Sturmii in rem sacram merita, qui religionis amor, quod sacrarum literarum studium, nil adtinet dicere. Etenim haec omnia ex compluribus eius insignibus operibus, quae iam in multorum sunt manibus satis elucet. Eius praeceteris populares de Deo rebusque diuinis meditationes matutinae equidem iudicio plurimorum, praecipuam meruerunt laudem. Atque has (quibus in originali Sturmiano titulus est: *Unterhaltungen mit Gott in den Morgenstunden auf jeden Tag des Jahrs. &c.*) venerandus *Plachy*, sacrorum euangelicorum in fano S. Martini apud Thuroczienses minister solertissimus, hoc libro feliciter in linguam transtulit vernaculam. Interpretatio quidem meditationum mensis Maii ex calamo *Klanitzii*, viri ordinis equestris spectatissimi, tum scholarum Neosolienfium rectoris, est perfecta: reliquus tamen labor totus *Plachinus* est. Censemus omnino, venerandum interpretem, in plerisque locis autorem operis esse adsequutum: imo vehementer popularibus flauis applaudimus, atque de nouo hoc lectioni priuatae publicaeque dicato sacro labore, etiam atque etiam congratulamur. Ceterum fieri nequit, ^{1/2} ₂₀₁₉ ^{ISSN 1339-3405} ~~quin~~ contra milienos typographi errores, qui contra voluntatem interpretis irrepererunt,